

CONTEMPORANUL

REVISTĂ ȘTIINȚIFICĂ ȘI LITERARĂ

IEȘI DE DOUA ORI PE LUNA.

Redactor IOAN NĂDEJDE.

No. 8 și 9. an. IV.

Iași 1885.

Privim ca abonați pe D-nii ce vor bine vroi a primi două numere unul după altul.

Ștefan Hudici

Schița dramatică de V. G. Morțun
(critică)

Sînt fraze, cari ajung banale, pentru că trecînd din gură în gură își pierd înțelesul, ajung a fi rostite fără a li se da însemnătatea ce o au. Unele din aceste fraze cuprind adevăruri adînci. Între asemenea fraze putem număra pre următoarea: „Literatura trebuie să fie oglinda vieții.” Cine n'a zis de multe ori fraza aceasta, mai ales acuma cînd realismul a ieșit biruitori în literatură? Dar pe de altă parte sînt oare mulți de acei cari își dau samă de adevărul cuprins într'însa? A fi oglinda vieții ie marele, nobilul scop care trebuie să-l aibă literatura. A fi oglinda vieții însemnează că literatura trebuie să oglindească viața societății, cu toate suferințele, cu toate durerile, cu toate bucuriile ei. Ca în oglindă să se vadă societatea și să se cunoască cetînd literatura și această literatură să înfățișeze conștiința națiunii. Un om nu poate să știe cît ie de frumos ori de urît până nu se vede în oglindă și une ori un om ce se crede frumos se poate încredința că ie urît și rămîne surprins. Acela-și lucru poate să se întîmple cu o societate, cînd un om cu talent îi pune în față o lucrare, în care ie silită să se cunoască. Și în asemenea împrejurare literatura ieste unul din factorii cei mai mari ai moralizării națiunii, ai educării cetățenesti. Ie mare, ie nobil scopul literaturii, scop cuprins într'o frază așa de mică. Tot această frază ne mai poate sluji ca criteriu pentru a măsura înălțimea la care a ajuns o literatură. Literatura ieste cu atîta mai mare, cu atîta mai desăvîrșită, cu atîta mai mult corespunde chemării sale, cu cît oglindește mai mult și mai bine viața națiunii, cu cît cuprinde mai mult această vi-

eață în larg și în adânc. Dacă, avînd în vedere această măsură, ne întoarcem privirile către literatura noastră, atunci cu mare durere trebuie să mărturisim că în acest felîu mai nu există. Nu că se scrie puțin, dar tot ce se scrie parecă ie scris înadins pentru a arătă cum n'ar trebui să se scrie și ce n'ar trebui scris. Avem mulți poeți, vai, prea mulți! Cine nu face la noi poezii începînd de la copii din gimnaziu și mîntuind cu copiștii bătrîni de la ministeriu? Dar ce poezii! Cea mai mare parte din poezii noștri ie lipsită de cel mai mic talent, iar cei puținî, carora nu le lipsește „scînteia dumnezească“, își aleg asemenea subiecte în cît le înneacă și puținul talent ce mai au. În adevăr despre ce ne vorbesc poezii noștri? Despre „lacrimi fierbînti ori înfocate“ sub fereastră, de „plîns amar înaintea porței,“ de „suspine înnađușite pe iearba verde“ de „bătăi de inimă la cea di'ntăiu întîlnire“ (se înțelege că-i vorba de „iea“); mai adaogați puțină lună ori soare, presărați totul cu cîteva stele și învăliți această mixtură într'o bucată de nor negru și veți avea rețeta pentru a face poezii, adevă cum se fac la noi. *) Ca reprezentanți ai acestei poezii divine trebuie socotiți cei ce lătrau la lună din culcușul literar numit „Literatorul“. Romane, nuvele mai că n'avem, cît despre încercările pornografice, ce se tipăresc acuma în ziare sub nume de cronici, putem zice că această noutate ~~adusă din Franția împreună cu cilindrele, cu pantalonii strîmți etc...~~ de bună sama nu are drept la numele de literatură. Toată menirea acestor cronici în Franția ca și la noi nu poate fi alta de cît să ațite poftele celor ce au trăit prea mult și să ruineze pe cei ce n'au început încă a trăi.

Să vedem acuma literatura noastră teatrală. Aice iar vedem destul de mult scris; dar ce serieri? Mai în toate dramele originale ie vorba de Lăpușneanu, de Despot Vodă, de Ștefan cel Mare și de alte fosile de acest soiū. Aceste drame ar putea avea interes istoric, dar tocmăi acesta le lipsește până la așa punct în cît dacă ați luă drame din epoce feliurite și ați schimbă numele ieroilor dramele n'ar pierde nemică din valoarea lor istorică, dintr'o pricină foarte bine cuvîntată, că nici o dată n'au avut'o. **) Acuma în urmă s'a făcut mare larmă cu două drame ale bardului de la Mircești: Horațiu și Ovidiu. Nu putem să analizăm acuma aceste două drame, nu întrîn cadrul articolului nostru, aice întrebăm numai:

*) Acuma sub cuvînt de realism se întrebuintază și alte variații cu înțeles pornografic, dar aceste măscărălcări menite parcă a stropi cu noroiū și stelele și luna dar mai ales pe „iea“, de bună samă nu pot adăugi vre un merit poezilor noștri

**) Se înțelege că facem abstracție de faptele istorice propriu zise, cum ie aceala că Lăpușneanu a fost otrăvit, pe cînd altul a fost ucis cu buzduganul în piept, pus în țapă ori a murit liniștit în patul său; noi vorbim de fizionomia morală și psihică a ieroilor.

oare n'a putut poetul nostru să găsească teme din viața contemporană de a alergat tocmai la Romanii cei vechi? Ce interes mare, de viață, pot avea pentru noi Horatîu ori Ovidiu? Tipul lui Horatîu chiar de ar fi adevărat din punctul de vedere istoric, nu ne interesează; dar ce se mai zicem cînd Horatîu al D-lui Alexandri samănă tot atîta cu poetul Roman, cît samănă Bucureștii cu Roma veche și dealulul Mitropoliei cu Capitoliul. Geta, în care poetul a vrut să întrupeze toate calitățile frumosului și moralului, ie o fată respectabilă și chiar teatrul izbucnește în aplause, cînd o aude declarînd că vrea să fie „roabă“, dar cu condiție să fie „roabă adorată.“ Inse, deși „de gustibus non disputandum,“ noi socotim că se vor găsi multe femei în societatea noastră, cari nu vor consimți să fie roabe chiar cu prețul „adorării“ și prin urmare stau mai sus moralicește de cît Geta, fiica Daciei vechi, și deci merită mai mult de cît dînsa a fi ieroina unor drame. Ie mare greșală de a crede că viața noastră de a-zî nu ne dă teme pentru drame și că din această pricină trebuie să alergăm la Romani ori la Greci. Sînt mulți cari cred că viața noastră de a-zî ie prea puțin însemnătoare, prea monotona, prea mică, ca să ne dea subiecte de drame, parcă în vremile noastre nu iubesc, nu uresc, nu plîng, nu sufăr oamenii. Ori poate socot că ura și suferința sînt cu atîta mai bune cu cît sînt mai vechi, întocmai ca vinul?

Noi cu totul din potrivă credem că epoca noastră mai ales ne dă subiecte de cel mai mare dramatism. Epoca noastră ie o epocă de tranziție. La 1848 s'au ciocnit formele vieții noastre orientale cu formele occidentale și aceste din urmă au ieșit biruitoare. Dar din această biruință au ieșit forme politice cari au ramas de multe ori numai forme goale cu cuprins foarte puțin european; cît despre idei, principii și mai ales sentimente și obiceiuri, acestea nu se schimbă așa iute—bune ori rele iele au viața tare—și cilindru parizian acopere adesea un crier cu gînduri și principii orientale întocmai ca fesul ori ișlicul, fracul ascunde de multe ori o inimă cu sentimente tot așa de primitive, cu un despreț cătră femei de pilda tot așa de înrădăcinat ca cele ce le ascundea giubeaua și antereul.

Ciocnirea a două forme de viață ieste una din epocile cele mai triste pentru o societate, deși pe de altă parte ciocnirea ieste de neînălăturat și trebuitoare pentru progres; aceste ciocniri pot să fie comparate cu ciocnirea a două trenuri: vagoane sfărmate, călători împrăstieați pe cîmp, mulți rîniți, gemete de durere, strigăte de desperare, blăstăme!...

A nu găsi subiecte de cel mai mare dramatism în viața noastră însemnează a fi surd și orb pentru toate cele ce se petrec în jurul nostru.

Va dură oare încă mult această necunoaştere a vieţii noastre de a-zî şi împreună cu iea starea tristă, mai mult de cît tristă, a literaturii noastre? Credem că nu, starea această de piroteală va trece şi chiar avem unele semne, cari ne arată că va trece iute. În adevăr acuma în urmă s'au aratat cîte-va încercări, cel puţin în literatura noastră teatrală, cari arată drumul cel drept, pe care ar trebui să meargă pentru a ajunge să fie ceea ce se cuvine, adică oglinda vieţii noastre reale. Şi mai mîngîitoriu, publicul a primit foarte bine aceste încercări. Dovadă ieste că nici o dată voivozii fosili n'au avut atîtea reprezentatii ca comediile lui Caragiali, Ventura... Se înţelege că aceste încercări sînt slabe, sînt de multe ori greşite, cum sînt în tot deauna încercările; dar nu trebuie să pierdem nădejdea: operele mari nu cad aşă din ceriu, iele sînt urmarea unei lungi evoluţii în literatură.

Asupra uneia din aceste încercări vroim să atragem luarea aminte cetitorilor. Vorbim de schiţa dramatică „Ştefan Hudici“ tipărită în „Contemporanul“ No. 5 an III. O numim schiţă dramatică fiind că cuprinde numai 16 feţe, toate se petrec într'o singură oră, mai degrabă ie un concept de dramă mare şi cu toate acestea ar fi păcat ca această schiţă să treacă nebagată în samă, cum trec la noi de multe ori lucruri cari merită atenţie; ar fi păcat căci merită nespus de mult să tragă gîndirea noastră spre dînsa, mai mult de cît melodramele şi comediile cu voivozi şi hatmani. Cuprinsul acestei schiţe dramatice, subiectul iei, ieste foarte simplu, sînt tot lucruri ce se petrec în fie-care zi.

Un boeriu bătrîn, Ştefan Hudici, în vrîstă de 60 de ani, se însoară cu o fată tînără, Ana. Ana merge după bătrîn, nevoită de mă-sa, cucoana Elencu, care, cum zice Ana „ar fi spus minciuni şi duhovnicului numai să nu scape din palmă un ginere cu aşă stare, un boeriu mare !!!“ Se înţelege că Ana în curînd dupa măritare se înamorează de altul, Hudici pune mîna pe corespondenţă şi porneşte cu sila împreună cu nevasta de la Iaşi la Dorohoi. În Dorohoi se desfăşură cel din urmă act al dramei conjugale. În Dorohoi vine amantul Anei şi hotăresc să fugă, să treacă graniţa. După o scenă furtunoasă între Ana şi Hudici, Ana îi declară că nu-va mai stă cu dînsul: „ştiu ieu, zice iea, cum să-ţi zic remas bună Hudici leşină. În vremea aceasta întră Costică Zlătescu, amantul Anei. Ana îi cere să fugă, dar nu-s parale. Practicul don Juan găseşte înse mijloc, fură cheile de la Hudici, deschide scri-nutul şi scoate bani. Revoltată de atîta mişelie Ana strigă că nu mai pleacă, îi cere să lase banii, zdrobită până în adîncul sufletului, sînt amănîta că va tipă. Hudici se deşteaptă, află cine ie amantul Anei, strage cu revolverul asupra lui Costică, dar omoară pe Ana. Repetăm că subiectul ie cît se poate de simplu, ie o i-

storie veche, dar rămîne veșnică nouă și rupe inima celui căruia i se întîmplă, cum zice genialul poet Heine :

„Das ist eine alte Geschichte,
Doch bleibt sie noch neu
Und wem sie just passiret
Dem macht sie das Herz entzwei.“

Singurul lucru care s'ar părea nefiresc ie moartea, împuşcarea, Anei. În general asemenea istorii se sfîrșesc alt-feliu, dar, cum vom vedea mai jos, moartea, afară că ie cu putință fie chiar ca o excepție, ie logică, ie o necesitate a poziției.

Afară de cele spuse mai sînt trei scene. Scena întăiea cu slugile Țigani, Ion și Catrina, altă scenă între Hudici și alt boieru bătrîn Hristea Zlotu, prieten al lui Hudici și în sfîrșit scena, foarte bine scrisă, între Hudici și cucoana Elencu, care vine să ceară prețul fetei—„arimente“, cum zice Iea. Neajunsul cel mare al acestei schițe ie toemai că ie schiță, că ie prea scurtă ; caracterele sînt bine lămurite în cîte-vă cuvinte, ceea ce arată că autorul are spirit de observație, dar acele cîte-vă cuvinte nu pot să ne dea un tip și de multe ori sîntem siliți să gîcim, să completăm timpul cu închipuirea noastră. Unicul tip bine studiat ie Ștefan Hudici și de aceea vom urmă pas cu pas dezvoltarea caracterului acestui erou, vom adînci caracterul lui și socotim ce cetitorilor nu le vom părea prea plicticoși.

Să nu uităm că Hudici nu-î o fosilă din veacurile trecute, ie un concetățan al nostru și cînd suferie iel ori cînd face pe alții să sufără, atinge epoca în care trăim legați cu lanțuri de fier. Acțiunea se petrece în Dorohoiu. De la cea di'ntăiu scenă începe să ni se lămurească caracterul lui Hudici. În scena cu slugile, Ion și Catrina, Hudici le trage cîte o palmă pentru a-i trezi. Chiar de la început obiceiuri orientale: palme, bătai; dar ce voiți, boierul ie supărat, n'are liniște în casă, de ce dar nu și-ar răsufli supărarea pe slugi, palmuind chiar o femeie, mai ales fiind aceea femeie o slugă, Țigancă, care nici nu simte ocară ce i se face? Nu-i vorbă, se bocește Iea, arătînd limba din care curge sînge, dar punem rămășag că aceste bocete la teatru nu vor pricinui de cît un rîs general al publicului. Ie în noi spiritul, ticălosul spirit de castă... și, să nu uităm, boierul ie supărat.

În scena între Hudici și prietenul lui, Hristea Zlotu, se explică pricina supărării boierului: Hudici a pus mîna pe un bilet cătră nevastă-sa.

„Ștefan. Acumă înțelegi de ce am luat cîmpii, de ce mi-am lăsat baltă—casă și interese? Vezi! ce aveam de făcut? Nu știeam cine-i, nu-i iscalit. O lună de zile am pîndit fără folos... „dacă ași fi aflat! De despărțit nici nu-î vorbă ar fi moartea

„*pentru mine.* Trebuie să pun o stavilă între ei și am plecat cu rușinea pe frunte și cu inima încruntată....

„**Hristea.***) Și a plecat de bună voie?

„**Stefan.** Nu vroea de loc. *Am luat'o cu sila*, am pornit în puterea nopței și am venit într'o întinsoare.. *tot drumul a plîns* „*cu hohot.*

„**Hristea.** La ce te-ai însurat? Ajunși la o vrîsta ca a noastră oamenii nu trebuie să se mai gîndească la însurătoare și mai cu samă cu fete nevrîstnice și necoapte.

Stefan. Îmi iera dragă?...

„**Hristea** Rari sînt ființele carile pot păstra credința în a., semene condiții.

„**Stefan.** Îmi ieră dragă!...”

Un paleontolog poate după un os fosil să reconstruească foarte adesea tot animalul, așa după o operă de artă, dacă ie luată din viața adevărată, putem să ne închipuim cu mintea toată societatea. Acest dialog între Hristea și Ștefan ie foarte caracteristic. Pașind peste pragul societății lui Ștefan Hudici, Hristea Zlotu, etc. trebuie să zicem „lasiate ogni speranza voi”.. carii visaiți de un ideal mai mare, de sentimente omenesti de iubire, de datorie, de devotament, de sacrificiu și mai ales de demnitate omenescă. Societatea al cărei tip ieste Ștefan Hudici are alte moravuri. Aice bat bărbați și femei pentru că-s slugi, aice desprețul cătră slugi se resfrînge și asupra tuturor celor ce trăesc împrejur și mai ales asupra femeii. Aice nu poate să fie vorba de sentimente omenesti pentru nevastă, aice femeile sînt priuse, surprinse, pîndite, aice ie vorba de despecetluirea scrisorilor, de ascultarea la ușă, de pornirea cu sila cu toate că nenorocita plînge cu hohot; aice sub forma civilizată, ori mai bine zis sub forma boerească, se dezlîntunesce patimi dobitocești ale unor specii zoologice, lipsa desăvârșită de respect cătră om, cătră vrednicia omenescă. Și care ie pricina care a dat naștere la toate aceste chinuri morale ale unei ființi omenesti? „Îmi ieră dragă” răspunde Ștefan la toate întrebările. Îi ieră dragă!... bine, dar dacă îi ieră și iel drag, de aceea nîci nu pomeneste, parcă iel întrebă pe Catrina dacă îi ieră drag să primească o palmă. Și ce trebuie dragoste? „Credeam că fiind saracă va fi recunoscătoare”. Aice ie pricina adevărată a însurătoarei. Ori cît i-ar fi fost de dragă Ana, ori cîtă pofta ar fi avut boeriul de dînsa, n'avea de cît să-și puie poftele bătrînești în cuiu; dar Hudici are pe lîngă pofta și o putere mare asupra celorlalți oameni, o putere care silește pe ceilalți să-i îndestuleze pofta, care aruncă în brațele-i osoase fete tinere... această putere

*) Nu cităm de-a rîndul, ci numai bucăți caracteristice.

ie averea cea mare, sînt banii ; și această avere îl dezbracă până la atîta de sentimente omenesti, în cît iel nu pomeneste un singur cuvînt de interesele Anei, de suferințele și de cerințele sufletului iei. „De despărțit, zice iel, nici nu-i vorbă, ar fi moartea pentru „mine.“ Logică nerușinată a unei specii zoologice în toată puterea cuvîntului ! De despărțit nici nu-i vorbă, măcar ? Și pentru ce ? Pentru că boeriul are trebuința de Ana ; iea suferă, plînge cu hohot, se zbuțumă..., dar ce-i pasă lupului de zbieratul mielului pe care l'a înșfăcat de gît ca să-l zugrume și să-i bea sîngele ? Dar Ștefan iubește pe Ana, strigătul „Îmi ieră dragă“ îi iese din inimă ! Da adevărat, strigătul îi iese din inimă, dar că o iubește, protestăm. Oare n'ar putea cu același drept să strige și lupul încă cu mai mare drept : „de despărțit nici nu-i vorbă, ar fi moartea pentru mine“ și în adevăr pentru lup ar fi moartea de foame. Iubirea ie un sentiment mare, ie un sentiment care mai ales face din om—om, care îl deosebește de speciile zoologice, ie unul din cei mai mari, dacă un cel mai mare factor al progresului omenirii, dar iubirea cuprinde în sine numai de cît sacrificiu și prin sacrificiul de sine poate fi măsurată întinderea și adîncimea iubirii. Cel care nu-i în stare să facă sacrificii pentru iubire, aceala nu iubește. Sentimentele lui Hudici pot fi numite ori cum, numai iubire nu, a le numi iubire ar însemna a profana, a pîngiri cel mai sfînt sentiment omenesc.

Dacă chiar în cea di'tăiū scenă cu Hristea Zlotu ni se arată caracterul egoist al eroului nostru, apoi și mai bine se dă la iveală în scena cu cucoana Elencu. Cucoana Elencu a vîndut fata și vine să ceară prețul vînzării, care în codul civil se numește „alimente“ ori cum zice cu energia cucoana Elencu „arimente.“ Eroul nostru se scandalizază. Nu-i vorbă, știe iel foarte bine, că căsătoria n'a fost de cît o afacere comercială. Iel aingur zice vorbind de Ana : „A vrut bani și numai bani... și are bani. De ce „să-mi amărăscă vieța... de ce?“ Iel știe dar că toată afacerea ie curat comercială și dacă se plînge, se plînge numai pentru că Ana nu s'a ținut de tocmală. Dar boeriul are gusturi alese, mîrșăviea nu-i mîrșăvie la asemenea soiū de oameni, cînd ie îmbracată în forme mai alese, mai politicoase ; și cererea sinceră, pe față, a mamei-vînzătoare are darul de a-l scandaliză în cît chiar cînd consimte să dea „alimente“ cucoanei Elencu, pune ca condiție să n'o mai vază nici o dată. Politetă, nu-i vorbă, ie o însușire bună, dar ar fi oare Ana mai fericită dacă cucoana Elencu s'ar exprima altmîntrelea, cerînd „alimente“ de la Hudici ? Paul Louis Courrier, a zis de mult că oamenii cei mai politicoși sînt procurorii și călăii. „Scumpul meu călău, serie procurorul, îmi veți face un serviciu „amical luînd asupra Domniei-Voastre însărcinarea, mine demineată,

„dacă nu vă aduce vre o supărare, de a tăiea capul cutăruieci“ Și călăul se grăbește și răspunde: „Că iel să simte fericit, de a putea face un lucru așa de mic un serviciu D-lui procuror și ca ie gata tot deauna a-l servi. Călău.“ Și celalalt, al treilea, rămîne fără cap.

Dar lui Ștefan Hudici, ca și tuturor bătrînilor, afară de politeță îi mai place să facă morală, să moralizeze lumea. Mai fie-care boeriu bătrîn crede ca 60 ori 70 de ani de trîndăvie și abrutizare îi dau drept de a moraliza lumea—ie dreptul vechimei. Ca moralist eroul nostru ie și mai tipic de cît în sincera convorbire cu Hristea Zlotu. Adîncă jale ne cuprinde pentru societatea în care Ștefan Hudici îndrăznește să se ridice pe un tron Jupiterian, pentru a tună și fulgeră în potriiva corupțiunii societății. Ieată cum tună Jupiterul nostru în potriiva creșterii femeii de a-zî.

„Ștefan. Știți ce le învățați la pansion și acasă? Le învățați se bleotocărească în limbi străine, să cetească la povești francezești, le învățați să se boească, să ochască, să se hlizască, să înnebunească lumea.... N'apucă bine a ști cite buchii românești sînt pe lume și cunosc toate mîrșăviile, toate parșiveniile.... Doi trei ani de pansion, suliman, benghiuri, turnură și hai copaucă la vînat barbat!... *Și noi ca niște proști dăm în cursă, ne prindem în laț!*“ Da, în adevăr creșterea femeilor noastre ie ticaloasă, căderea morală ie mare. Dar sînteți oare mai buni, D-lor Hudici & comp.? Și a cui ie vina, dacă femeia ie în starea de a-zî? În viața morală de acuma a societății domnește o lege asemănătoare cu cea cunoscută în economia politică sub nume de: *legea ofertei și a cererii*. Cererea hotărăște calitatea, cantitatea și ce alume marfă să se producă. Frunțașii societății Hudici și semenii săi, oamenii așa numiți cu greutate hotăresc ce femeii a nume trebuie să fie, dau tonul educației, etc. Iei au dar femeile ce merită. Ba nu, nici atîta nu merită; căci victima ie tot deauna mai de respectat de cît zugrumătoriul. Cum s'ar boi, zugrăvi femeile, cum ar îmblă femeile la vînat barbați, dacă toate aceste însușiri nu s'ar încuraja de bărbați, carii ca clasă domnitoare dau tonul? Pun toate silințele pentru a corupe toate puterile vitale și morale ale femeii și pe urmă tot iei se plîng în potriiva femeilor! Și cine se plînge, cine face morală? Hudici! Ce desgustătoare priveliște! Hudici, care se folosește de puterea ce-i dă averea pentru a cumpără o fată tînără, făcînd'o ast-feliu să-și calce toate simțirile iei naturale, să se prostituească; Hudici, care n'are cel mai mic respect cătră femeie, cătră demnitatea iei; Hudici, care o insultă la fie-care moment, păzînd'o, prînzînd'o, încunjurînd'o cu șpioni, ducînd'o cu sila la Dorohoiu; Hudici face morală, se vaită de corupția femeii! „*Și noi ca niște proști dăm în cursă, ne prindem în laț,*“ strigă

moralistul nostru. Închipuiți-vă ce copilași proști, carii se prind în laț. Nu, domnilor, nu sînteți proști, sînteți mizerabili cari corupeți femeea pînă în măduva oaselor pentru a o ținea în laț.

Moralistul nostru chiar își face un merit că a luat, ori, mai bine zis, a cumpărat pe Ana. „Căci de n'o luam ieu, pe cine luă? „luă vr'un am ploaiat, un scîrțai-scîrțai cu două sute de franci pe „lună..... pe cînd ieu : baluri, petreceri, juvaierie..... *Nu-i ceream „în schimb de cît să sufere s'o iubesc...* căci am văzut că de ținut „la mine nu ținea“. Ce nerușinare! Ieată dar adevărul gol de tot. De ținut știe boierul că nu ținea la iel și de aceea îi cumpără dragostea, prostituete femeea, (pentru că ce ieste prostituția, dacă nu vînzarea trupului?). „Și nu-i ceream în schimb (chiar cuvîntul comercial schimb îl întrebuintază!) de cît „să sufără s'o iubesc“. Ce nerușinare îngrozitoare! Adecă să sufără, să asvîrlă toate cerințele legiuite ale naturei tinere, pline de vieață, să-și pieardă toate iluziile, să poroncească inimii să nu mai bată cu iubire și capului să nu mai cugete și pe urmă fiind trup fără simțire să se azvîrlă în brațele bătrîne ale lui Hudici, să fie uneltă de plăcere, de îndestularea poftelor bătrînești. Ce alta însemnează această frază arhinerușinată „să sufără să o iubesc“?

Mai mult de cît atîta. Predicătorul nostru de morală nici nu înțelege de ce Ana nu „sufere să o iubească“. „Dar ceea ce „nu pricep, strigă cu desperare Hudici, ceea ce nu-mi intră în cap „... îmi zic, dacă m'a luat numai și numai pentru bani... și ieu îi „dau bani, îi dau lux..... de ce să mă înșele, să mă necinstească“. Nici nu pricepi, D-le Hudici, și cu toate acestea ie limpede, îți vom explica noi de ce cu toți banii ce i-ai dat Anei, iea, cum spui, îți necinstește numele. Pentru că ori cîtă stăruință veți pune, D-lor Hudic et comp. de a preface iubirea într'o afacere comercială și femeea într'o marfă, nu veți izbuti;—ie în potriva naturei, ie în potriva sentimentelor omenesti, ie o nedreptate care strigă la ceri răzbunare.... și repetăm, nu veți izbuti. Femeea protestează contra acestei nelegiuiri fără samăn, se zbuciumă și în acest zbucium de multe ori preface vieața ie și a voastră într'un iead, în cenușă, cum s'a întimplat cu D-ta, D-le Hudici; dacă primea rolul de marfă la care voiți să o reduceți, atunci în adevăr necinstea numele nostru al tuturor și mai întâiu de toate necinstea numele sexului ie întreg. Dar moralistul nostru nu critică numai, D-sa are și propuneri pozitive de făcut în privința creșterii și moralei femeiei. Ieată ce zice iel cucoan-i Elencu: „Pentru că mi-ai azvîrlit'o „în brațe fără să-i dai un sfat de mamă, căci îi iești mamă și o „fată are nevoie de povețe!“ și cite-va rînduri mai jos: „Se vede „că și dumi-tale ți-a fost scris să nu-i spui să nu se încrează în „palavrele tuturor spinzuraților din lume, cari vin sa-i miorlăea-

„scă la ureche vorbe mîrșave și nerușinate. Ți-a fost scris să nu-i spui, că cea mai mare ocară, ce poate face un bărbat unei femei „ie să-i zică că o iubește și să nu o iee cînd ie liberă sau să-i „rîvnească dragostea, cînd ie femeea altuia“. Și mai ales „să-i „rîvnească dragostea cînd ie femeea altuia“ nu-i așa?

Prea mult poftesti, D-le Hudici, mult de tot. Nu-i ajunge D-lui Hudici, că condițiile sociale îi dau voie să-și cumpere o fată tînără, îi mai trebuie să n'aibă grijă, să fie sigur de dînsa și de aceea cere mamei ca azvîrlindu-i-o în brațe să-i dea povețe să fie roabă supusă, nici măcar să nu asculte vorbe *mîrșave* (ce mai curățanie morală la Dl Hudici!). I-ar trebui D-lui Hudici ca de mică copilă să sugă cu laptele de la mamă povețe pentru a fi roabă supusă; i-ar trebui boeriului ca toată creșterea să aibă în vedere ca fata ajungînd proprietatea D-sale să n'aibă osteneală, să fie liniștit. Mama, mama singură să prostitueasca fata otrăvindu-o din copilărie cu idealul robiei! Da, acesta nu-i numai idealul lui Hudici, ie idealul stăpînilor de ori ce soiū. Dar ce grozav ar fi dacă lungă și întunecoasa noapte a robiei nu s'ar lumina cîte o dată prin flăcările protestărei robilor: In toată strălucirea înse ni se arată egoismul fără de margini al lui Hudici în scena între iel și Ana, mai ales în lungul monolog: „Ah Ano, plîngi“ Ana îi declară hotărît că nu-l iubește, că a trăi cu dînsul îi ieste un chin și că mă-sa a dat-o cu sila. Sub povoara acestor cuvinte zdrobită de suferință Ana începe a plînge și Hudici înaintea Anei care suferie și plînge, găsește de cuviință să-i ție un logos întreg.

„Stefan. Ah, Ano, plîngi....jelești iluziile pierdute, pierdute, „o știu, din pricina mea; dar poți sa mă ierți, căci mare îmi ie pedeapsa“. Aice se par a-i ieși pentru întăea dată din gură cuvinte omenesti și fie-care are drept să crează, că urmarea va fi că Huduei va zice Anei: „Iești liberă, fii fericită cu altul.“ lucru de altmintage foarte puțin ieroic după ce Ana îi declară hotărît că nu vrea să mai trăească cu dînsul. Dar, ieată ce urmează: „Plîngi, „jelești iluziile pierdute..Da, ie amar să vezi că viitoriul nu se „întrepează după cum mintea noastră îl alcătuișe; ie trist sa-ți ie „nădejdea de la visele cele mai plăcute, alintate de gîndurile noastre....“ Cit de bine o înțelege Hudici! Și acuma ie silit, fără doar și poate, să spue Anei că ie liberă; pentru că n'a vroit doară a mări rana suferințelor ie, a-și bate joc de dînsa, explicîndu-i cît de nefericită ieste. De sigur înse că a vroit prin aceste fraze să se mîngie pe sine, admirîndu-și nobleța purtărei, căci ce-va mai jos zice: „Plîngi, dar ori cît ai plînge, n'ar curge atîtea lacrimi din ochii „tăi, cîte picături de venin s'au strecurat în singele mieu....Hai să „parăsim aceste locuri....Hai peste hotar!....“ Ieată decî ce însemnau gingașele cuvinte ale moralistului nostru. Ce mișelie! A ex-

placut Hudici Anei cît ie de nefericită, nu pentru a-i alina suferințele, dar pentru a le prelungi sub cuvînt că și iel suferă. Ce cruzime! Ucigașul nu face așa, iel nu zice nenorocitului înaintea de a-l înjunghiea : „Da, ie amar să vezi ca viitorul nu se întrupează „etc... ie trist să-ți ieși nădejdea de la visele cele mai plăcute....“ Se înțelege că Ana nu putea de cît să-i răspundă cu despret : „deschideți ochii.... știu ieș cum să-ți zic remas bun“. Și atunci se arată pe deplin nulitatea morala a ieroului nostru ; spăriat iel propune Anei adulterul pe față : „Hai la Iași!... hai !... întilnește-l fă ce știi... voiă închide ochii, n'oiu vedea, n'oiu ști, n'oiu auzi nemic, iubește-l, iubiți-vă... numai nu mă lasă“. Alătura cu egoismul îmbătrînit, lipsa de mîndrie, nulitatea caracterului, deplina lipsă de vrednicie omenească și de energie. Am compărat pe Hudici cu un lup, în adevăr înse această comparație nu-i potrivită. Hudici după caracterul său mai curînd samănă cu oaiea și numai averea cea mare, îl îmbracă în piele de lup, și-i dă ghiare de lup : o oaie în piele de lup, ieată ce ieste Hudici. Ne-am oprit poate prea mult la tipul lui Hudici, mai mult de cît ne dădea voie lungimea articolului, dar și acuma cu părere de reu ne despărțim de acest tip, am fi avut încă multe de zis, mai ales că tipul lui Hudici ie foarte comun, avem atîția Hudici bătrîni și tineri.

Din celelalte tipuri ie reușită cucoana Elencu. Această cucoană cu morala iei de mahală parcă trăește înaintea ochilor noștri. In privința moralității iea nu se deosecește de Hudici, dar ie mai energetică și mai deșteaptă. Ar fi putut să-și scoată „arimente“ de la un om mai energetic de cît Hudici. Cînd amenință că va face scandal cu procesul atrăgînd tirgul la tribunal, putem s'o credem ; nu-i Dumnea-ei de cele cari s'ar da înapoi de frica scandalului ; nu degeaba zice Ana de dînsa : „Ași fi mers și după Scaraoschi numai să scap din așa iad“. Da, cucoana știe să facă ce vrea. Păcat că atîta energie se cheltuiește în societatea noastră pe fapte mîrșave. Hristea Zlotu ie o remășița din vremurile trecute, ca și Hudici stă jos de tot din punctul de vedere moral. Dacă face morala lui Hudici pentru că s'a însurat, apoi mai întaiu de toate ie pricina că, după cum am spus, bătrînilor le place să facă morala și dacă nu găsesc vre un tînar apoi și-o fac unul altuia și al doilea lui Hristea i-i jele de liniștea scumpului și destoinicului său prieten Hudici. Toate mișeliile lui Hudici ca prinderea, șpionarea, luarea cu sila, fac pe Hristea să scoată numai un suspin evlavios : „Rari sînt ființele cari pot păstră credința în asemenea condiții“. Acesta ie de bună samă idealul lui Zlotu. Sînt rari aceste ființi și ce bine ar fi, după Zlotu, dacă ar fi mai multe ființi cari să poată păstră credința, adecă cari să se îndobitocască până la a fi tîitori legale unor onorabile căzături ca Hudici, Zlotu, și cei de

teapa lor. Ce mai ideal! Și acest ideal îl autorizază pe Zlotu să jelească starea de cădere morală a timpurilor noastre. „Sîntem în niște timpuri vitrige, zice Zlotu, țara noastră se schimbă, aruncă, prea iute *bunele și sfintele obiceiuri ale părinților noștri* și îmbră-țoșază și mai iute tot ce vine de peste hotar... civilizați-a noastră, cu care se falese atîta Dumnea-lor cei de astă-zî ține în lux și „desfrîinare“.

„Bunele și sfintele obiceiuri ale părinților noștri“ însemnează nu altă ce-vă de cît vremea aceea cînd Ion și Catrina lucrau în lanțuri, purtînd clopoței, cînd cucoana nu putea să ieasă din casă fără voia bărbatului și cînd plecă sărută mîna stăpînului; în vremea aceea a bunelor și sfintelor obiceiuri Hudici avea alte mijloace coercitive de a ținea pe Ana în ascultare: putea să o închidă în beciu ori să puie țiganit s'o bată. „Civilizația noastră cu care se falese Dumnea lor“ în adevăr lasă mult de dorit încă, dar ori cum ie un pas uriaș față cu „bunele și sfintele obiceiuri ale părinților noștri“. Aceste obiceiuri din nefericire n'au trecut încă, dar cele cari au trecut meargă în veșnica uitare, să le fie țerna ușoară, nu le vom jeli noi.

Tipul lui Zlătescu ar fi mult interesant, din nefericire autorul nu ne dă mai nemică, tipul ie numai atins fără a fi zugrăvit pe deplin. După fapte și după cîte-vă fraze rostite de Zlătescu putem să ne facem înse idee. Zlătescu îmfațoșază generația nouă, cum Hudici îmfațoșază pe cea veche, Zlătescu & comp. sînt fiii lui de al de Hudici, Hristea, etc. și cum sînt părinții așa sînt și fiii. Moștenind de la părinți un egoism dobitocesc, despreț cătră cei slabi și mai ales desprețul cătră femeie, moștenind alergarea pentru îndestularea poftelor, ori cîte suferinți ar costa aceasta pe alți oameni, moștenind toate aceste însușiri și multe altele din vremea bunelor și sfintelor obiceiuri de tristă amintire, iel mai capătă din vremea noastră o calitate nouă—lipsa totală de scrupule de ori ce natură. Și ieată ieroul nostru cu funcționariu—fură casieriea, ca om de societate—ie cartofor și măsluște cărțile, ca bărbat în relație cu femeia care-l iubeste—ie tâlhariu și fură paralele bărbatului iei leșinat pentru a fugi cu nevasta și de buna samă pentru a o lăsa în sărăcie îndată ce-i va veni la socoteală.

În această societate mirșavă crește și se desvoltă unica ființă cu chip omenesc, din toate cîte am trecut în revistă. Caracterul Anei ie zugrăvit păr'că în treacăt, cu toate acestea în cîte-vă cuvinte, în două scene—cea d'întăiu cu Hudici și a doua încă mai însemnată cu Zlătescu, tipul Anei se arată îndestul ca să fim în drept să zicem că Ana ie o rază de lumină în acest adînc întunec moral în care domnesc Hudici, cucoana Elencu, Zlătescu. Nouă ni se lămurește afacerea cu biletul prins. Dacă Ana înșelă pe

Hudici, de bună samă că a făcut greșală, înșelătoria și minciuna înjosesc pe cei cari înșală, deși înșelătoria cîte o dată ie singurul mijloc de a protesta, căci robului poate să nu-i rămîie altul. Ori cum, a înșelă nu ie în caracterul Anei. Cît timp o vedem în piesă, purtarea ie plină de hotărîre și de demnitate. Ana ar putea, cum fac multe femei, să înșele pe Hudici, și să-l ție sub papuc, cum se zice, și ast-feliu să se bucure de toate foloasele stărei de cucoană bogată și mare. Că Ana ar putea face aceasta ie de netăgăduit—ie prea energică și Hudici prea puțin deștept. Chiar în scena din urmă cu Ana, Hudici ie atît de deștept în cît zice Anei: „Și tu și ieu suferim prea mult, ne chinuim fără înduraredouă vorbe ar descureă tot reul“. Se înțelege că un om care ie așa de deștept în cît crede că după toate cele întîmplate între iel și Ana sînt destule două vorbe pentru a descureă tot reul, nu poate fi greu de pus sub papuc chiar pentru o femeie mai puțin energică de cît Ana. Dar Anei i-i greață morală de ast-feliu de joc și îi declară verde, că nu-l iubeste, că nu vrea să trăească cu dînsul, cere să se despartă, plină de indignare zugrăvește în cîteva cuvinte starea ie grozavă și mîrșăvia lui Hudici: „Dar, cum m'ai luat, îl întreabă Ana, m'ai cerut de la mama, te-ai înțeles cu dînsa.... ori crezi c'am mers unde aveai bani.....Nu, nici nu m'am gîndit la comorile ce m'asteptau“. La toate aceste drepte învinuiri ieșite din inima plină de suferință a Anei, Hudici, ca un copil prins, bolmojește: „credeam,....cucoana Elencu mi-a spus,“ Dar nici nu mai avea alt respuns. Cînd Hudici nu cruță Anei cea din urmă durere și îi declară că mă-sa n'a venit ea s'o ajute să se despartă, ci a venit să ceară bani, atunci Ana îi declară cu energie de admirat: „Ne vom despărți să știu bine că voiu rămănea pe drumuri! Și dacă mama ie o nerușinată atunci deschide ochii, că mult nu mă vezi aice în casă“. Aceste cuvinte sînt vitejești. „Să știu bine că voiu rămănea pe drumuri“, ieată o frază care ridică pe Ana mult, mult mai pre sus, de cît cei ce o încunjură. A rămănea pe drumuri pentru o femeie, pentru Ana, pe care toți stărueau din toate puterile să o corupă prin lux, baluri, juvaere, a rămănea pe drumuri pentru Ana însemnă grozava sărăcie materială și prigonire neîncetată, nesfîrșită, din partea societății proaste, care negreșit nu i-ar fi iertat o faptă atît de nepractică ca lăsarea unui bărbat bogat. Și Ana știe toate acestea. „Și apoi lumea te învinovățește, zice iea, te arată cu degetul fără să-și închipuească u- milințele suferite în fie-care zi, fără să știe în ce robie te-ai zbu- ciumat și cum ți-ai ros toate puterile, pierzînd toate iluziile“. Se înțelege. Lumei ce-i pasă și mai ales cînd lumea ie alcătuită din Hudici, Hristea Zlotu, Zlătescu, cucoana Elencu și alții de felul lor. Se înțelege că nu i s'ar tertă o ruptură cu Hudici mi-

lionariul și iubirea cătră un calic, pentru că Costică ie calic, aceasta o știe iea. In potriua unui fapt curajos ca acesta, s'ar scandaliză pudoarea celor de la mahală; toată morala mahalalei, principiile băcaniei și idealul de la Jockey-club sînt în potriua faptelor ce nu se potrivesc cu obicinuita practică a vieței. Dar se arată mai bine caracterul Anei în scena din urmă. Costică Zlătescu întră și găsește pe Hudici leșinat după dureroasa scenă între Hudici și Ana această plecare însemnează tocmă începerea unui alte vieți, întemeiată pe iubire, scăparea de rușinea și de înjosirea de a fi ții-toarea legală a unui bătrîn, a unui om pe care iea nu-l iubește; de această plecare îi ie legată toată vieța, tot viitorul iei, aice se punea în joc o vieată întreagă. Dar pentru plecare trebuesc bani și practicul don Juan contemporan, găsește îndată mijloace: să fure bani de la Hudici cel leșinat. Dar aceasta ie o mișelie și cu prețul unei mișelii Ana nu vrea să-si cumpere fericirea. „Nu se poate, strigă iea, asta ie o hoție! Ast-feliu nu vrau!“ Acesta nu-i un capriciu trecătoriu, aice pentru Ana ie vorbă de vieată ori de moarte. Nu-s scrupule evlavioase ale unui de al de Hudici, care după torente de morală propune Anei o învoală cu îndoit adulteriu. Cucoana Elencu nu s'ar opri înaintea unui ast-feliu de fleac. Cît despre Zlătescu apoi acest tînăr de „bon ton“ într'atita ie lipsit de ori-ce sentimente morale, în cît cînd Ana plină de indignare îi cere să lese banii, amenințindu-l că va țipa, că va face scandal zdrobind vieța iei și a lui, lui Zlătescu îi iese din gură o frază tipică, în care se vede și ticăloșia lui morală și desprețul ce au tinerii de acest soiū pentru femeie: „zi femeie și pace“, strigă Zlătescu cu despreț. Și în această societate Ana păstrează până la atîta putere morală, în cît zdrobește toată vieța sa pentru un principiu, pentru o credință. Fuga cu Zlătescu a fost nu numai scăpare de robie:—îndărăt lăsă robiea și înaintea avea o vieată întreagă cu un om pe care-l iubea cum poate să iubească o femeie la 20 de ani, ale cărei simțiri au fost până atunci călcate în picioare, dar iea iubește în Zlătescu o ființă morală și la cea di'ntaiū mișelie a lui, găsește destulă putere pentru a se lepădă de dînsul. „Ah! „nu se poate, strigă Ana plină de durere: Ce rușine! Un tâlhariu!“ Și își ascunde capul în mîni, acest sârman cap care a îndrăznit să aibă alte gînduri de cît cele ce domnesc în prejurul iei! Și cînd Ana își ascunde capul cu durere, își iea remas bun de la cea din urmă nădejde, ce mai avea pentru a trăi. Ce grozavă, dureroasă stare! A rămănea cu Hudici lupă scena din urmă mai ales, ar fi moartea pentru Ana, să meargă la mă-sa...dar nu de mult i-a aruncat acestei mame ocară de „nerușinată“, iear omul pe care-l iubea, în care punea cea de pe urmă nădejde, l'a văzut acuma ca ie mișel...tâlhariu! Ce vieată putea fi pentru Ana?...Oh da ieste încă

altă viață cu idealuri înalte. mărețe, o viață în care bucuriile ca și întristările de o potrivă ridică pe om, îl ridică la o înălțime mare, de la care poate privi cu mândrie la omenire, și cu iubire poate să întindă mâinele și să zică : „sculați-vă, veniți aici toți pe această înălțime morală toți cei ce suferiți“ ; dar această viață de luptă, viață morală pentru toate Anele ce sufar, pentru toată omenirea, această viață nu o cunoștea Ana și altă ce-vă de cât moartea nu-i mai rămănea: glonțul lui Hudici a curmat viața Anei la timp, i-a dat liniștea mormîntului. Moartea ie în logica faptelor și în fața trupului nenorocitei Ana doi oameni, se întîlnesc față în față, doi oameni ce îmfașoază două generații corupte—Hudici și Zlătescu. Și înaintea acestui trup al nevinovatei Ana, o întrebare grozavă ni se pune: Ie oare neînălăturat lucru ca în societatea lui Hudici Zlătescu & comp. să pieară tot ce ie mai curat, mai moral; și dacă nu se poate acuma alt-feliu, atunci cînd va veni acea vreme, cînd va despărea și această nevoie dureroasă, această soartă nenorocită pentru tot ce ie bun și drept? Cînd se vor înmulți acele raze luminoase, cari să alunge întunerecul moral, cum soarele resărind alungă întunerecul nopței? Cînd?

Am trecut în revistă fizionomia morală a tuturor persoanelor din schița dramatică „Ștefan Hudici,“ dar sîntem departe de a fi sîrșit tot ce ar fi de zis. Marginile articolului ne silese să vorbim pe scurt; dar despartîndu-ne de Ștefan Hudici vom mai face cîte-va observații. Care ieste acea putere care ne însuflă atîta interes pentru tipurile din piesa aceasta? Puterea, am zis și mai zicem, ieste realitatea acestor tipuri, ieste faptul că Hudici, Cucoana Elencu, Zlătescu... nu numai că nu sînt închipuiri romantice, ci din potrivă sînt tipuri comune cu cari ne întîlnim în fie-care zi, cu cari sîntem legați prin lanțuri de fier.

Literatura ieste o putere mare, uriașă. Din veșnica mișcare înaintea care se chiamă viață, iea oprește în loc o parte, prinde o clipă din această viață și o pune pe hîrtie. Și acel-o pe hîrtie clipala trecătoare se cristalizază, rămîne veacuri peste veacuri în nemișcare așa ca fie-care poate să analizeze ce însemnează această viață cum ieste iea și cum trebuie să fie. Așa trebuie să fie literatura. Cu alte cuvinte repetăm încă o dată iea trebuie să fie oglinza vieții. Și ceea ce dă interes schiței dramatice a lui V. G. Mörțun ieste că autoriul a înțeles această cale dreaptă și a stărunit a merge pe dînsa. Cît despre executare apoi avem puțin de adăogit pe lîngă cele zise. Tipul lui Hudici ie și bine și pe larg zugrăvit. Avem nu numai timpul exterior, ci îl vedem și în suflet chiar, pentru că Hudici ie apucat într'o vreme de grea cumpănă, într'o vreme cînd suferă mult și tocmai în asemenea împrejurări ni se arată omul așa cum ieste. Am putea să luăm de reu auto-

riului prea multa simpatie pentru Hudici, care după părerea noastră n'o merită dar se esplică simpatia autorului prin aceea că Hudici suferă și suferința șterge multe. De altmintrelea această simpatie, dacă și iese, nu face pe autorii să ne descrie fals pe Hudici, Hudici și cucoana Elencu arată în autoriu spirit de observație și puterea de a pătrunde în năuntrul sufletelor, putere care face maestri din începători. Dacă va munci, ne așteptăm să vedem bucăți mai mari, mai întregi, mai cu stăruință lucrare. Pentru tipurile celelalte vom spune numai că nici unul nu ie făcut, sînt numai aluziuni, dar aluziuni care arată că autorul le înțelege în întregime și care ne fac cu puțință să le alcătuim în mintea noastră. Cît despre întipărirea ce face Ștefan Hudici, vom spune următoarele :

Nu vom tăgădăi noi talentul mare, puțin comun al lui Alexandri. Dar am ramas aproape nepăsători la plîngerile și nefericirile roabei adorate, Geta. Cînd însă Ana ascunde capul în mîni și plînge de durere și desnădăjduire și scoate acest strîgăt : „Ah ! nu se poate ! Ce rușine !... Un tălhariu !“ atunci noi suferim, suferim adînc împreună cu Ana și avem îndrăzneala a crede că aceleași simțiri le vor avea toți cetitorii.

BCU Cluj / Central University Library Cluj Gherea.

Ce iese dreptul ?

Sub acest titlu va ieși în limba germană o lucrare a D-lui Lupu Dichter, o va publica pentru a căpăta titlul de doctor în drept de la universitatea din Berlin.

Autoriul ne-a dat manuscriptul și l'am cetit în mare parte. D-sa pretinde că teoria de până acuma a dreptului nu dă răspuns la întrebarea *ce iese dreptul* și că D-sa a reușit a lămuri lucrul. D-sa zice că toți juriștii și filosofii mai noi nu știu defini obiectul studiilor lor și că numai legile le știu, dar nu chiar dreptul. Romanii înse, zice D-sa, știeau ce iese dreptul îl tratau ca o știință, au scris *de lege ferenda*, urmașii au discutat despre *lege lata*.

Autoriul crede că nici școala istorică nici școala filosofică nu-i pot răspunde la întrebare ce a pus ca titlu lucrării. D-sa crede că poate împăcă amîndouă școlile și pentru aceasta întră în niște desvoltări destul de complicate pentru noi. D-sa pretinde că-și bazază studiul pe evoluție și întreprinde dovada că juriștii Romani înțelegeau știința dreptului întocmai cum ne spune D-sa pentru întăia oară după atîta timp de întrerupere.

Studiul îl împarte în trei părți. Partea întăia cuprinde două

secții, cea di'ntăiu *Dogmatica*. În această parte desvoltă autoriul filosofia stoică așa cum pretinde că au înțeles'o Romanii, în specie Cicero și Seneca, din carii aduce multe citații. D-sa pretinde că a scos la iveală pentru întâiea-și dată asemenea păreri ale învâtaților Romani. Secție a doua a părței întâiea a intitulat'o *Metapolitică*. În această secție expune după D-sa nașterea ideilor de drept personal și real, vorbește de familie, gintă, numene, civitați.

Partea a doua o intitulează *Politica*, împărțită ieara-și în două secții : *politica exterioară* și *politica interioară*. Secția întâiea cuprinde încerca rea autoriului de a dovedi : că Romanii au fost în adevăr urmașii Troienilor ; că legendele găsite în Ennius, Virgilius, Servius, Festus, Varro, Ovidius au bază istorică ; că Fastele fac cu puțință a fixa până și că ziua în care a căzut Troiea coincide cu ziua în care se stîngea și apoi se reaprindea la Roma focul Vestei Iliace. După calculele lui Cato și ale lui Varro, ne spune Dl. Dichter, Troiea a căzut le 431 înainte de data presupusă a zidirei Romei. Autoriul spune că înainte de Roma a existat Septimontium, înșiră populațiile între cari s'au așezat Troienii și explică legenda Iliiei (Rea Silvia) și nașterea lui Romulus și Remus. După D-sa ie vorba de căderea Troiei (Ilie) și de cele două orașe ce s'au format de Troieni în Italia. D-sa mai susține că tot în favoarea D-sale sînt legendele Potițiilor și Pinariilor precum și a Curițiilor și Horațiilor. În secția a doua ne arată civitatea Roma ca un complex de nații și de state în pomeriul căreia ierau *de drept* comune și între cari domnea dreptatea ! În afară de pomeriu înse puterea înlocuea rațiunea. Autoriul ne spune că Roma de atunci înfătoșă în miniatură Europa de a-zî cu state (curiae), cu nații (nomina) împărțite în gînti, căci în acela-și nomen puteau fi gînti deosebite cu religiile și cu obiceiurile lor. Autoriul crede că în acest simulacru de lume s'a putut produce dreptul din pricina pozițiunei egale a părinților (patres majores et minores) cu atîta mai mult cu cît fie-care *pater* avea sub mîna acea *manus* compusă din gînti și clienți cari legați prin *sacre* ierau gata a se jertfi pentru dînsul.

A treia parte a acestei lucrări poartă titlul de *Tehnică* și ieste împărțită de asemenea în două secții. În una din acestea arată *mecanica* dreptului în special și explică principiile de drept.

Autoriul ne spune : că sistema dreptului n'a fost cunoscută până la D-sa și că D-sa pentru întâiea oară o desvoltă fără a mai da loc la îndoeli ; că toate controversele școalelor s'au încheiat și că dreptul roman, *rațiunea scrisă* se desfășoară în toată mărețiea.

Noi nu putem să ne dăm părere în privința ideilor și pretențiilor autoriului, care dacă va fi făcut măcar a zecea parte din cît crede tot va avea renume în destul de mare. Așteptăm să ve-

dem cartea tipărită pentru ca oamenii competenți în asemenea știință să-și dea părerea asupra valorii și nouătății lucrării D-lui Dichter, noi am făcut cunoscut cetitorilor noștri foarte pe scurt prinsul iei.

Verax.

Nepotriviri între Evangheliști.

(urmare)

După Matei și Marcu aceste vorbe pline de desnădejduire sînt cele de pe urmă ale lui Isus.

După Matei, v. 45 Marcu, v. 33, și Luca, v. 44, de la ceasul al șaselea (adecă de la amieză-zî) până la al nouălea cînd și-a dat Isus sufletul, a fost întunec mare pe pămîntul întreg. Mai mult, după Marcu, v. 25, Isus fusese răstignit de la ceasul al treilea, adecă de la nouă ceasuri. Ioan înse, v. 14 spune că pe la amieză-zî Isus nu numai nu ieră pus pe cruce, dar nici nu fusese încă osîndit la moarte. Iuj Pilat îl arată Iudeilor zicîndu-le. „Ieată regele vostru!“ Apoi li-l dă. Îl duc la răstignit și-l răstignesc. Dar Ioan care ieră față la răstignire nu spune nemică de întunec; Se poate mai mare nepotrivire?

Apoi ce felu de întunec ieră aceala, de a ținut trei ceasuri ori chiar șese? Cum de n'au pomenit de dînsul scriitorii timpului și mai ales Iosif istoricul carele ieră în Iudeea?

După Ioan, v. 28 și 29, îi dau lui Isus oțet după ce îl aud, zicînd că *i-ș sete*, cuvinte dspre cari nu spune de cît evanghelistul Ioan. După Matei, v. 46—48 și după Marcu, v. 34—36, îi dau oțet cînd îl aud, după părerea lor chiemînd pe Ilii. După Luca, v. 36, îi dau în batjocură.

Matei, Marcu și Luce spun că Isus a strigat tare innainte de a muri, Ioan nu pomeneste.

După Marcu, v. 42—45, cînd Iosif din Arimateia vine, sară după răstignire, să ceară trupul lui Isus, Pilat să mieară de moarte așa de grabnică, și nu crede de cît după ce sutașul care priveghese la răstignire i-a spus și

Tel că așa ieste. Dar aceste toate nu se potrivesc cu spusesele lui Ioan, v. 31—34. După dînsul Iudeii, nevoind ca trupurile osîndiților să stea Sîmbăta pe cruce, rugară pe Pilat se dea poroncă să-i coboare după ce le vor fi rupt fluerele. Soldații rupseră fluerele tâlharilor, iar pe Isus văzîndu-l mort nu i le rupseră, ci unul din iei îl lovi numai cu sulita în coastă.

Cum văd cetitorii deosebirea ie nespuse de mare și temeliile creștinismului sînt putrede. Ce au oare de zis cei de la „Revista teologică“?

Îngroparea lui Isus. După Matei, cap. 27, v. 59—61, și Marcu, cap. 15 v. 46 și 47, și Luca, cap. 23, v. 53—55, în sara răstignirei, Iosif din Arimateia luă trupul lui Isus îl învâli într'un giulgiu și îl puse în mormînt fiind față mai multe femei sfinte, și după Marcu, cap. 16, v. 1 și 2, și Luca, cap. 23 v. 56, și cap. 24, v. 1 femeile veniră demineata după ce se trecuse sîmbăta (adeacă cum am zice Duminecă demineată) ca să-l îmbălsămeze, lucru ce nu putură face fiind că aflară mormîntul gol. Dinpotrivă după Ioan, cap. 19, v. 38—42, în sara răstignirei, înainte de a fi pus în mormînt, trupul a fost îmbălsămat de Iosif din Arimateia ajutat de fariseul Nicodem, care adusese aproape la 100 de livre de aromate. Deși Ioan nu pomeneste de femei și adoua zi de sîmbăta cînd vine Maria Magdalena la mormînt nu vine pentru a îmbălsămă. Așa dar după cei trei evangheliști citați înfăiș Isus n'a fost îmbălsamat, iar după Ioan a fost anume chiar Vineri sara. Ioan nu spune nemică de straja de care pomenese alții și care ar fi fost pusă de mai marii preoților de teamă să nu vie ucenicii să fure trupul și apoi să zică că Isus a învieat. Ciudat lucru mai ieste cum putea să le vie în gînd ucenicilor să îmbălsămeze pe Isus, cînd le spusese că va înviea!

După Matei, cap. 27, v. 60 mormîntul în care au pus pe Isus ca pentru totdeauna și a cărui intrare au închis-o cu o piatră, ieră a lui Iosif din Arimateia, care îl săpase de curînd în stîncă. După Ioan dinpotrivă, cap.

19, v. 41 și 42, acest mormînt, nu numai nu-î numit ca proprietate a lui Iosif din Arimateia, dar îe numit ca loc de îngropare aproape de locul răstignirei, căci sosise sara Sîmbetei și nu îeră cînd să-l ducă mai departe.

Ingeri și femei. După Matei. cap. 28, v. 1—6 un înger s'a aratat la două femei însoțit de cutremur de pămînt; li s'a arătat șezînd afară din mormînt, pe piatra cu care fusese închisă groapa. După Marcu, cap. 16, v. 1—16—un înger său mai bine un tînar, dar în năuntrul mormîntului, s'a arătat la trei femei și n'a fost cutremur. După Luca, cap. 24, v. 2—10, doi îngerî orî doi barbați s'au arătat la cel puțin ciuci femei, și cutremur n'a fost. După Ioan cap. 20 v. 1 și 11—13, doi îngerî s'au arătat unei femei de cutremur nu spune.

După Matei, v. 8, femeile ies din mormînt cu frică și cu bucurie și aleargă de vestesc ucenicilor învierea lui Isus. După Marcu, v. 8, fug cuprinse de groază, și nu spun nimărui nimică. După Luca, v. 9, merg de vestesc învierea nu numai ucenicilor, dar la toți cîți întîlnesc.

După Marcu, v. 1—3, cînd vin cele trei femei, între cari și Maria Magdalina, la mormînt cu gînd de a îmbălsamă trupul lui Isus, ieste ziua fiind că resărise soarele. După Ioan din potrivă, v. 1 și 2, îera încă întunec cînd veni Mariea Magdalina la mormînt, și găsindu-l gol, alergă la Petru și la Ioan și le spuse întîmplarea. Ar putea crede cine-vă poate că Magdalina a fost întăiū singurā înnainte de resăritul soarelui și apoi a venit din nou cu alte două femei. Dar nu-î chip, căci dacă Magdalina ar fi știut la a doua dată că Isus înviese și prin urmare n'ar mai fi adus mirodenii pentru îmbălsamare, nici nu s'ar fi îngrijit pe drum cine le va rîdică piatra de pe mormînt.

Straja mormîntului și învierea. Matei spune, despre această strajă, lucruri ciudate, despre carile ceialăți evangheliști nu pomenesc, deși ar fi fost de mare însemnătate. Matei pretinde, cap. 27, v. 62—66, că mai marii preoților și fariseii veniră, adoua-zi după îngropare, să ceară

lui Pilat să puie străjeri lângă mormînt, ca să împiedece pe ucenicii de a fură pe Isus. Dacă le-ar fi fost frică de asemenea lucru, de ce n'ar fi cerut straja chiar îndată după îngropare. Evanghelistul spune la cap. 28, v. 11—15 că cîți-va din străjeri venind la mai marii preoților să le vestească învierea lui Isus, aceștia se sfătuiră și le dădură bani ca să spue că dormind îei noaptea ucenicii au venit și au furat trupul. Dacă sanhedrinul ar fi crezut că Isus a învieat, cum se poate crede că ar fi căutat să ascundă asemenea dovadă de dumnezeirea lui Isus? Ce i-ar fi împiedecat a se face și îei creștinii? Iear dacă nu credeau, de ce nu mustră pe soldații? Apoi iese de crezut că străjerii marturi unei minuni așa de strașnice să fi ramas neconvinși de dumnezeirea lui Hristos? Pe urmă minciuna alcătuită ar fi fost prea dobitocească: orî cine i-ar fi întreat: „Dacă dormeați, de unde știți că ucenicii l'au furat.“

Urmează din mărturia celor patru evangheliști că Isus murise în spre sîmbătă, după amiează-zi. Matei, cap. 27, v. 46—50, și Marcu, cap. 15, v. 34—37, spun că a murit pe la ceasul al nouălea, adecă după numărarea noastră pe la trei după amiează. Urmează de asemenea din mărturia celor patru că Isus a învieat în noaptea care a urmat după ziua sîmbetei. După Marcu, cap. 16, v. 2—6, și Luca, cap. 24, v. 1—6, trupul nu mai iera în mormînt *foarte de dimineată*; după Ioan, cap. 20, v. 1 și 2 nu iera *încă de cu noapte*. Urmează decî că Isus a stat mort un șfert din Vineri, toată ziua Sîmbetei și mai toată noaptea spre duminică, adecă o zi și un șfert și mai puțin de două nopți, în totul mai puțin de 39 de ceasuri. Afară de acestea n'a stat în *mormînt* nici atîta, căci Iosif din Arimateia l'a luat și l'a îngropat *sara*. Aceste toate nu se potrivesc cu prorociile lui Isus. După Matei, cap. 27, v. 63, și după Marcu, cap. 8 v. 31, trebuia să învie *după trei zile*, adecă după 72 de ceasuri, căci, după Matei, cap. 12 v. 39 și 40, și Luca cap. 11, v. 29 și 30, prorocise ca va sta în mormînt, cît proro-

cul Ionă în pîntecele chitului, adecă *trei zile și trei nopți*. Unii au zis că nu-î vorba de trei zile și trei nopți deosebite. Dar și așa nu merge, de vreme ce Isus n'a stat mort de cît o parte din ziua Vineri, ziua Sîmbetei și din nopți numai aproape două, una întreagă și din alta numai o parte și în mormînt nici atîta. Papa Leon s'a găsit ghibaciū și a spus că Isus a scurtat timpul cît trebuia să stea în mormînt ca să nu mai lungească întristarea ucenicilor, dar că de alt-feliū, *dacă lipsește ce-va cîn timpul* prorocit, numărul zilelor iese în toemaî. Dar am mai spus că nici așa nu iese.

Despre scoborîrea lui Isus în iead nu spune nici o evanghelie, credința aceasta a fost vîrită tîrziu în „Crez“; pe la 400 nu iera încă primită.

Cui s'a arătat Isus după înviere? Innăltarea la cerii: După Mateiū, cap. 28, v. 1—10, Isus s'a arătat Mariei Magdalina, cînd după ieșirea din mormînt alergă să vestească ucenicilor. După Ioan, cap. 20, v. 1—18, l'a văzut chiar la mormînt, cînd venea adoua oară după ce spusese lui Petru și lui Ioan că mormîntul ie gol. După Mateiū, Mariea Magdalina iera împreună cu Mariea „mama lui Iacob cel mic și a lui Iosif“ După Ioan din potrivă, Mariea Magdalina ie singură. În sfîrșit după Mateiū, îndată ce se arată Isus celor două femei și le vorbește, iele îl cunosc, *îi îmbrătoșază picioarele* și i se închină. După Ioan din potrivă, Mariea Magdalina vede pe Isus înaintea sa și nu știe cine-i. Isus o întrebă pentru ce plînge și ce caută, și nu-î cunoaște nici glasul; crede că-î grădinariul locului. Isus o chiamă pe nume și atunci de abiea îl cunoaște. În loc să o lase, cum spune Mateiū, să-î îmbrătoșeze picioarele, Isus îi poroncește *sî nu se atingă de dînsul*. Nu poate fi vorba de două întîlniri deosebite, căci din toate se vede că fie-care evanghelist spune că Maria nu știea încă despre înviere și apoi dacă aflase la întăea dată, de ce la a doua oară caută să afle pe Isus în mormînt? După Mateiū v. 10, 16 și 17, Isus s'a arătat la un-spre-zece apostoli *pe un munte din Galileia* pentru

întăea-și dată. După Ioan din potrivă, v. 19—26 s'a arătat Isus pentru întăea oară ucenicilor, departe de Galileia, în Ierusalem, într'o casă care iera cu ușile încuiete, chiar în sara zilei cînd să arătase Mariei Magdalina. Mateiî spune că apostolii văzîndu-l *se îndoeau*. După Luca doi ucenici călătorese cu Isus, vorbesc cu dînsu-l și nu-l cunosc de cît sara la masă, v. 15—31. Tot Luca spune că cei 11 apostoli văzîndu-l credeau că vād *un duh* și chiar după ce le-a zis să pipăe și să vadă mînele și picioarele, *tot nu cred*, v. 36—41. Ioan spune între altele că Isus s'a arătat la șapte din ucenici pe malul lacului Tiberiadei, a vorbit cu dînsii și iei nu l'au cunoscut. Numai după ce le-a zis să arunce mrejele la dreapta corăbiei și au prins mult pește, unul din lei îl cunoaște și-l arată și celorlalți, cap. 21, v. 1—7. În timp ce mîncau împreună îi vedem triști. Nici unul nu îndrăznea să-l întreb: *cine iese?* (v. 12) și anume pentru că știeau că iera *mintuitorul*. Dacă știeau cine-i, pentru ce iera nevoie să-l mai întreb? Mai ciudat că această arătare a lui Isus iera *a treia*, după Ioan.

După Mateiî, v. 10, și Marcu, v. 7, Isus spusese apostolilor să meargă în Galileia ca să-l vadă; după Luca din potrivă (v. 49) le spusese să remie în Ierusalim până la pogorîrea duhului sfînt. În sfîrșit la v. 10 Marcu se contrazice singur, căci ne spune că Isus s'a arătat ucenicilor în Ierusalim.

După Mateiî, v. 16 și 17, Marcu, v. 14 și Ioan, v. 19, Petru n'a văzut pe Isus învieat înaintea de ceilalți apostoli. Deși alergase la mormînt în urma vorbelor Magdalinei, dar nu-l văzuse. (Ioan, cap. 20; v. 1-6). Pavel din potrivă pretinde că Isus s'a arătat mai întăiu lui Cephass (Petru), și apoi celor un-spre-zece apostoli întruniți, 1-a *Epistolă cătră Corintieni*, cap. 15, v. 5. Luca spune de asemenea, v. 33,34 și 36 că Petru a văzut pe Isus înaintea de ceilalți ucenici adunați în Ierusalim, fără a spune înse unde și cum.

După Marcu, v. 11-13, ucenicii, cărora le spune mai

întăiū Maria Magdatina, apoi cei doi călători de la Emaus că Isus a învieat, nu vrau să creadă. Lucă, v. 10 și 11 spune că nu crezură pe Mariea Magdalina și pe soatele ieī și le numiră nebune; dar la v. 33-35 spune că nu numai că crezură povestirea celor de la Emaus, dar chiar înnainte de auzi ce-vă de la dînșii, le ziseră: „Învățătoriu a învieat cu adevărat și s'a arătat lui Simon.“

După cei patru evangheliști au văzut pe Isus după înviere 15 inși cel mult, Maria Magdalina și Maria mama lui Iacob cel mic, cei doi ucenici de la Emaus și cei unsprezece apostoli. Am zis *cel mult*; căci Marcu și Ioan nu spun că s'a arătat și Mariei, mama lui Iacob, și Luca nu spune că femeile ce au venit la mormint au văzut pe Isus, din potriua Pavel în epistola citată spune că Isus s'a arătat *la 500 de frați adunați la un loc*, cap. 15, v. 5-8.

Curios că nime nu spune că s'ar fi arătat mamei sale și dușmanilor cum le prorocise mai dinnainte.

Despre înnălțarea la ceriu povestesc numai Marcu v. 19 și Luca v. 50 și 51. Ba încă amintirea din Marcu ie privită ca adausă pe urmă de vreme ce lipsește într'un manuscris grecesc din veacul al IV-lea și după spusa sfintului Gherasim lipsea din mai toate manuscrisurile grecești din vremea lui.—Și chiar ori-cine, cetind va vedea că nu se potrivește bucată ce urmează după cele 8 versete di'ntăiū cu cele ce urmează. Mateiū și Ioan cari după Marcu și Luca ierau de față nu pomenesc nemică. Marcu spune că înnălțarea s'a făcut la Ierusalim, după Lucă din potrivă la Bethania, Luca se contrazice și singur pe sine. În evanghelie spune că s'a înnălțat chiar în ziua învierei cap. 24, v. 3-51, în *faptele apostolilor*, cap. I v. 3-9 spune că a avut loc la 40 de zile după înviere.

După Ioan v. 19-23 apostolii primesc duhul sfint la întăea arătare a lui Isus după înviere, iear după *Faptele apostolilor* la 50 de zile după înviere.

Marcu spune că Isus șede de a dreapta tatălui ; ceea ce dovedește că Dumnezeuul creștinilor primitivi ieră închipuit sub formă de om.

(va urmă)

A. T. U.

Respuns unui prientin*) de la Botoșani.

Cînd am auzit pentru întăia oară zicătoarea franțuzască : „*il enfonce les portes ouvertes,*“ mi s'a părut cam prea trasă de păr, prea fantastică. Recunosc că am greșit ! M'am convins și ieu acumă că sînt viteji, carii au destulă putere și curaj ca să străbată prin uși deschise !... *Prientinul* de la Botoșani se însărcinează să ne dovedească aceasta într'un chip ne întrecut de nime până acumă !....

Mă învinovățește pe mine că am *plagiat* (mai pe românește: *furat*!) Mineralogiie de pe *Beudant* ! Mare minune, știi *prientene* ce însemnează a plagia ? !... Mă îndoiesc !... Dacă ceteai prefață, vedeai în mai multe locuri vorba de *prelucrat*, și-mi pare că dacă nu mi-ai dovedit că scrierea mea nu-i prelucrare, n'ai dreptul să mă învinovățești de plagiere!—Am prelucrat, n'am negat, nici nu neg și ori cînd am avut ocazie, atît în privința Mineralogiei cît și a celorlalte cărți, am spus aceasta și chiar după ce autori.—Oare crezi d-ta că nime n'a aflat până acumă că am prelucrat *parte* din Mineralogie după *Beudant* ? Deosebirea între alții și D-ta ieste numai că nime, afară de d-ta, n'a crezut că se poate învinovăți cineva de un lucru pe care nu l'a făcut !

Am prelucrat, dar, să am iertare, nu numai după *Beudant* ! M'am servit de *Claus* în privința deosebirilor între corpurile brute și organizate, de *Naquet* la cristale, de *Dr. Obedenariu* în privința României, de o broșură a *D-rului Fătu* în privința unor mineraluri și metale din România, în cîte-va locuri de *Troost*, de o carte din „*bibliothèque des merveilles*“ etc.

Prin urmare cînd m'am folosit de mai multe scrieri și cînd am spus că fac o *prelucrare*, dar nu o lucrare originală ; cu ce drept mă învinovățești de plagiere ?

N'am luat nimic fără cumpeneală, n'am luat bucăți întregi din acești autori și să le pun numai alătura, ci le am potrivit ca să corespundă scopului pentru care ieră făcută scrierea, în multe locuri chiar contra ideilor lui *Beudant*, mai ales în acele chestiuni cari sînt în legătură cu Geologia. Și dacă descrierea unor mine-

*) Așa se iscălește D-sa; de aceea și noi îi zicem precum se intitulează ! Ce va fi fiind și *prientin* nu știm !...

răle iese aproape ca în Beudant, numai mai pe scurt, apoi nici nu se putea alt-feliu d-le prientîn!... Căci dacă, de pildă, Beudant zice că *peridotul* iese *verziiu*, ieu să zic că-i *ghiviziiu*, numai de frică să nu se găsească cine-vă de soiul d-tale, care să mă învinovătească de plagiarie? Dacă am merge după cum vrei d-ta, ar trebui să zicem că *mîta-î cîne*, *șoaricul-urs*, *laptele-negru*, numai să ne deosebim de alții carii au zis alt-feliu!...

Marturisește că în partea descriptivă am luat caracterele după Beudant și alții, căci cu toată părerea de reu sînt silit să dau pe față că *n'am determinat, nici n'am descris după observările mele cre un mineral*, lucru la care cred că nu se așteptă nime, afară de eroul de la Botoșani!—Ori poate iera mai bine să *inventez* alte caractere nouă? !.....

Am învinovățit pe alții că au plagiat, înse nu în așa chip ca D-ta. În adevăr iești original!...

Așa și în chemia D-lui Poni sînt multe descrieri luate după *Troost* și alții, înse nime nu poate zice altă ce-vă, de cît că această scriere iese o *prelucrare*, dar nu plagiarie. Așa și cu alte scrieri nu numai românești, dar chiar și streine.

Ar fi o mare naivitate de a crede că cine a învinovățit pe alții de plagiarie, ar face acela-și lucru, întemeindu-se numai pe credința că *poate nu va fi descoperit!* Mai ales cînd plagiariea pretinsă, iese după un autorii așa de cunoscut!

De o cam dată mă marginesc la atîta.

Gh. Nădejde.

SELBATECUL

(Schița din obiceiurile boierilor noștri).

Ieră o zi frumoasă de vară, soarele trecuse de amieză-zi și ascuns acuma în niște nouri nu mai putea coace și frige toată întinderea cîmpiei ce se întindea de pe malul Nistrului de lingă Rezina și până în coló în spre vad.

Se ascuseseră prin ierba naltă până la genunchi toate li-ghioile vii afară de țintari și de roiuri de musculițe cari, folosindu-se de recoreala ce se respîndise din pricina vîlului de nouri nepătrunși de razele soarelui, zburau încoace și în colo deasupra capului și pe di'naintea obrazului cuconășului *Vasilică Topor*, boierii mare și proprietarii al sătulețului Rezina și al tuturor cîmpiilor și livezilor până încoló departe, tocmai până la mănastirea Saharna... *Vasilică* plecase de demineată de a casă calare pe un arhamac turcesc și însoțit de doi ogari ca sa prindă iepuri șoldani, adecă pui mari, și apoi ostenit de atîta trudă se răstogolise pe ierbă și se

odihnea. Cîinii obosiți și ieii; că da cine ie acel cuminte ca să prindă iepuri în mijlocul verei, cînd vînatul ie slab și nu-i bun de nemică, și cînd ie caldura de te coci de viu? Se culcaseră și ogarii la capul stăpînului și-și lingeau unul altuia botul plin de sîngele sermanilor iepuri.

Se odihnea trupul lui Vasilică, dar în suflet nu-i ieră nici o odihnă! Privea cerul de a supra capului, privea nouii și gîndurile îi ierau departe de locurile acestea. Își aducea aminte Vasilică cum cu două luni înnainte, văzuse pe Mărioara fata Vornicului din satul Gîsca, vecin cu Rezina, și cum ziua în amieaza mare, fiind că-i plăcuse-o sărutase înnaintea jocului întreg; ba chiar ieră față și logodnicul ieii Ion Ciopîrlă, băiet zdravan, luntraș de meserie. O pătea cuconașul, dar avu noroc că-și legase calul nu departe; numai de abiea scăpă Dumnea-sa din mînele lui Ciopîrlă

— Lasă, cucoane, doar mort să fiu să nu te chelfănez ieu, îi strigă în gura mare logodnicul.

Vasilică înse fugea cît îi luau picioarele calului, ba înca din fugă făcu un semn în cît toți flăcării bufniră de ris și luntrașul a scrișnit din dinți.

— Să fiu măgariu, porc și haită de cîne, dacă nu-i rup ieii coastele lui cuconul Topor, se tot fudulea Ion la crișmă, să se păzască boierul!

Știea Vasilică toate acestea, știea că răzeșii din Gîsca is' cam ai dracului, mai ales că Ciopîrlă ieră și mazil. Dar, cum avea, iel, Topor sin Vasile, să se teamă de un mazil parșiv?! „Iel să mă bată pre mine!“ vom vedea.

Si avuse dreptate să zică cuconașul „vom vedea“, căci multe poște împrejur asemenea omuleț ca Vasilică nu aflai! Remas tînăr de la părinți, dat de niște rude într'un pension, nu izbutise a-și sfîrși cursurile, căci „făcuse amor“ cu fata directorului și fusese dat afară, după ce trăsese palme tatălui fetei. Paralele au stîns treaba. Abiea de 15 ani, cu mulțime de avere, neștiind a-și înfrînă poftele intrase în cavalerie și cu mare greutate a stat și acolo cît-vă timp, dar a fost mai apoi dat afară după ce sparse capul unui biet soldat. Poate ar fi fost închis, dar banii își făcură și aice datoria, iar pe de altă parte colonelul îi ieră rudă. S'a așezat la oraș, dar începù a face năzdrăvanii peste năzdrăvanii: călcă mai mulți oameni cu calul; prinse un popă, îl desbracă până la piele și-i dadù ast-feliu drumul pre ulița, etc. Mai ales fiii lui Israel se temeau de dînsul ca de dracul, că pe care îl prindea, îl rădea și îl uda cu aghiazmă, le ungea capetele cu smoală și alte multe glume nesărate le făcea. Toate înse au mers până la o vreme cînd și-a închipuit că s'ar cuveni să între călare în beserecă. Gubernatoriul însuși l'a poftit să părăsască orașul și însoțit de de stanovoi îl trimese la

moșii, adecă îl exil. Iei, acumă să fi văzut ce păteau sârmanii țerani de la asemenea stăpîn.

Toată ziua fugărea Vasilică iepuri pe cîmp, calcă ogoarele, sărea prin grădini cu turma de slugi călări după dînsul și în curînd căpăta porecla de „selbatecul“ în loc de Topor.

Acumă voinicul nostru se lea tologit pe iearbă și se gîndea la cele petrecute... „Cum pe mine să mă bată?! gîndea iel, să puie mîna pe Vasile Topor. Și cine? un mojie de țeranoiū, un mazil! Te voiū frige de viu maziloioule, așteaptă tu!“ Apoi ne mai pu-tînd de năcaz și de furie, a încălecat și ca un turbat a alergat spre Rezina.

În adevăr a fost pătit'o reu euconășul. Scump a plătit sârutatul fetei vornicului din Gîsca. Ciopîrlă și cu vre-o trei-patru flăcăi l'au prins, l'au desbrăcat până la piele, l'au bătut cu o frînghie udă și i-au tuns jumătate de cap și o musteață, apoi l'au legat călare pe un măgariū și i-au dat drumul în voiea lui Dumnezeu și în bunătatea slugilor cari au prins măgariul și lau deslegat pe euconășul Vasilică.

O lună de zile a stat Topor pe patul morței. Ce nu-i făcea popa Alexandru? Și aghiazmă și sfîntul maslu și degeaba toate. Vasilică lungit pre pat cu ochii închiși se gîndea, se gîndea zi și noapte ce chin și tortură să facă lui Ciopîrlă și nu numai lui dar chiar satului întreg.

— Să-l ard? se gîndea iel. Nemica toată! Să-i otrăvesc? Tot nemică! Să-i, să-i... ce dracul să le fac? Să fie țerani proști, dar îs mazili!

Într'o vreme înse a aflat, a sărit din pat ca un nebun, a început a rîde și a juca prin casă, îi venise un gînd strălucit de răzbunare.

— Anică dragă! strigă ciocoiul lui Vasilică cătră slujnica din casă, euconășul nostru a nebunit!

— Iean taci, bețivule! îi respunse.

— Vină de vezi și tu!

Cînd a întrat bătrîna în odaie. Vasilica singur, fără nici un ajutoriū se îmbracă liniștit. Anica a ieșit.

— Bețivule și puturosule, i-a mai zis bărbatului și alta nu.

* * *

— Știu, știu, de acumă am aflat ce căutam, zise Vasilică vorbind tare.

Bătū din palme și cum întră sluga în odaie, îi zise să che-me pe Tapu, și apoi mormăi. „Te voiū învăță ieu, maziloioule, mă vei pomeni tu pe mine și pe ceea lume! așteaptă!“

— Tapule, zise iel cătră iubitu-i vînatoriū, tot o dată îngri-

șitoriu de cîni și pârtaș la toate dobitociile, Țapule, până mine să știi cînd se face logodna lui Ciopirlă, a maziloilui. În ce casă va fi logodna și cine vor fi poftiți. Nu mă îndoiesc că vor fi toți mojiicii prieteni de ai lui. Ai înțeles?

— Înțeles, respunse Țapul.

— Calul și ogarii să fie gata. Mă duc să văd ce mai fac șoldanii.

Plecuse apoi cuconășul, chiuea de se răsuna tocmai pe maul celălalt la Saharna, chiuea și țeranii își făceau cruce pe cîmp zicînd: „Iear a dat dracul în „selbatecul“; dar cu toate că Vasilică vroea din suflet să mai uite înjosirea ce-i făcuseră mazilii de la „Gîsca“, nu putea, nu-și află loc măcar că tot gîndea că-i va veni și lui timpul răzbunării. Acuma obosit de goană, se tologise pe iearbă, dar odihnă nu avea și cum am spus a plecat în goană la Rezina, ca să afle vești de la Țapul.

A casă îl și așteptă. Nu mai ce întrase boierul în ograda și s'a apropiat de dînsul.

— Știu toate : unde, cum și ce, șopti Țapul.

— Bine, hai cu mine în ieatac, zise Topor.

— Iei, vorbește ! îi mai zise cum intrară în odaie.

— PesteBO săptămîină, a-ză ce avem ? Marti ! Martia viitoare pe sară va fi logodna în casa lui Ciopirlă cel bătrîn. vor fi mulți poftiți. Agachi Țiganul va cînta și încă trei lăutari, a cumpărat maziloilui scroafa lui moș-Sofron-Cîrnul ca s'o taie, a plătit 5 ruble, îi a fată, dar moș Sofron zice că nu face nemică...

— Ce-mi spui tu mie toate acestea, măgariule, dobitocule ? răcni la Țapul Vasilică, ce am ieu cu scroafa lui moș Sofron că îi fată ? Mișelule, cine sînt poftiți, anume cine, neghiobule, știi ?

— Mulți, respunse Țapul încet. Mulți !

— Mulți... îl îngîna stăpînul și cu pumnul îi implu fața de sînge... Pleacă îi mai zise gifuind și să știi cine sînt anume poftiți .. Marș...

— Sărut minele, respunse bietul Țap și ieși.

Vasilică furios se frămîntă prin odaie „Seroafa lui moș Sofron“ tot zicea iel. Ieu îl trimet la trabă și iel îmi istorisește de scroafa ! După aceasta mai liniștindu-se a cerut ceai.

În spre sară se întoarse și Țapul, dar așa de bat că nu se putea ținea pe picioare.

— Poftim, zise Vasilică, ce. te-ai îmbătat, mișelule ?

— Nu nu-s bat, crișma... bieata scroafa lui moș Sofron... molfaea Țapul bălălaînd capul în toate părțile și sprijinîndu-se zdravăn de pîrete.

— Du-te de te culcă, strigă Vasile Topor și iear se puse pe gînduri.

A doua zi demineată Țapul așteptă să se scoale stăpînul. Pe la 7 ceasuri s'a auzit că bătea din palme, semn că vroea ce-vă.

— Sărut mîna, Dumni-tale, ieartă-mă, zise iel, am aflat toate de amănuntul. Are să fie moș Arghir...

— Care moș Arghir? l'a întrebat cuconașul...

— Moș Arghir de dincolo de rîpă, cu fata, care... știi Dumne-ta... la pîrlaz...

— Da, știi, știi, respunse Vasilică, și?..

— Chir Nastasă de lîngă Petrea morariul...

— Nu-l știi, zise cuconașul.

— Cum să nu-l știi! făcu plin de mierare Țapul. Chir Nastasă are un fecior Dinu care-i și bărbieriu... îți aduci aminte... și care...

— Știu, știu, respunse răpede Vasilică... și mai?..

— Pe urmă Stan al lui Agachi, Purcel Toader, Sofron al mamei Stana, pe urmă Mihăluță Curea, Stejar Iosup...

— Care Iosup, măi? îl întreba din nou cuconașul.

— Stejar are o bunică chioară, Dumnea-ta spuneai că ai tras o dată cu ploaie într'însa și n'ai nimerit'o bine și pe urmă ai mai tras o dată.

— Nu știi, zise Vasilică, se vede că iești tot bat încă, mă, cată că te învăț iei.

— Vasile arnăutul, urmă Țapul.

— Știu, făcu cuconașul.

— Vasile Arnăutul are un văr și vărul are un fecior, anume Iosup Stejar și Stejar are un fecior și feciorul lui Stejar are un măgariu, și măgariul....

Știu, vită! Ce-mi spui toate?.. Știu... Iei și mai?

— Fetele a respuns Țapul încet..,

— Bine, du-te, na, să-ți ții liopa de gură să nu lehaești mult. Cată! să ai la îndămină vre-o 4 ori 5 scări... ai înțeles?

— Am înțeles și sărutînd mîna boierului ieși ascunzînd bacșișul.

Acuma Vasilică se preumblă prin odaie și își frecă mînele de bucurie.. „A! acuma să vă vedem... toți, toți prietenii miei... Vom vedea. Să puie mîna pe un boieriu, pe Vasile sîn Topor! Să mă puie pe măgariu ca pe Hristos! Să-mi radă o musteață! Iei maziloile, așteaptă!“

Toți cei înșirați de Țapu și pe cari îi cunoștea bine Vasilică ierau acei cari împreună cu Ciopîrlă prinseseră cu două luni în urmă pe cuconașul Vasilică Topor și-si bătuseră joc de persoana Dumisale. Acuma după știrile culese de credinciosul său, Vasilică căpătase și poftă de mîncare, ba chiar ieră vesel. Toată ziua ședea cu Țapul în casă și se jucau în „concină“ făcînd planuri de

razbunare. La vinat nu se putea duce, că începuseră niște ploii grozave și cîmpul se făcuse mlaștină, piciorul calului se înglodă până la copeă. Așa a trecut o săptămînă. Marți de demineată Vasiliică iera în picioare, cerceta cu mare băgare de samă niște scări lungi și sănătoase.

— Bune-s ! zicea iel Țapului, cite-s ?

— Patru.

În ziua aceasta nici n'a mîncat. Cînd se făcu noapte bine, bău o oacă de vin fiert cu piperițu că avea parcă friguri...

Se înnoptase bine, luna ieșise și iear se ascunsese în nourii ce acopereau ceriul. Nici o stea nu se mai zărea și numai departe în spre vad fulgeră și se auzea tunetul, dar așa de încet că să părea că nici nu tună. Se făcuse un întunerec că puteai să-ți scoți ochii și la un pas nu vedeai nemică. Spre miezul nopței începuse a bură și a tună mai tare. Vasiliică cu ciubote mari se primblă prin casă.

— Cuconășule, toate-s gata, i-a spus Țapul încet, arătîndu-și capul pe ușă. Haideti ! Vasiliică a luat harapnicul din cuiu și a plecat după vătav.

La portița cea mică care dădea în grădina cea de pe malul Nistrului așteptau ca vre-o 10 argați, vînători și gonași de ai lui Topor. Aveau cu dînsii cele patru scări lungi și fierestree. Fiecare mai avea atîrnat la șold cite un biciu gros cazăcesc, nagaică. Sub comanda Țapului, care mergea înnainte, toată droaia trecu fără sgomot prin grădină sări gardul și ieși în cîmp chiar pe mal. De acolô luînd la dreapta ca să încunjure niște stînci de piatră ce se afla pe malul drept între Rezina și Gîsca, s'au apropiet de satul din urmă.

— Stați, le zise încet Țapul. Așteptați aice, nu vorbiți ; ieu vin îndată ! nu vorbiți!..

Apoi a părăsit pe tovarăși și s'a acufundat în întunerec. Vasiliică tremură ca varga, dar nu de frică ci de așteptare și nerăbdare. Peste vre-un șfert de ceas s'a auzit cine-vă frămîntînd glodul, ieră Țapul,

— Bine. Putem să ne ducem, le șopti iel

Chiar la marginea satului ieră așezată casa bătrînului Ciopîrlă. Ca luntraș, iel își făcuse casa chiar pe malul rîului. Dar din pricina ploilor malul care ie înalt în locurile acelea ca de vre-o patru-zeci de picioare, se ponorișe și casa ieră în primejdie să remie din spre apă fără părete. Dar Ciopîrlă nu ieră așa de prost pe cît se părea. Cu patru grinzii lungi de brad, bătute țăpan și adînc în partea de jos a malului a propit nu numai păretele, dar și casa toată ca să nu cadă la vale în apă. Luntrașul rîdea zgîlțiînd drucii cei zdraveni și zicea : „Acuma nu ne ne mai temem cît hăul că ne vom trezi în apă.

Ceata noastră dusă de Tapul, carele știea locurile minunate, s'a apropiat încet, pe furis, de casa luntrașului pe la partea cea despre apă.

— Stați, le-a zis atunci Vasilică, voi cu scările așezați-le încet și bine lângă propele, să nu dați în apă.

Oamenii s'au pus pe lucru. Din casă se auzea tropăitul jocului și cîntecul lăutarilor țigani. Pe cînd șese oameni așezau scările, Tapul pe dinafară lega ușa ca să nu poată nimeni ieși. Pe la fiecare fereastră a pus cîte un om care stătea cu biciul gata ridicat. După ce toate pregătirile s'au sfîrșit în regulă, s'a auzit: „Începeți!” Patru, cei cu fierestree au început a tăia grinzile. Ieră greu de lucrat. Ploua ca cu cofa și picioarele tunecau pe scări, cît pe ce ieră să cadă ba unul ba altul de la așa înălțime. Lucrau și lemnul ud se tăia greu de tot.

A trecut ca o jumătate de ceas. Lăutarii stătuseră de cîntat și pe semne cine-vă din oaspeți ar fi vrut să ieasă afară. A dat la ușă, ușă închisă. Se auzea acuma cum bătea în ușă și o zgîlțiea...

— Grăbiți-vă, nătarailor, strigă Vasilică, grăbiți-vă, cîte o rublă de bot vă dau, numai să nu apuce maziloii a strică ușa.

— Sfirieau fierestreele, curgeau sudorile tăietorilor și în tindă se auzea mare șgomot. Unul din oaspeți a vrut să se uite pe fereastră și a vîrît capul, dar îndată l'a tras înapoi suduind groznic. Sluga lui Vasilică îl croise de tocmală cu nagaica drept peste față. Pe la alte feresti pățiră tot așa. Pe o fereastră a încercat unul să ieasă cu picioarele înainte.

Așa, tu cu picioarele! stai, se auzi din întunec, Trifone iean vină încoace, ține-l de picioare...

— Valeu, valeu, răcni nenorocitul și se putea auzi cum iușnea biciul în carne.

— Lăsați-mă! urlă cel ce se virise cu picioarele pe fereastră.

— Du-te dracului, i-au răspuns.

S'a făcut liniște și se auzea ieră sfirielea fierestreeilor.

Musafirii și logodnicii priceuseră acuma treaba, auzind cum lucra fierul și se sileau din toate puterile să ieasă, ieră cei opt de afară nu ierău de sufletul dracului la pîndă, de o dată s'a auzit o pîrîitură, o propea ieră curmată, în curînd s'a mai auzit pîrîind a doua, apoi a treia și a patra. Auzeau și nenorociții din lăuntru și urlau de groază, aruncîndu-se cînd la o fereastră cînd la alta fără de folos, ei primind numai grozave lovituri de nagaică.

— Coboriți-vă de pe scări încoace, veniți cu toții, la pîretele de dincoace, poronci Vasilică, împingeți! Mai tare, mai tare. Doi-spre-zese din toate puterile împingeau casa, care și așa de

abia se ținea. Acuma ne mai avînd propele, alunecă încet spre marginea malului. Oamenii din năuntru făceau vuet grozav și din casă ieșau tipete ca din iead.

— Încă o dată, a strigat Vasilică.

Casa ajunsese pe marginea malului, care neputînd'o ținea s'a rupt și bieții oameni cu copiii, cu femeii, cu toată casa au căzut în apă de la o înălțime că amețeau uitîndu-te în jos.

Vierul mieu care îmi spusese toată întîmplarea aceasta din tinerete, a tăcut și s'a pus pe gînduri.

— Iei bine, moșule, și nu vă ieră vouă milă? i-au zis.

— Cum nu, cuconășule, milă ne ieră, plîngeam; dar împingeam de ne luă naiba!

— Dar cu Vasilică Topor?

— Nu știu ce i-au făcut lui, ori oamenilor ce l'au ajutat, că ieu chiar în noptea aceea am trecut Nistrul și am intrat plutaș la Cămeneț.

— Lumînarea se stînsese și făcuse un miros de nesuferit.

— Stînge-o, moșule, de tot și du-te de te culcă că-i tîrziu.

A plecat bătrînul, dar ieu vîrcolindu-mă ca un șerpe toată noaptea n'am putut închide ochii după istoria aceasta.

Ștefan Besărăbeanu.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

DIN TRECUT

Nici o stea, nici o lumină sus pe ceriul plin de iearnă....
Albii fulgi mînați de vînturi trec mergînd ca să aștearnă
Straturi albe pe mormînturi—Oh! cum vîntul în suspine
Jalnic plînge'n horn, tot ast-feliu plînge inima din mine!

Și în lumea nălucirei, a ntristatelor fantasme
Ieu alunec fără preget dus pe valuri de căință.
Oh te caut tot pe tine, draga vieței, tu ființă
Ce ai zmulț din pieptu-mi tînar a iubirei blînde basme
Și-ai trecut sfărîmînd o vieață—Vai! în urmă-ți cîta jale
A brăzdat mormîntul rece, trist al amintirei tale!

Decemvrie 1883.

Martin.

Dragii mele.

De cînd m'a simțit mulțimea
Prins în dragoste cu tine,
Ne vorbește zi și noapte
Cînd de reu și cînd de bine.

Singe reu de ce ne-am face
Și pe cine să te mîni !
Ieste-o veche zicătoare :
Bate vîntul, latră cîinii.

Noi să-i dăm pe toți uitărei
Cine-a vrea ce-a vrea să spuie ;
Valul lumii, valul mării
Te coboară și te suie.

A. C. Cuza

Geologia D-lui Cozmovici*)

PARTEA A III-a.

(Critică).

Dl. Cozmovici n'a respuns nemică la cele spuse despre partea I-a și a II-a a Geologiei D-sale ori ce a respuns într'o serie de note în partea a III-a ie ca și nemică. Despre aceste note menite a face epocă în critica științifică vom vorbi mai pe urmă. Acuma vom arăta ce grozave neexactități, ce lipsă de cumpeneală, ce desăvîrșită necunoștință de elementele Geologiei dă D-sa la iveală în partea a III-a. Ca în tot deauna nu ne vom lega de teoriile D-lui Cozmovici, fie iele cît de ciudate, ci numai de fapte și iear de fapte ; cetitorii doritori de a judecă între mine și D-l Cozmovici pot să ne controleze cu ușurință, căci toate învinuirile le sprijinim pe lucrările oamenilor celor mai în curent cu știința Geologiei și dacă greșim ce-vă, apoi de bună samă că greșim din lipsă de cărți ; dar și ast-feliu am aflat mai grave greșeli și lipsuri de cît credeam să poată fi în scrierea unui Dr. în științele naturale.

* * *

Dl. Cozmovici împarte timpul trecut de cînd au început a se așeză în mări cele mai vechi pături în următoarele perioduri : *primitiv, primar, secundar, terțiar și quaternar*.

La periodul primar pune ca pături mai vechi *gneisurile* și după acestea *micaschisturile*. N'avem nemică de zis în potrivă. Acest period cu acest nume ori cu altele ie admis de Geologi ; dar Dl. Cozmovici nu știe că tocmai în *gneisurile* din acest period s'a aflat acea amestecătură de calcar și de serpentină etc. care a fost privită multă vreme ca remasă de la un protist *Eozoon canadense*, fapt admis de unii și până acuma. Dl. Cozmovici de *Eozoon* nu pomeneste la terenul de *gneis*, numit și *laurentian*. Cum că ie așa cum zicem noi se poate convinge cetitorul văzind ce ieste pus

la pag. 14 și 15 în cartea D-lui Cozmovici și cum că greșește D-sa se poate încredința din ori ce carte de Geologie va vroi, de pildă: din *Elementele de geologie* ale lui Ch. Lyell, din *Geologia și Paleontologia lui Credner*, din *Geologia Austriei* de Hauer, din *Geologia* lui A. de Lapparent, etc. Această din urmă ie cu data din 1883, deci destul de nouă.

Periodul primar îl împarte autorul în 5, așa că păturile formate în acea vreme sînt din jos în sus: *terenul arheean*, *terenul silurian*, *terenul devonian*, *terenul carbonifer*, *terenul peneean*.

* * *

Terenul numit de D-sa arheean, cum singur spune, corespunde cu pătura B din basenul silurian din Bohemia. Această pătură înse după unii formează terenul cambrian—singură, după alții, împreună cu pătura C din silurian. Dl. Cozmovici numărînd pătura C la silurian se unește cu cei di'ntăiu. Pătura B din Bohemia ieste contemporană cu pături studiate în Angliea, Suedia și Norvegia, America de nord, etc. și se cunoaște un număr de remășiți de plante și de animale cari trăeau în vremea pe cînd păturile acestea se formau în ape. Ba încă putem zice că fauna și flora acestui teren ieste destul de bogată și de feliurită. Dl. Cozmovici nu știe nimic despre toate descoperirile facute în asemenea pături și ne înșiră aice istoria *Eozoonului*! Prin ce minune i-a venit D-lui Cozmovici această ciudățenie în minte, nu putem înțelege. Spre încredințare vedeți pag. 17 jos, apoi pag. 20 rîndul al 5-lea numărât de jos și cărțile citate în urmă.

Despre Eozoon care s'a găsit în celălalt period în gneisuri vorbește aice, iar despre fosilele adevărat arheene nu știe nimic, ba încă se mieară vorbind la terenul silurian despre fauna din pătura C și o privește ca cea di'ntăiu ivită pe pămînt.

Noi vom arăta aice ce fosile se cunosc din arheeanul D-sale.

Începem cu pătura B din Bohemia, căci chiar și în Bohemia nu ie lipsită de fosile. Credner în cartea citată pag. 359 spune că schisturile de Przibram din pătura B a lui Barrande cuprind *anelide*, *crinoide* și *roraminifere*. La pag. 357 cetim că în schisturi lutoase de această vristă s'au găsit aiurea urme de *braniopode* (lingula). La pag. 359 spune că în păturile de Longmynd din Angliea, (pături mai vechi de cît cele contemporane cu cele cuprinzătoare de fauna primordială siluriană) s'au aflat *anelide* și *Oldhamii*. Hauer în cartea citată spune că profesorul Torelli a aflat în pături contemporane cu B, în Suedia, la 30 de feliuri de organisme (Hauer. pag. 203) dintre carile unele sînt anelide și altele alge.

În Geologia lui Lapparent găsim și mai mult. După acest

autorii, care numește terenul corespunzătoriu *arheeanului*—*ardenez*, aflăm că în Angliea păturile contemporane cu B din Bohemia se numesc grupa de la *Caerfai*. Aproape de baza acestui teren se află o pătură de greziu roș groasă de 15 metri și cuprinde brahiopode ca: *Lingulella* și *Discina* precum și crustace ca *Leperditia cambrensis* și în general în tot sistemul se află anelide.

Tot Lapparent arată că după cercetările lui Hicks sub pătura *menevicană* corespunzătoare cu C al lui Barrande se află pătura de la *Solva* care formează trecerea de la terenul ardenez la cel scandinavian (care corespunde cu cel cu fauna primordială, clasificat la silurian de Dl. Cozmovici). În păturile de la *Solva* se află o faună destul de bogată alcătuită din trilobiți mai ales. Ori cum, taunaie mai veche de cît cea din C a lui Barrande. În Suediea terenul arheean (ardenez) ieste îmfațoșat prin greziul cu *Eophyton* și prin cel cu *fucoide*, peste care urmează pătura cu *Paradoxides* (un trilobit) *Kjerulfi* corespunzătoare cu *Solva* din Angliea și mai veche de cît C a lui Barande. Despre aceste pături arheene din Suediea a vorbit Hauer și l'am citat, Lapparent spune de asemenea că în greziul cu *Eophyton* care-i mai vechi se află întipărituri de vegetale (*Eophyton Linnæanum*, *Eophyton Torelli*) precum și de anelide și chiar poate și crustace (*Cruziana dispar*, *Harlania*, *Arenicolites*) În greziul cu fucoide s'au aflat urme de alge și de viermi precum și o brahiopodă *Lingulella favosa*, precum și *Dictyonema* (presupus celenterat). În regiunea Apalachelor în Statele-Unite sînt niște greziuri cu anelide cari sînt pe cît se pare tot din terenul arheean. (Vezi Lapparent pag. 659—676).

Din cele supra urmează că terenul arheean a dat până acuma dovezi că pe vremea cînd se formă iel trăieau *vegetale inferioare* (alge) și *animale [celenterate, viermi, echinoderme, moluște inferioare, artropodare crustacee]* și *protiste* (foraminifere). Apoi mai urmează că fauna primordială a lui Barrande nu poate fi primită acuma ca cea mai veche cunoscută, de vreme ce afară de fauna ardeneză, de care am vorbit, se mai află atît în Angliea cît și în Suediea pături mai vechi de cît C cu remășiți de animale, cum sînt păturile de la *Solva* și cele cu *Paradoxides Kjerulfi*. Cum rămîne deci cu faptele? Le respectează Dl. Cozmovici? Și-a dat D-sa osteneala de a află cum stă chestiea la timpul cînd a scris Geologia? La toate aceste întrebări dorim să răspundă cetitorii, căci le-am pus înainte dovezile noastre.

* * *
La terenul silurian ne spune Dl. Cozmovici că în cele mai vechi pături siluriane din Angliea s'au aflat *Oldhamii*. Acele *Oldhamii* înse s'au aflat în păturile de Llanberis deci în terenul arheean, după clasificarea D-sale, și cu toate acestea la terenul arheean nu le-a pomenit și aice le vîra în silurian.

Aceste Oldhamii s'au găsit și aiurea nu numai în Angliea ci chiar și în Franția și tot în terenul arheean. Iear cât despre părerea D-lui Cozmovici că acestea ar fi cele mai vechi urme de animale să ne dea voie să-i spunem că se înșală, cele mai vechi urme sînt cele de *anelide*.

În privința animalelor și vegetalelor ce se știe că au trăit în silurian ar fi trebuit să spue autoriul în mod sistematec cari tipuri aveau reprezentanți și cari nu și apoi ce grupe se cunosc din tipurile ce existau. Numai așa poate elevul să-și facă idee lămurită despre arătarea ființelor organice pe pămînt. Dl. Cozmovici numai frunzărește cite un exemplu și pace bună. Unde încearcă a mai generaliza, greșește de te pune în mierare. Ceea ce m'a făcut să mă mierz mai mult iese că nu aminteste la terenul silurian de Graptoliți, cari sînt din fosilele cele mai caracteristice.

La pag. 22 vrea să dea idee despre fauna primordială și scrie următoarele rînduri în text: „Dar pe lîngă Trilobitzi, mai găsim „urme de *Gasteropode*, de *Cephalopode*, ca genul *Orthoceras*, dar „nici o dată de vertebrate*) „Apoi în nota la care trimete steluta: „În totul s'au găsit în silurianul interior: 250 de specii de Trilobitzi, 1 Polipier, 6 Spongier. Vra să zică de o dată au început „animale cu organizație bine desvălită.“

Să vedem de-i așa. / Atrag înse luarea aminte a cetitorilor că nici în notă nici în text nu se pomeneste de Graptoliți. Bage cineva de samă și va vedea că nota nu se potrivește de feliu cu textul, în notă se face un total și de cephalopodele din text nu vorbește, de asemenea nu vorbește nici de *Gasteropode* în notă; de trilobiți vorbește și în text și în notă, nu poate decî pretinde că a vroit să completeze cele spuse în text. Dar chiar dacă am lua nota și cu textul împreună tot nu am avea o enumerare a tuturor feliurilor de animale din acea vreme. Ca să dovedim că avem noi dreptate vom cită pe Hauer:

„După cele din urmă lucrări ale lui Barrande toate regiunile în „cari s'a găsit până acuma fauna primordială (Boemia, Angliea, „Scandinavia, Spania și opt regiuni deosebite în America de nord) „cuprind 336 de specii de animale. Din acestea cea mai mare parte „sînt Trilobiți și anume 252 de specii, din alte crustacee sînt 10 „specii, dintre brahiopode 55, dintre pterodope 18, dintre anelide „5, apoi un belerophon, *Gasteropode*, 7 Bryzoare, 7 Cystidee și 5 „Spongiarii. Foarte bătătoare la ochi iese lipsa totală de cephalopode, de acefale și de corali cari în fauna a doua și a treia a silurianului se arată în cîtîme extraordinară și foarte bogate in forme (Hauer pag. 203).“

Dacă vom pune față în față vorbele lui Hauer cu ale D-lui Cozmovici vom vedea că Dl. Doctor cu toate că se crede în drept a ne lua la vale pe noi iștialăți cari sîntem lipsiți de teșcherele în

regulă; nu știe că fauna primordială cuprindea *brachiopode*, deși Hauer citează după Barrande 55 de specii de alte crustacee; nu știe despre *belerophon*, despre *pteropode*, despre *Cystidee* (un feliu de *echinoderme*) și *bryozoare*. Cred că ie destul de frumos.

Dl. Cozmovici, cum se vede din locul citat, admite că s'a aflat *Orthoceri* în fauna primordială a lui Barrande. Am văzut ce zice Barrande însu-și citat de Hauer. Dl. Cozmovici s'a prea grăbit cu *Orthoceri*. În adevăr dacă cercetăm aflăm că acest *cephalopod* s'a întâlnit în păturile de *Tremadoc*, pături cari pot fi paralelizate cu straturile cele mai de jos ale lui D din Bohemia și cari în adevăr cuprind și destule moluște *lamelibranchiate* despre care nu ne pomeneste Dl. Cozmovici. Chiar dacă am pune păturile de *Tremadoc* în silurianul inferior, tot ar trebui să le privim ca mult mai nouă de cât C, căci pătura C face parte din etagiul *paradoxidian*, iar păturile de *Tremadoc* formează cea mai nouă formațiune a etagiului *Olenian* și chiar trebuie să fie privite ca legătoare între silurianul inferior și cel mijlociu.

În America de nord cei mai vechi *orthoceri* s'a întâlnit în greziul de Potsdam care de asemenea corespunde cu etajul *olenian*; în acel *acadian* care ar corespunde cu *paradoxidianul* și prin urmare cu zona C nu se află *orthoceri*.

În Suedia *Orthoceri* se arată în păturile ce vin peste schisturile alunifere și aceste schisturi înfătoșază prin partea lor inferoară etagiul *paradoxidian*, iar prin cea superioară pe cel *Olenian*, deci *orthoceri* încep tot mai târziu de cât zona C. Chiar dacă ar fi drept că, după cum spune Ch. Lyell (vol. II pag. 247 *Elements de Geologie*), în schisturile alunifere s'ar fi aflat un *orthocer*, ie de crezut că s'a aflat tot în păturile superioare cu *Olenus*. Lyell nu deosebește schisturile acestea în două etaje, citează trilobiții amestecați adevărat feliu de cum ni-i arată cercetările mai nouă.

Din toate acestea, adevărat din cele spuse de Hauer și din cele arătate după Lapparent, se vede ușor că reu a făcut Dl. Cozmovici amestecând *Orthoceri* în fauna primordială care a lăsat urme în pătura C din Bohemia și în contemporanele ei de pe aiurea.

Cum că nu a greșit Dl. Cozmovici din scăpare de vedere, ci din neștiință, se vede din următoarele vorbe puse la pag. 25 la terenul devonian: „În adevăr găsim genuri nouă de *Brachiopode* și „anume *Orthis*, *Spirifer* și de *Cephalopode* ca *Goniatiti*, ce nu e, rau până acuma.“

Așa să fie? Să vedem.

Hauer la pag. 200 ne spune că genul *Spirifer* s'a arătat din silurian și *Spirifer viator* Barr. se află în etagiul E al silurianului. La pag. 201 spune că *Orthis elegantula* Daun. se află de asemenea din silurian și specia *Goniatites fecundus* Barr. ie citat ca fiind în păturile siluriene G. și H.

Să vedem ce zice Credner.

La pag. 373 citează trei specii siluriene de *Orthis*: *elegantula*, *vespertilio* și *lynx* și le face și figuri. La pag. 379 vorbind de silurianul din Angliea citează în păturile de la Bala și de la Caradoc două specii de *Orthis* în *Llandovery*, și în *Ludlow*. La pag. 381 vorbind de Bohemia citează genul *Orthis* în silurianul superior din Thuringer Wald. La pag. 384 vorbind de silurianul din Statele-Unite numește genul *Orthis* în grupa de la *Trenton* și în calcarul de la *Niagara*.

Să vedem ce zice Lapparent.

La pag. 663 vorbind de Angliea citează specia *Orthis Hicksi* în *menevian*, adică în o pătură contemporană cu C, apoi în pătura de la *Dolgelly*, etc. La 666 vorbind de Suedia spune că și acolo se află *Orthis Hicksi* și tot în etagiul paradoxidian. Mai mult, la pag. 675 citează genul *Orthis* ca aflătorii chiar în Bohemia, în pătura C.

Cum rămâne deci cu doctoratul D-lui Cozmovici? Asta se cheamă exactitate științifică? Aferim.

Tot ast-feliu am putea face pentru *Spirifer* și pentru *Goniatites*, dar ar fi de prisos, credem că cetitorilor le va ajunge vorba lui Hauer și dacă vor voi n'au de cât să caute în Credner și în Lapparent și se vor mulțami pe deplin.

Despre flora siluriană habar n'are Dl. Cozmovici. Așa la pag. 25 zice vorbind de devonian: „Gasim ca la 200 specii de vegetale „terestre, ce nu erau de loc în timpul cât s'au așezat păturile Siluriene.“

Așa să fie? Să vedem, cartea D-lui Cozmovici are data 1884, a lui Lapparent numai 1883. Ce spune autorii francez?

La pag. 681 cetim: „Flora de uscat ieste destul de săracă „în perioda siluriană. Se mărginește la câte-va plante mai ales „din familia Lycopodiaceelor, aflate de obicei la partea de sus „a sistemului, ca înainte mergătoarele florei devoniene.
„Aceste plante sînt: *Fsilophyton gracillimum* și *P. cornutum* (lycopodiacee), *Annularia Romingeri* și *Sphenophylum primacvum* „(calamitoide) și *Protostigma sigillarides*.“ La pag. 705 vedem că pătura de la Cincinnati în care s'au aflat cele mai vechi vegetale de uscat ieste corespunzătoare cu partea de sus a păturei D din Bohemia, adică cu fauna a doua. La pag. 684 ne spune că în pături tot de această vristă aproape, dar ce-vă mai nouă corespunzătoare păturei E din Bohemia s'au aflat multe vegetale pe cari Hicks la 1881 le socoti drept alge, iar Dawson le numără între fanerogamele gymnosperme și le numește *Prototarites* și *Pachythea*. Criptogamele le-a determinat Hicks și le-a găsit că ar fi lycopodiacee și că ar avea caractere ce le leagă cu genurile carbonifere: *Sigillaria* și *Lepidodendron*. Dar Lapparent nu ie tocmai sigur dacă determinarea ie bine făcută pentru vegetalele din Angliea.

Dar putea Dl. Cozmovici să afle despre plantele de uscat din periodul silurian din cartea lui Credner, care are ca dată anul 1879. În adevăr la pag. 369 ne spune că s'aun aflat *lepidodendroni* în silurianul superior din Bohemia, Harz, Voigtland și Angliea.—Nu mai pomenesc de reviste..

Așa dar solide cunoștinți întâlnim la Dl. Cozmovici și poate să se fălească cu Geologia D-sale înaintea studenților fără teamă, că iese și pentru ce.

La pag. 45 cetim că în silurian s'au aflat la 100000 de specii! Credem că a vroit să zică 10000 și ca s'a făcut greșală de tipariu, alt-feliu ar fi prea mare iperbolă.

La pag. 17 ne spune că grosimea formațiunei palαιοzoice ar fi de 1000 de metri! Aice nu știm ce a vroit să zică, căci găsim după datele din Lapparent aproape la 40000 de metri și nu numai 1000. Nu poate fi vorba de grosimea formațiunei paleozoice în Franția, căci și acolo după datele lui Lapparent trece peste 10000.

* * *

Dl. Cozmovici spre a învâța mai bine Geologia pe cetitorii D-sale face ici colea niște încercări nenrocite de a îmfașoșă ca ușoare lucrurile cele mai grele. Fără a mă ridică la teorii mai înalte voiu dovedi prin fapte cât de groznic se înșală în ideile D-sale.

La pag. 26 zice: „Nici o dată înse păturile din cele trei rînduri siluriene nu se întâlnesc în stratificațiune discordantă, ceia ce dovedește iarăși, că s'aun născut fără intrerupere.“ Așa să fie? Dar unde! Iată ce aflăm în Lapparent pag. 682 în fig. 208. Figura ne arată o secțiune luată în Shropshire (după Ramsay) și acolo vedem că păturile însemnate cu No. 4 sînt în stratificație discordantă cu cele cu No. 3, adecă o discordanță în launtru tere-nului silurian și anume între păturile de la Llandeilo și cele cu Pentamere, pe cînd în alte localități nu teste nici o discordanță de la păturile numite *lingula flags* până la devonian. Ori cum degeaba zice Dl. autoriu cele citate mai sus.

Tot această idee îl face pe Dl. Cozmovici să spue la pag. 18 că terenul arheean se razimă în statificație discordantă pe gneisurile și micaschisturile terenului primitiv. Poate se va fi răsămînd unde-vă și așa, dar în Bohemia, în America de nord, în Suedia și Angliea ie așezat concordant pe păturile huroniene cu cari îl și unesc unii geologi, pe de altă parte terenul silurian se razimă une locuri discordant peste cel arheean ca în Bohemia, dar aiurea trece nesimțit la arheean așa că luîndu-ne după regula D-lui Cozmovici ne-am încurea reu.

Să cităm ce-vă de la Dl. Cozmovici, pag. 24, vorbește despre terenul devonian :

„Să fim incredințați că nu s'au deosebit aceste pături de cele

„siluriane după placul Geologiştilor (ce mai cuvînt!). Studiind „fauna, flora și stratigrafia păturilor intrunite sub numirea de Devoniană, vedem ușor că după nascerea celei de pe urmă pătură siluriană, infătoșarea pămîntului, clima și condițiunile de viață, toate s'au schimbat. Animale noue s'au ivit. Găsim ca la 200 specii de vegetale terestre, ce nu erau de loc în timpul cît s'au așezat păturile siluriane.“

„Intr'un cuvînt, până cînd au început a se nasce nouă pături (după cele trei rînduri numite siluriene), pămîntul au suferit rădicături, aiurea prăbușituri și'n unele locuri au fost mîncat de ape, ce'și au făcut căte o albie. Cît timp au ținut aceste fenomene, nu scim, dar după cele ce aflăm, fără îndoială ca au fost destul de îndelungat.

„Vra să zică studiul ne arată o intrerupere între formațiunea siluriană și cea devoniană și prin urmare suntem în drept a da numiri deosebite la terenuri născute în timpuri și'n condițiuni (veacuri) deosebite.

„Acelaș lucru au avut loc la urma fie-cărui teren și dară nu vom mai repeți, cele amintite aci o dată pentru tot deauna.“

Se vede ușor că avem înnaintea ce-vă scris de un profan în ale Geologiei! D-sa tot se hrănește cu închipuirea că la începutul și la sfîrșitul fie-cărui teren au fost intreruperi și uită că de pildă între silurian și devonian sînt pături cu fauna și flora mijlocie și ca trecerea ieste gradată, condițiunile de viață aproape aceleași. Bine ar fie să fiecum crede Dl. Cozmovici, dar ce să facem dacă din nefericire ie alt-feliu. D-sa se zbate în tot chipul și caută numai de cît o regulă pentru a putea explica de ce cutare serie de pături s'a privit ca alcătuint un teren și în loc să lese lucrul pentru cursuri mai dezvoltate ori, dacă vrea să explice, să spue ce-vă adevărat, D-sa inventează metode proprii, ori, mai bine, iea pe sama D-sale de cele resufate. Astăzi teoretic fauna și flora hotărese unde începe un teren și unde sfîrșește, dar practic s'au păstrat multe împărțiri făcute în timpuri cînd nu se cunoștea destul lumea animală și vegetală de pe atunci. Așa dacă s'ar fi știut că peștii s'au arătat din silurianul superior, nu s'ar fi început de la acele pături terenul devonian? Pe urmă geologii se unesc în privința terenurilor paleozoice și le privesc ca o serie de pături legate foarte bine între dînsele și lipsite de mari sărituri, unii chiar zic că intreruperile între terenurile acestea luate unul cîte unul nu sînt mai mari de cît cele ce se întîlnesc în launtrul fie căruia din iele. Acest fapt explică de ce unii unesc carboniferul cu permianul (Lapparent), alții despart păturile cari cuprind forma primordială din silurian și le unesc împreună cu pături mai vechi sub numele de teren cambrian, etc... Cetim la mulți că pături intermediare nu lipsese în Europa și în America. Dacă ar fi vorba de împărțit acumă formațiunea

paleozoică de bună samă că alt-feliu ar fi împărțită. Dl. Cozmovici poate să vadă acest adevăr cetind în cărțile citate până aici precum și în „Geologie der Gegenwart“ a lui Bernhard Cotta 1874. Cetind se va încredința de lipsa de seriozitate ce a arătat spunând lucruri neîntemeiate.

(va urmă).

I. Nădejde.

Studii geologice și paleontologice asupra unor tărîmuri terțiare din unele părți ale României

de

G. Cobalcescu

profesor la șc. militară, la Universitate și la școala normală superioară din Iași.

București. Stabilimentul Socec & Teclu 1883*

(urmare).

Depozitele sarmatice. Formațiunea cu acest nume se întâlnește pe mari întinderi în Moldova și Besarabia. În Moldova alcătuește solul părții nordice și mijlocii a țerei, situată la răsărit de linia ce trece pe la apus de Mălini, Sasca, Bogata, Reucești, Boiștea, Țibucani, Sîrbești, Calul, Fintînelele, Călugăra-mare și Valea sacă. Spre amiază se întinde până la linia ce ar trece pe aproape de Negoiești (pre Trotuș), Scărișoara (pre Siretiu) și Cîrja (pre Prut). De la această linie spre sud formațiunea sarmatică se ascunde sub cea cu congerii descrisă în urmă.

Păturile sarmatice sînt aproape orizontale, dar cu o înclinare slabă spre Sud-Sud-Est; spre apus în spre munți se ridică și arată înclinare de 15 grade la Luncani și de 40 de grade la Faraonii etc.

Dl. Cobalcescu descrie mai întâiu constituția geologică a dealului Răpedea din vecinătatea Iașilor,

Răpedea face parte din terața înaltă ce desparte basenul Bahluiului de al Bîrladului. Înălțimea acestei terațe deasupra nivelului Mării negre ajunge la 330 până

*). Vezi No. 6 și 7 an. IV „Contemporanul.“

la 370 de metri. Culmea de dealuri din care face parte Răpedea se întinde de la apus spre răsărit în fața Iașilor cari sînt așezați pe căpătul dealurilor Copou și Șorogari.

Pe fața 34 iese o secțiune prin dealul Răpedea și Copou. Observînd'o vedem că dealul Răpedea pînă pe la schitul lui Tăriță, la înălțimea de 200 de metri peste nivelul mării, iese acoperit cu o pătură de lut numit loess. În șesul Bahluiului mai vedem că peste loess se așază ml adus de Bahlui și de afluenții lui și că albiea Bahluiului iese săpată în aceste milituri mai vechi. Lutul ce alcătuește loessul iese poros, sfărncios, galbăn ori galbăn cafeniu și cuprinde bulgări neregulați de o materie călcăroasă, albă pe din afară, deasă și crăpată în lăuntru. Acest loess l'am văzut și peste păturile cu congerii în partea sudică a Moldovei și în județul Buzeu precum și în zona dealurilor, a șesurilor și în terața Dunăreii în Muntenia. Loessului iese mai nou de cît păturile cu congerii și face parte din formațiunea quaternară.

Păturile ce alcătuesc dealul Copou și Răpedea sînt orizontale și dacă le-am prelungi fără a ținea samă de valea Bahluiului am vedea că corespund cu desăvîrșire, numai cu deosebire că în dealul Răpedea sînt cîte-va pături mai nouă de cît cele ce se află sub loessul de pe dealul Copoului.

Pătura cea mai veche pînă la care a putul cerceta Dl. Cobălcescu iese alcătuită di'ntr'un lut albastru care amestecat cu apă se face ca aluatul; această pătură a observat'o Dl. Cobălcescu la poalele dealului Răpedea suind cursul Vămeșoaei. În valea Bahluiului loessul se razimă de a dreptul peste acest lut albastru, adecă că valea în care curge Bahluiul a fost săpată pînă la acest lut. Une locuri se razimă loessul peste niște prund ori năsip tot quaternar ca și dînsul. Lutul albastru cuprinde *Maetra podolica* varietatea *ponderosa Hoernes*. Grosimea păturei nu ie cunoscută. Peste dînsa vine o pătură de lut albastru cu mică.

Deasupra lutului albastru vine o pătură de lut galbăn groasă chiar peste 100 de metri și cuprinzînd tot

Maetra podolica var. *ponderosa* Hoernes. În dealul Copoului nu mai sînt pături sarmatice mai nouă de cît aceasta ci peste dînsa urmează prund, năsip orî loessul.

Peste pătura descrisă vin în dealul Răpedea alte luturi galbene vrîstate cu albastre; iar peste dînsese o pătură de calcar mai groasă de 100 de metri. Cătră bază ie alcătuit din bancuri de 8 la 12 decimetri, mai sus ie format din staturî mai subțiri vrîstate cu pături rari și subțiri de năsip orî de lut, la partea de deasupra pe o grosime de 50 de metri formează bancuri de 2 pînă la 3 metri în întregime formate din *Maetra podolică* Eichw. var. subțire și mică. Călcărul de la Răpedea se întinde în aceste dealuri pînă în șesul Prutului iar în spre apus foarte mult cătră Seretiū. În spre Seretiu inse încetează de a fi piatră de var și ie înlocuit prin năsip și apoi prin molasă. Calcarul de la acest nivel iese adesea oolitic, adecă alcătuit din grăuncioare în forma icrelor, mai ales se observă asemenea fapt în dealul de la Birnova și pînă la un punct chiar la Răpedea.

Din calcarul de la Răpedea a seos Dl. Cobîlcescu următoarele specii: *Cerithium pictum* Bast. *C. rubiginosum* Eichw. *C. disjunctum* Sow. *Trochus Podolicus* Eichw. *Nassa Doutschinae*. D'Orb. *Maetra Podolica* Eichw. *M. Pod. Fabreana* d'Orb, *Solen subfragilis* Eichw. *Cardium protractum* Pusch. *C. Fittoni* d'Orb. un *Mytilus* nedeterminat. Cele mai numeroase după *Maetra Podolica* sînt următoarele: *Cerithium pictum*, *Card. protractum*, *Cerith. rubiginosum*, *Cardium Fittoni* și *Solen subfragilis*, iar celelalte sînt foarte rari. Dl. Cobîlcescu descrie încă o secțiune de la Petrești și una de la Lespezî. Pentru amîndouă dă figurî una la pag. 37 și alta la pag. 40.

Pătura cea mai de desupt de la Petrești se arată la iveală în țermurile Bahluetului rece și iese alcătuită din lut călcăros a căruia grosime nu se cunoaște și cuprinde *Maetra ponderosa*. Aceste luturi sînt în continuare cu cele descrise în secțiunea de la Răpedea și anume cu acele ce vin peste lutul vînat cu mică. Așa că la Petrești nu

se arată păturile ce se află la poalele dealului de la Răpedea. Peste acest lut vin luturi vinete foarte năsipose groase de 10 metri, cu *Nassa Doutschinae* și mai ales cu *Tapes gregaria* Partsch; mai sus vin greziuri slabe la partea de mijloc groase de 60 de metri; în sfârșit vine calcar în bancuri groase a căruia putere iese de 30 de metri. Calcarul cuprinde mai ales *Tapes gregaria*, *Nassa Doutschinae* și *Macra ponderosa*; pe lângă acestea s'au mai aflat: *Cardium protractum* Pusch, *Nassa Doutschinae* d'Orb. *Trochus podolicus* Eichw. Iar *Macra podolica* var. mică, *Solen subfragilis* și *Cardium Fittoni* și alte specii din cele citate în calcarul de la Răpedea lipsesc ori sînt foarte rari.

Molasa și calcarurile au fost urmărite spre Nord și la Cîrjoaea se preface molasa în piatră tare; la Cotnari iese silicioasă și călcăroasă; la Deleni materiile silicioase sînt așa de îmbeilsugate în cît se întrebuintază ca pietre de moară. Din potrivă dacă le urmărim spre sud ori spre resărit le vedem făcîndu-se din ce în ce mai lutoase și între Iași și Tîrgul frumos sînt chiar curat luturi galbene cari fac cu apă aluat foarte cleios. Luturile galbene sînt așezate în foi subțiri și alcătuesc partea de sus a sistemii, iar cea de jos iese formată din luturi vinete năsipose sau micafere. În privința fosilelor, se află tot cele de la Costești și Petrești. Formațiunea aceasta trece pe sub calcarul de la Răpedea.

La Lespezi în partea de a jos rîpei Siretiului se afla păturile cele mai inferioare ale formațiunii sarmatice. Păturitura cea mai de desupt ie alcătuită di'ntr'un lut vînat și năsipos și peste dînsul vine un depozit format din pade năsip și de molasă, aceasta cuprinde mulțime de concrețiuni de greziu în formă de lespezi și de boambe unele aproape sferice și altele lipite cîte mai multe la un loc. Formațiunea aceasta se află în Transilvania și ie cunoscută sub numele de greziul cu boambe (Kugelsandstein) și acopere mai bine de jumătate din partea interioară a acelei țeri.

În Transilvania nu cuprinde decât foarte puține fosile și anume *Cerithium pictum*, la Lespezi înse ie foarte bogată în fosile. Multe din cele culese de Dl. Cobălcescu sînt nouă, dar cele determinate sînt sarmatice fără îndoială: *Donax lucida Eichw.*, *Modiola marginata Eichw.*, *Ervillia podolica Eichw.*, *Ervillia pusila Phil.*, *Cerithium pictum Eichw.*, *Gardium plicatum Eichw.*

La Lespezi grosimea depozitului ieste de 100 de metri. Dl. Cobălcescu l'a constatat de a lungul marginei apusene a formațiunei sarmatice, precum la Luncani, la Faraonani, la Valea Sacă, la Drăgușeni și aiurea. În aceste localități depozitul ie format din năsip alb gălbui sau cafeniu cu lespezi ori ou boambe. L'a mai constatat spre nord de Lespezi în valea Moldovei, lângă satul Capul dealului unde cuprinde *Donax Lucida*, *Ervillia Podolica* și multime de *Cerithium pictum* și *rubiginosum*.

La Folticeni, la Bogata și la Sasca încă mai la nord de cit Capul dealului, năsipurile și greziurile alternează cu luturi, poate cu luturile inferioare de la Lespezi, zice autorul *)

În depozitul cu boambe și lespezi lipsesc cu desăvîșire *Tapes gregaria*, *Trochus Podolicus* varietățile de *Macra Podolica*; pe de altă parte în cele două sisteme superioare ale păturilor sarmatice nu se află speciile următoare așa de caracteristice pentru depozitul inferior: *Donax lucida* și *Gardium plicatum*.

Peste formațiunea cu boambe urmează la Lespezi un greziu tare, silicios, călcăros și de culoare galbănă cafenie și formează o pătură groasă de 150 de metri. Greziul formează bancuri groase, despărțite adesea prin straturi subțiri de năsip ori de lut. Urmărind acest greziu Dl. Cobălcescu l'a văzut la Deleni și Hirlău prefăcut în piatră de moară, spre Flămînză l'a găsit prefăcut în calcar, spre sud, la Costești și Petrești iel ieste formați-

*) Tot această formațiune cu boambe și lutul vinăt de sub dînsa am observat-o la Dersca, la Ghiliea și la Dorohoiu la iezer; dar despre aceste observări voiŭ vorbi altă dată. I. N.

unea studiată în urmă, care, cum am spus, corespunde cu lut galbăn ce vine sub calcarul de la Răpedea.

Prin urmare la Lespezi putem studia minunat de bine partea inferioară a depozitelor sarmatice, lutul albastru (?) și formațiunea cu boambe; la Costești și Petrești formațiunea mijlocie și la Răpedea formațiunea mijlocie și cea superioară.

În tabelul următoriu se vede pe scurt rezultatul cercetărilor D-lui Cobălcescu.

Zona superioară	{ Calcarul de la <i>Răpedea</i> , <i>Păun</i> , <i>Birnova</i> ... calcarul <i>stepelor</i> în Rusia.	{ <i>Maetra podolica</i> (var. mică). <i>Maetra Fabreana</i> , <i>Cardium Fittoni</i> .
Zona mijlocie	{ Constituție mineralogică feliurită. Lut galbăn și vî- năt în dealul Răpedea, sub- calcarul de mai sus; de- pozitele de la Petrești; piatra de moară de la De- leni, calcarul de la Flă- mînzii etc.	{ <i>Maetra Podolica</i> var. mare. <i>Tapes gregaria</i> <i>Trochus</i>
Zona inferioară	{ Formațiunea cu lespezi și boambe la Lespezi, la Luncani, Faraoani, Valea Sacă, Dragușeni, Capul Dealului, Fol'iceni, Boga- ta, Sasca, etc.	{ <i>Donax luıda</i> , <i>Mo- diola marginata</i> , <i>Er- villia pusila</i> , <i>Car- dium plicatum</i> .

Formațiunea saliferă sau secunda formațiune mediteraniană. Mai veche de cît formațiunea sarmatică iese cea mediteraneană și a fost constatată în România de a lungul părții resăritene a Carpaților și de a lungul părții sudice până peste Olt. Dl. Cobălcescu vorbește despre păturile de la Pîrscov din județul Buzeu și apoi de cele din Moldova. Pretutindenea a găsit două zone și une locuri se arată și o a treia mai inferioară. Despre cele două di'n-tăiu a dovedit că fac parte din *formațiunea saliferă* sau *secunda mediteranieană*; iar despre a treia cea mai inferioară faptele nu îngăduie a se hotări de trebue privită ca

formațiune saliferă ori ca înfățășătoare a celei di'ntăiū formațiunii mediteraniene.

Zona cea mai de a supra ie pretutindenea alcătuită dintr'un greziu ușor de cunoscut, căci se asemănă destul de bine în localitățile studiate. Zona mijlocie ie alcătuită din luturi, din marne, din greziuri foarte lutoase, etc. toate cuprinzătoare de gips și chiar de bancuri de asemenea mineral. Sarea se află numai în această zonă.

În plasa Pîrscov se arată numai aceste două zone,

În districtul Neamț înse se poate studia în mai multe locuri și zona cea mai de desupt. Așă în rîpa dealungul căreia curge pîrăul Valea Sacă, afluent al Topoliței, se vede o serie de conglomerate așezată discordant pe crestele schisturilor menilitice și groasă de 150 de metri. Conglomeratele se pleacă spre N—E formînd un unghiū de 30° și sînt alcătuite din bolovanī de feliurite mărimi. Unele dintr'însele sînt cei mai numeroși; mulți sînt din greziul oligocen (de la Măgura) și din schisturile menilitice. Din cele spuse urmează că conglomeratul ie mai nou de cît păturile oligocene. Bolovanī sînt legați printr'un ciment schistos de culoare verde și care se atacă ușor de agenți fizici. Se mai poate vedea acest conglomerat lîngă Filioara. În muntele Pleșul se află de asemenea conglomerate de o vristă cu cele de la Valea sacă, dar cu caractere mineralogice deosebite: cimentul predomineste și nu ie așă de ușor atăcat de agenți fizici ca cel descris mai sus; bolovanī sînt mieī, cel mult ca nucel, de culoare negrie. Această zonă inferioară s'a constatat și în județul Putna; iar în județul Bacăului se cunosc numai cele două mai de deasupra ca și în regiunea Pîrscovului.

La Valea sacă peste conglomeratul descris se mai află și bancuri de calcar fără fosile și marne sure-albătrii fără gips și apoi vine sistema cu gips sistema cu gips și sare.

În studiul D-sale Dl. Cobălcescu arată pe larg pe unde se întinde formațiunea mediteraniană, și cum ie alcătuită

numai despre păturile din basinul Zăbrăuțului, Sușitei și a Putnei spune că ne făcînd cercetări mai de aproape nu poate da amănunte.

În județul Neamțului se poate studia zona mijlocie gipsoasă în rîpa Tihărăilor ; iar greziul zonei superioare în tot lungul lanțului lîngă care ie așezat Tîrgul-Neamțului. Sarea se află în acest județ la baza sistemului gipsoase, chiar deasupra zonei inferioare, precum se poate vedea lîngă Oglinzi, apoi la izvoarele Săratei, la cele de la Filioara și de la Băltătești.

În lanțul Tazlăului la apus de Bacău, terenul salifer formează toată bucata cuprinsă între izvoarele Trepișului și ale Orășei. Ca și în Pîrscov se văd și acolo numai cele două zone superioare. Aice greziul trece pe nesimțite la păturile inferioare.

În basenul Troțușului a constatat autoriul terenul salifer pe toată întinderea mărginită prin Grozești, Oena, Berzunț, Bretilă și Redena. În dealul Berchiului aflătoriu pe țermul stîng al Troțușului în fața Oneștilor se poate studia zona superioară a greziului. Mai la nord la Bărsănești se văd ieșind de sub greziu păturile cu sare ; de asemenea ies la apus de Berchiu. Greziurile de la Berchiu se mai văd la Vișoara și apoi se țin neîntrerupt pînă la margina Tîrgului Oenei unde alcătuiesc partea de sus a Dealului Sărei. Sub acest greziu vin păturile ce cuprind sare și se exploatează la Oenă.

În basenul Oituzului se află ieră-și cele două zone din al Troțușului, se pot vedea la Grozești și acolo ca și dincolò sub păturile cu sare se află formațiunea menilitică.

O fâșie din formațiunea saliferă se întinde de a lungul laturei nordice a lanțului ce desparte Slănicul de Doftiana și apoi trece în Transilvania, se îndoaie spre sud și se arată la Poiana sărată (Soos Mezö). Tot această fâșie, între Slănic și Cerdac, formează partea de deasupra a lanțului și trecînd peste lanțul Paltinului, junge la Grozești și acopere formațiunea Oligocenă. Pe partea meri-

dională a lanțului di'ntre Slănic și Doftiana se află gisementul de *Ozokerit* cel mai vechi cunoscut și din pricina căruia mineralul acesta a fost multă vreme numit și *Moldavit*. Moldavitul se află în păături între schisturi menilitice.

Nu vom încheea darea de samă despre terenul salifer fără a pomeni de peștera de la Minzănești și de riul subpământean ce curge într'insa. Peștera are o bază de 100 de metri pătrați și înălțime de 4, se află într'o ripă din terenul salifer zona mijlocie și are stalactite de sare, cari cu timpul o vor umplea și vor forma un banc de sare cristalină gros de 4 metri și în suprafață de 100 de metri pătrați, adică la 1200 de metri cubici de sare. Dl. Cobălcescu cu drept cuvânt trage încheere că multe depozite de sare se vor fi format în chipul cum se formează acuma cel din peștera de la Minzănești în județul Buzeu, în Pîrscov, aproape de Lopătari.

Structura formațiunei ie mai complicată în Pîrscov și nu putem intra aice în amănunte.

(Va urmă).

I. Nădejde.

GEOGRAFIA GENERALĂ

A celor cinci continente de G. Constantinescu Belort directorul scoalei primare No. 1 din urbea Roman 1885.

Mulți se silesc a face pe cei ce cugetă după cum li se cîntă de cei bunî de gură, să creadă că sîntem un popor foarte înaintat în cultură, că în citîi-va ani am mers cît alte popoare mai greoaie din fire în zeci de ani, că se întîmplă cu Romîniî întocmai cum spun poveștile despre feți frumoși, adică înaintăm într'o zi cît alții într'o săptămîină și într'o săptămîină cît alții într'un an și tot așa în colô. Mulți stau cît le ie vieața în asemenea stare de orbire; cele mai bătătoare la ochi pilde în deșert li se arată, nu încetează a tot spune papagalicește frazele goale și minciunoase îmvătate pe din afară. Noi înse de mult am rupt cu asemenea metodă și privim lucrurile așa cum sînt

fără să micșurăm pe cele bune ori să mărim pe cele rele, ci luându-le pe fie-care așa cum sînt, negreșit pe cît ne iese dat a le putea pricepe.

Ce fapt mai scandalos vrea cine-vă de cît purtarea profesorilor de la Buzeu, profesori cari s'ar putea numi de grabă precupeți de note, samsari ori alt-feliu cum veți ști mai reu, numai aducători de lumină nu? Cu toate că faptele au fost dovedite; că nu-î chip de tăgadă, cu toate că pedepsele date de ministeriū sînt destul de domoale, profesorimea s'a burzului! Cum, profesorii se scoală pentru niște precupeți de cele sfinte, pentru niște oameni cari fac mai mult reu de cît hoții din codru?! Nu ne sfiim a spune că pricina iese că în corpul profesoral mulți sînt tot așa de buni ca și cei de la Buzeu și că aceștia știindu-se cu sagnă au luat prăjina și au început cu gura înaintea ațîțind pe cei fără cunoștință de tainele lumii. Chiar noi de mult am fi denunțat lumii multe abateri, dar pe de o parte nu sîntem deprinși a vedea pedepsiți cei ce cu drept cuvînt ar trebui înfrînați și pe de alta abaterile sînt cunoscute, faptele sigure, ori cine le cunoaște dar nu se poate dovedi.

Așa de mult ne-am deprins a crede că nu se pedepsește după dreptate, în cît tare ni-î teamă că profesorii de la Buzeu au fost loviți numai sub pretext de precupețirea notelor și în realitate își ieau plata cine mai știe pentru ce neplăceri cășunate celor de sus. Dar cu toate că acest prepus fără de voie ni se trezește în minte, am fi foarte mulțămitori celor ce ne-ar dovedi că Dl. Sturza a lucrat călăuzit numai de dorința de a aduce la calea cea dreaptă pe profesorii nărăviți. Să vedem, lovească în toate părțile, să auzim a-zī mîne cum se rîsipește cu zgomot piramida pe care s'a cocoțat cutare sau cutare individ cu zero în loc de cap, dar sprijinit de spete zdravene și atunci, deși sîntem departe, foarte departe de Dl. Sturza, în tendinți și în principii, vom fi gata a-ī da mină de ajutoriū pentru curățirea acestui grajdiū al lui Augias ce se numește instrucția publică.

Pentru ca să vadă cine-vă cît de înrădăcinată iese corupția, n'are de cît să-și dea samă de pricinele ce au împins pe profesorii universitari din București a fi așa de blajini față cu neguțitorii de la seminariul din Buzeu. În cît consiliul permanent s'a văzut silit a înnăspri pedepsele și a se uni cu părerea minorității juriului. Mai mult, facă bine și puie în cumpănă această blajinie a juriului din București cu asprimea celui din Iași în po-triva profesorilor socialiști, Ioan și Gheorghe Nădejde. Juriul de la Iași, sînt cîțiva ani, a găsit că profesorii fiind socialiști își înjosesc demnitatea și a o-sîndit pe I. Nădejde, redactorul acestei reviste, la destitu-ire, iar pe Gh. Nădejde la suspendare nelimitată. N'a fost vorbă de cît de principii, căci nu s'a dovedit că I. Nădejde ar fi făcut propagandă atee și socialistă de pe ca-tedra (lucru care tot nu ar fi fost curat ci o abatere de na-tură a înjosi demnitatea de profesor, la datoriile destul de ușoară), dar numai după cum însu-și iel a spus, că a făcut propagandă la tinerimea din școalele mai înnalte, lucru foarte legal și recunoscut ca ast-feliu prin hotări-rea de neurmărire dată de judele instructor din Iași. Mai bine se pot vedea încă motivele ce au împins pe juriu în faptul că Gh. Nădejde căruia nu i-a imputat nime propagandă de pe catedră ori în tinerimea din școalele secundare, a fost învinuit numai pentru că a fă-cut propagandă în tinerimea din Universitate, pe care o numi juriul *neocaptă* încă. Așa dară pentru credinți ști-ințifice și politice juriul a lovit fără cruțare, consiliul a aprobat, ministrul și vodă de asemenea, iar corpul profes-oral s'a făcut teacă de pămînt, nu s'a auzit nici un glas de protest. Nime n'a protestat afară de lucrătorii tipografi din București prin ziarul lor „Solidaritatea.” Acuma înse protestă mulți pentru că niște... neguțitori de note au primit o lovitură! Onorabili membri ai corpului didactic se simt lo-viți, vorbesc de călcare de lege, de drepturi de apărare, de aceea că cei loviți sînt oameni cu familie, oameni în vrîstă etc. Simțitoare inimă, Dumnezeu să le dea bine!

Dar să nu ne împingă gustul de vorbă prea departe; să ne întoarcem mai bine la cartea D-lui Belortu și de pe această operă a dascalului să ne facem idee de gradul de cultură științifică a celor ce vor fi învățați la D-sa. Nu zic că Dl. Belortu n'are bune intenții; D-sa vrea să facă bine și dovadă că ie așa iese faptul că D-sa singur ne-a trimis cartea la redacție, decî o credea bună. Așa credeam și noi cînd am văzut că ie vorba de o geografie elementară. Drept iese că nu ne-am așteptat să vedem o carte metodică, dar n'am crezut să întîlnim greșeli așa de bocîne, greșeli neîngăduite unui băet bunișor din clasa a IV-a de la gimnaziu. Mai ciudat, Dl. Belortu a cetit mai multe cărți bunișoare și s'a silit să lucreze după dînsese și totu-și i-au jucat renghiul noțiunile cele mai elementare de cari nici nu și-a bătut capul.

Poftim de judecați singuri.

La pag. 1 cetim între probele de rotunzimea pămîntului că *stelele sînt rotunde*, cînd se știe că aceste corpuri cerești ni se arată ca niște puncte și nu ca discuri.

La pag. 2 cetim: „Capătul de sus; se numesce *polul Nord* și cel de jos, *polul Sud*.” Măcar de ar fi zis că ie vorba de poliile cei cerești și că *polul Nord* în locurile acestea ale noastre ie sus, tot mergea.

Tot pe fața 2 cetim despre soare: „Elu este o imen-să boambă saū glob a căreia suprafață este inflacarată. „Soarele arde necontentit.” Să știe acuma că numai de ardere nu poate fi vorba, alt-feliū se explică căldura soarelui.

La pag. 3 cetim: La 9 Martie, pămîntul, în călătoria ce face în jurul soarelui*), este în o pozițiune ast-feliū, ca soarele-lū luminează drept la mijloc, și *aceasta din cauză că axa pămîntului cade atunci perpendicular pe equator*ŭ. Din această cauză ziua este de o potrivă cu „noaptea,”

Dl. Belortu are idei așa de încîlcite în cît nu știe măcar atîta că *axa pămîntului iese tot deauna perpendiculară pe equator*. De zicea că axa ie la equinoptiū perpendiculară pe planul în care se află așezată linia descrisă de

centrul pământului în jurul soarelui, tot greșea; căci axa pământului ie în tot deauna înclinată pe acest plan și unghiul ce-l face cu dînsul ie aproape neschimbat. La equinopții axa pământului ie perpendiculară pe linia ce ar uni centrul soarelui cu al pământului, așa că linia de despărțire între partea luminată și între cea neluminată trece prin poli și decî taie toate paralele în cîte două părți egale și prin urmare toate punctele de pe pămînt au ziua de o potrivă cu noaptea.

Ieste oare lucru de iertat ca un profesor de școală primară să fie până la așa hal agemiu în ale Cosmografiei?

Tot la pag. 3 mai jos cetim: „La 10 Iunie pămîntul „ajunge în punctul acela în care razele soarelui pică mai „perpendicularu, și luminează *mai tot* polul Nordu. A- „tuncî sunt zilele cele mai lungi pentru noi și nopțile cele „mai scurte.“ Nu-s năzdrăvan să știu cam ce își închipue Dl. Belortu și tare mă tem că d-sa habar n'are de fenomenele ce se întîmplă la solstițiul de vară. Faptul real ie următoriu. La equinopțiul de primăvară toate punctele de pe equator au la amiează-zî soarele la zenit, în zilele următoare nu-l mai aū cele de la equator, ci puncte de pe paralele din emisfera boreală. Tot mereu trecînd timpul paralelul pe care se afla punctele ce aū la amiează-zî soarele la zenit ie tot mai depărtat de equator spre nord. La solstițiul de vară soarele ie la zenit (la amiează-zî) pentru punctele de pe tropicul racului. Acest paralel ie cel mai nordic din cele ce aū soarele la zenit la anumite timpuri, la vremea amiezei. Pentru toate locurile cuprinse între equator și tropice (căci pentru emisfera cealaltă se petrece acela-și fenomen de la equinopțiul de toamnă până la solstițiul de iernă) ieste o dată înaintea de solstițiul corespunzătoriu și altă dată după, cînd linia ce unește centrul soarelui cu al pământului se confundă la amiează cu verticala locului, cu alte cuvinte axa conului de raze ce am presupune că ne trimete soarele ieste perpendiculară pe suprafața pământului la amiează. Solstițiul de vară ieste decî cînd linia ce unește centrul pământului cu al soarelui trece

prin vre un punct al tropicului racului, sau cînd [axa fasciculului de raze trimese de soare trece prin vre un punct al tropicului pomenit, orî cînd la amiează vine această linie perpendiculară pe suprafața pămîntului pe rînd la punctele tropicului racului. Pentru punctele asezate în zona noastră stîmpărată nici o dată nu se confundă linia centrelor cu verticala locului (la amiează), ci la vremea solstițiului de vară unghiul ce face linia în chestie cu verticala locului considerat iese cel mai mic, orî distanța zenitală a soarelui minimă. Dacă voim să vorbim de raze trebuie să zicem că atunci vine axa fasciculului mai aproape de vertical orî de perpendicularitate.

Fată cu aceste fapte ce înțeles are definiția D-lui Belortu? Razele soarelui pică mai perpendicular (?) ! Unde?

Pe urmă ce vrea să zică „luminează *mai tot* polul Nord“ Noî știm că polul nord ie un punct și nu poate fi luminat de cît tot orî de feliu, dar nu *mai tot*. Se vede că Dl. Belortu crede că se mai chiamă poli cele două cercuri făcute pe mapemonde sus și jos, adecă cele două zone înghietate!

Ca respuns la cele spuse depre solstițiul de vară va putea zice autoriul că doar nu putea întră în atîtea amănunte cîte am dat ieu; dar nici nu am spus cele de sus cu acest scop, ci numai pentru a arată faptele, Dl. Belortu putea spune că la solstițiul de vară iese la noi ziua cea mai lungă și că soarele în ziua aceea se înnalță mai sus deasupra orizontului la noi, iar la cei de pe tropicul racului stă la vremea amiezei chiar în zenit. Lucrul ar fi fost și lămurit și adevărat și luat de pe fapte ușoare de înțeles iar nu ca perpendicularitatea razelor...

La pag, 3 jos iese o notă însemnată cu trei stele, ieat'o: „Solstițiul însemnează soare-stare, adică aci se „pare că soarele stă, se odihnesce puțin în timpul călătoriei lui sau stă mai mult pe orizon.“ Are greșală Dl. Belortu, de vreme ce uită că sînt două solstiții și că la cel de iearnă stă soarele pentru noi timpul cel mai scurt deasupra orizontului. De asemenea trebuie să ție samă că

la solstițiul nostru de vară iese ziua cea mai scurtă pentru locurile din emisfera australă. La solstiții stă soarele nu parcă s'ar odihni deasupra orizonului, ci la solstiții nu mai înaintează în spre nordul sferei cerești (vara) ori în spre sud (iarna) și apoi se începe a se trage îear în spre equator. Decî stația ce o face soarele ie cu totul de altă natură de cum o explică Dl. Belortu în nota D-sale.

La pag. 4 cetim: „La 10 Septembrie, pămîntul ajunge în punctul opus equinoctiului de primă-vară, și aci „pămîntul este luminat *dreptu la mijlocu*.” Cum se fie oare această treabă? *luminatū drept la mijlocū!!* Dl. Belortu înșiră vorbe de carele nu-și dă samă, fără doar și poate. Se știe că în tot deaunajumătate din suprafața pămîntului ie luminată și jumătate întunecată și că la equinoctii cerul de despărțire trece prin poli și atîta tot. Dar cu luminatul drept la mijloc cum rămîne? Ne va destăinui această minune Dl. Belortu poate.

La pag. 4 mai jos cetim: „La 10 Decembre pămîntul se află în punctul opus solstițiului de vară.

„In această pozițiune soarele luminează mai mult polul Sudu, iară polul Nord este mai mult în întunec...”

Noi știm că la solstițiul de iarnă polul nordic nu ie luminat de feliu și polul Sudic neconținut, dar nu cum spune D-sa, dînd a înțelege că la polul sudic tot iese și noapte la solstițiul de iarnă, îear la cel nordic ce-va ziuă.

În adevăr urmează după rîndurile de mai sus:

„Din această cauză, pentru țerile de pe partea aceea, „este ziua cea mai scurtă și noaptea cea mai lungă.” — Decî iese perfect lucru!

La pag. 6 cetim despre mișcarea lunii și după ce vorbește de mișcarea în jurul soarelui și de cea în jurul pămîntului, ajunge la mișcarea lunii în jurul axei sale însă-și și apoi îl mușcă șerpele și adaugă: „In această din urmă mișcare axa sa se ține pururea paralelă cu sine „însuși.” Vrea să zică D-sa crede că în celelalte axa nu-și păstrează paralelismul și tocmai la mișcarea în jurul osiei, mișcare în timpul căreia s'ar putea închipui că axa

stă locului în spațiu cu desăvîrșire, tocmai la aceasta îi vine în minte să spue de paralelismul axei. Parcă văd pe Dl. Belortu întrebîndu-și elevii și stăruind ca să-i spue prin ce se deosebesc cele două mișcări di'ntăiu de a treia și primind cu semne de adîncă mulțămire de la fruntașii clasei respuns că la mișcarea a treia axa lunii stă paralelă cu sine însă-și. Frumos, și mai ales cînd sintem încredințați că atît profesorul cît și elevii înțeleg zdravăn ce spun!..

Cu partea cosmografică se sfîrșec și greșelele cele mai gogonate, în partea geografică ici colò se zărește cîte una și în adevăr ieră și mai greu de făcut greșeli de vreme ce avea toate numele să le iea de a gata. De un lucru mă minunez, cum vor dovedi băieții să învețe atîta mulțime de nechiumurluită de nume.

În privința limbei am întîlnit tot ce vrei: cuvinte curghioaze, construcții selbatece, fraze greșite, punctuație și ortografie de-ți vine să fugi în lume.

Iată cîte-va cuvinte așa frunzărite: *olivele* (pag. 9) (de ce nu maslinele?), *grenadele* (pag. 9) (de ce nu rodiile?), *canelă* (pag. 9) (de ce nu scortîșoară?). „Marea Mediterană, și canalul de Suez prin *micșurimea* (de ce nu *micșurarea* ori mai bine *scurtarea*?) căei ce duce cătră India.“ Ori dacă a vrut să înțeleagă altă ce-vă de ce n'a zis *scurtimea*? (pag. 11). Ca cum ar curge di'ntr'o căldare *clocotindă*“ (pag. 12). Mai jos „*traverséză*“ (de ce nu *trece*?)

În sfîrșit încheiî ne dorind să se împlinească amenințarea D-lui Belortu că vom avea și a doua ediție.

Mordax.

♦♦♦

I E Î.

De cum în calea-mi de durere, nefericit, te-am întîlnit,
O tu ființă 'mvăpăiată de idealele mărețe,
Amar desgustul care'n suflet furtuni cumplite mi-a stîrnit
A dispărut—și-un soare dulce cu dezmerdări și dragi blîndețe
Resare mîndru și voioase gîndiri în suflet îmi inspiră

De părăsesc vechiul tovarăș, neîmblînzita desperare
Și-alături dragă lângă tine înstrun acum voioasa liră
Pentru un imn de fericire, a dragostei dalbă cîntare !
Așa întocmai pe pilotul lovit de dușmanele vînturi
Tovarășii aprig îl urmează năluca morții peste ape
Și'n preajma ieî ades aude selbateci, fioroase cînturi.
Ce bucurie cînd limanul întinde brațele să-l scape !

M.

NOAPTEA ÎN MUNȚI.

S'aud doinele de jale
Ce suspină un păstor
Și puhoaiete ce'n vale
În cascade se cober.

Se zărește în depărtare
Cum se lasă 'ncetîșor
Piela întinsă, albă, mare,
Ce se prinde sus de-un nor

BC Brazi cu frunțile sumete Library Cluj
Ai pădurilor străbuni,
Remași verzi în bătrînete
Punînd munților cununi

Și tot stînce, stînce pleșe,
Negre ca păcatul greu,
Tot năluce urieșe
Impietrite în ceas reu....

Între stele luna'n sînge
Mereu zboară spre apus
Și din cînd în cînd se stînge
Într'un nor de vînturi dus.

Hangu 1877.

V. G. Morțun.

Mîngîiere.

Și mă duc, mă duc departe
Izgonit de-al soartei vînt
A-zi destinul ne desparte
Mă simt singur pe pămînt

Dară sper la întâlnire
Ochi'n lacrimi să-ți găsească
Și-a mea viață'n fericire
Lângă tine s'o trăiesc.

Maiu 1883.

V. G. Morțun.

„Steluța“ din Roman.

Pri'ntre publicațiunile ce ni s'au trimise în ast timp, am primit și o nouă revistă „Steluța“ redactată în Roman de un *comitet special*, remașița unei întregi societăți „literare științifice și economice“ a căreia necesitate se simția de multă vreme în acel oraș, după cum ne spune întâia jumătate a programului.

În cealaltă jumătate vedem că, deși poartă înțorțonatul titlu de revistă științifică, literară și economică iea va publica : „În frun-
„tea fie-cărui număr cu deosebire... eite ceva din biografiile marilor
„barbați ai timpurilor, atât români cât și străini, care s'au ilustrat
„prin acțiuni, scrieri, etc; ast-fel că cetitorul serios va putea să
„delectese găsiind câte-va momente de plăcere; secul frumos va a-
„vea, câte-va scrieri recreative, precum : romane, aritmogrife, șa-
„rade, pitya cu întrebările sale, a căror răspunsuri le vom publica
„succesiv.“

Aceste câte-va rînduri ne-ar ajunge pentru a cîntări cunoștințele și mintea comitetului.

Despre publicul, care simția atîta nevoie de a avea o revistă localnică vedem: că cetitorii serioși din Roman nu se „delectează“ de cît cu biografiile oamenilor țîntați în frunte cu pecetea nemuririi, iar sexul frumos cu scrieri recreative, precum : romane, aritmogrife, șarade etc.

N'avem ce zice, solidă revistă ! Zeu, sa fi oare fost nevoie de înființarea acestei reviste ? De-o fi așa așa apoi halal de sexul pogan dar serios și aferim de cel frumos pe care comitetul special nu îl judecă în stare a pricepe de cît șarade, aritmogrife, pityi...

De stau lucrurile așa în partea Romanului, nu putem de cît să jelim decăderea *gintei latine* de prin melegurile acelea.

În No. 1 ca materii serioase avem două articole originale de Dl. Th. Constantinescu : despre scrierile lui Chichindel și Olimpul slavon. Cine să fie acest Dn. Constantinescu ? Judecînd după feliul scrisului și cuprinsului acestor articole ni se pare că vr'un școlariu care publică sub numele sau notele profesorilor săi de istorie și literatură.

Articolul D-lui I. Marin „Adevărul și Minciuna“ se vede că a fost scris pentru nenorocitele ființi cari nu sînt nici serioase nici frumoase !

Cît despre automatele muzicale „traducere din limba franceză“ de C. M. nu mai putem avea pic de îndoială ie pentru publicul... serios.

Ca poezie avem *Un suferînd* a căruia *inimă se bate cu multă cruzime, care geme de durere sub pavăza greoaie a crudei sale soarte ce fortele'i despoae*, și care se numește N. P.

De și poezia ie proastă Dl. N. P. ni se pare mai cu cap de cît D. Th. Constantinescu, căci tăinuște publicului întreg numelui său.

Apoi urmează pentru sexul frumos : Maxime de N. P, un aritmogrif, o întrebare a Pytiei și o șaradă de Th. C. (Theodor Constantinescu).

Mai nostim ieste cînd pe învălitoare vedem că revista din Roman, va publica *fără plată*: poezii, nuvele, legende și ori ce alte scrieri, trimese *franco* la redacțiune... ! Apoi bine onorabililor, Mnevoastră se vede că sosiți din *Tonking* !...—Atîta ar mai trebui, să plătești ca să scrii în „Steluța“ !

După aceste observări generale să pășim și la amărunte ca să nu ni se poată zice că învinovățim și spînzurăm oamenii fără a-i judeca în regulă. Vom aduce atîtea citații hazlii în cît vor crede și cetitorii noștri că „Steluța“ ce s'a ivit la Roman a fost cu tot dreptul osîndită de noi la pieire. ~~Avem~~ *Avem* *prea bună* idee de publicu lectitoriū, atîta brumă cît ieste, pentru aprespune măcar că ar putea simți plăcere cetînd „Steluța.“ Poate vor simți numai redactorii iei. Lor poate să le pară frumoasă de tot ; dar fabula „Buhna și pui săi“ ne-a convins de mult că nu se cade să ne așteptăm la altă ce-vă de la părinți.

La pag. 1 vedem scris *c'am* în loc de *cam*, drept ieste că mai jos a scris *s'au* în loc de *sau* și prin urmare virgula cheltuită de prisos la cuvîntul di'nțaiū o economisește la al doilea.

La pag. 1 mai jos vedem : „... și a căruia membri...“ în loc de *aî căreia*, căci ie vorbă de *membri* și de *revistă*.

„Romanse“ nu știu literații de la „Steluța“ că însămnă un feliu de cîntece și le amestecă cu „Romanuri“.

La pag. 2 cetim : „Demitrie Chichindel *s'au* născut...“ Se vede că pe la d lor nu se știe încă că *s'au* ie înmulțit iear *s'a* singular... Bravo ! solizi literați !

Tot pe pag. 2 găsim *întăi* în loc de *întăiū* *sedească* în loc de *sădească*, *ideelor* în loc de *ideilor*, *depar'a* în loc de *depărta*, *barbat* în loc de *bărbat*...

Pe pag. 3 aflăm : „fabulele lui Chichindel au avut de model pe *acele a* lui Esop...“ în loc de „pe ale lui Esop ;“ „Chichindel *au* spus“ în loc de *a* spus ; *nu s'au* îndoit“ în loc de „s'a“... „virtuțele“ în loc de virtuțile.“

Pe pag. 4 aflăm ... un grad de perfecțiune egal cu acel cu „care cele-alte științe au parvenit se ajungă...” Așa dar cu care în loc de *la care*, apoi cuvântul selbateg *parvenit* în loc de *ajuns* și conjuncția *să* scrisă *se*; din pricină că literații noștri n'au ajuns încă la așa desăvârșire în cât să poată ușor deosebi pronumele de conjuncție. Nu vă fie cu bănat, la Dl. Belortu ați învățat gramatica?

Mai jos găsim *asortări* în loc de *afirmări* ca traducere a cuvântului francezesc *assertions*, se vede. Frumos!

Pe pag. 5 cetim : „ceasornicul trimes lui charlemagne *prin* califul...” Așa dar ați tradus gospodărește *par* prin cuvântul *prin*?! Păcat că n'ați aflat încă că trebuia să-l traduceți aice prin *de*, *de cătră*. D-voastră așa de frumos scrieți în cât trebuie să înțelegem că ceasornicul a fost trimes de cine-vă *prin* califul.... Mai aflăm: „*lăsînd să pice* oare-care lovituri pe un timbru metalic.” Lăsînd să pice ie nostim, minune mare, păcat să hulim! Dar de ce pentru unele cuvinte sînteți mumă și pentru altele ciumă? De ce pe unele le împodobiți cîte cu un *ă* și pe altele tot din aceea-și tagmă le lasați cu lacrimi pe obraz lipsindu-le de asemenea podoabă academică la coadă? Fiți drepti!

Dar ce parascovenie va mai fi : „*automate musicale menționate de o formă autentică...*”? Ce feliu de românească știți oare de scrieți : „lucrările împăratul Const. Porfirogenitului.”

Negreșit înse că ați atins culmea însuflărei geniului literar cînd ați pus *șefi de operă* în loc de *capo d'operă* pentru *chefs d'oeuvre*. Sînteți de laudă cu francezescă! Tot așa de drăcos ne pare cînd ziceți că aceste instrumente : „văzuse ziua.” Și aice ne veți îngădui să vă întrebăm dacă ați auzit din zvon public că trebuie să se scrie cu vre o ortografie ce-vă? Oamenii cei rei au îngrădit dulcea libertate, Dv. înse, solizi bărbați, sînteți, se vede, mai pe sus de asemenea vătămătoare nemicuri. O strîngere de mîna prietenească primiți de la noi pentru lipsa de sfielă ce arătați scriind pe *z* cu *d* sub cuvînt că vine din *d*, iar pe *ă* care vine din *e* cu *ă* în *văduse*.

Pe urmă gluma cam trece peste marginile cuvenite cînd ziceți (pag. 8) : „Arhitectura Gotică ș'a dat *cea din urmă parolă* ;” La școală, D-lor, nu la luminat lumea! Mai poftim : „Acel de la Lunden în Suedia este așa de *artist* compus...”

Pe pag. 6 găsim o frază vrednică de a fi încadrată : „*Aparatul* construit de *învațatul* jesuit *compurtă* un oare-care nu-„măr de cordi intinse, pe care *lovia* dinții unei roți printr'un cu-„rent de aer care eșia dintr'o țevie îndată ce razele soarelui răsă-„rind veneau se *boriască* pedestalul făcut din metal foarte subțire „pe care era așezată țevia.” Ați înțeles? Nu? Nici noi...

Pe pag. 7 *atrasede* în loc de *atraseră*, *căruia* în loc de *căreia*

(ie vorba de o fată), „*putem parveni* se cîntăm.“ Românește ați scris ?

Pe pag. 8 vedem că ați hărăzit verbului *a se miră* (ori *mieră*) dreptul de a nu mai fi reflexiv și tot o dată de a putea avea complinire dreaptă : „și *miră* atît pe mult pre Americani...“

Mai jos cetim : „Ei sacrifică niște tauri...“ ce caută niște ? Nu poate „des“ franțuzesc să remie ne tradus ?

Pe pag. 9 cetim : „marele *dispensator* a sesoanelor a recol- „telor...“ Urît vă amăgiți, dacă vă faceți ideea lipsită de temeiū că *dispensator* exprima tocmai ideea din textul tradus, deși nu ne spuneți că și acest articol ie tradus. Apî *a* în loc de *al* cum remîne ?

Mai aflăm : „maleficiuri,“ „adorățiuni.“

Pe pag. 10 găsim : *lumineade, inviađe, visade, viađe...* în loc de *luminează* etc.

Pe pag. 11 găsim *tau* în loc de *ti-au...*; „serupul obositor,“ „dreptul reson“ (A la Nea Ipingescu...), „lumina pe întunerec, știința pe simplitate.“

Nu mai spun că Dl. I. Marin nici măcar nu știe ce vorbește în articolul D-sale despre adevăr și minciună. Ba chiar vedem că tot crede în Adam și Eva și fără să se sească cît de puțin ne spune de greșala lor și trage încă inchiiri. Trebuie să fie semi-narist Dl Marin !

Pe pag. 14 cetim *prin culcări succesive* de bună samă pentru *couches* a pus *culcări* neștiind că trebuia să puie *pături, straturi*, etc.

Bucoavna franțuzască de pe care a tradus Dl de la „Steluța“ „Privire autropologică asupra omului primitiv“ trebuie se fie de pe la începutul veacului al XIX-lea de bună samă. de vreme ce spune că nu s'au găsit urmele omului înainte de diluviu. (Ie vorba de diluviul geologic, nu de cel așa de poznaș despre care serie în Biblie). Acuma cei mai habotnicii ordodocși știu că omul trăea înainte de perioada diluviilor, în epoca curat glaciară și mai înainte. Mulți cred că omul trăea și în epoca terțiară, cel puțin în pliocen dacă nu în miocen... Și acuma în loc de a căută D-nii de la „Steluța“ vre o cărticică mai nouă se pun la tradus cine mai știe ce tîrîitură cumpărată pe la buchiniști ori pe la brînzari ! Halal de știință, zdraveni redactori !

Tot pe pag. 14 vedem că bucoavna tradusă spune că vegetalele sînt mai vechi de cît animalele și că cele di'ntăiu vegetale și le închipue tot fixate de pămînt..! Adecă nici habar n'are de descoperirile făcute în veacul nostru...

Acuma după ce am dat o idee slabă despre cuprinsul revistei, putem să închier și să ne întrebăm cu îngrijire : „Unde mergem „dacă oameni lipsiți de cele mai simple cunoștinți ca cei de la

„Steluța“ au îndrăzneală da a spune că *nutresc devotamentul a co-
laboră pentru progres*“... N'ar fi mai nemerit ca aseenea copii
să se adune împreună și să se puie pe învățat; iar dacă până a-
cuma n'au pus încă capăt școalelor primare să țină cu stăruința
de la comună școli pentru adulți? Noi credem că da...

Mordax.

Cu prilejul unei cronici din „Telegraful“

În literatură ca și în chestiile comerciale nu pot fi mult timp
oferte fără cereri. Ori ce gen de poezie, de roman, ori de nuvelă nu
poate avea viața lungă, nu se poate desvâli, de cît numai dacă
ieste primit, prețuit, cum am zice, gustat de public. De ex. crou-
nicile de prin jurnale sînt un soi de scrieri în cari se poate scrie
ori-ce: știință, literatură, filosofie etc. Din fericire oameni carii să
cetească un jurnal de la început până la sfîrșit sînt rari; așa unul
cetește numai partea politică, altul, foiletonul, altul numai crou-
nicile și cei mai practici numai anunțele, deși chiar aice sînt adesea pici-
liți. Și de ar fi să judecăm moralitatea celor ce cetesc crou-
nicile de pe conținutul acestora, adesea n'am avea cu ce ne fâli. În ie-
adesea sînt descrise lucruri de cari ar trebui să roșască cine-va
numai gîndind; pe cînd autorii lor își fac, pe cît se vede, merit
din veața destrăbălata ce o soartă nefericită i-a minat să ducă; și
în loc să o ascundă și să le fie rușine, ieii o filfîe ca steag, și cată,
se vede, a ademeni și pe alții.

Asemenea gînduri ne-au venit cetînd o cronică din „Tele-
graful“ de la 7 April. Această cronică începe cu o citație, pe
care deși nu spune de unde o ia, noi din fericire știm că a
luat'o din un roman al lui *Eduard Rod* intitulat „La chute de
Miss Topsy“. Aceasta citație Dl Fix nu o înțelege, deși a avut
curajul să o traducă. Pentru ca cetitorul sa-și facă idee o vom
traduce și noi.

„Ați văzut vre o dată cătră sfîrșitul unei zile nădușitoare de
vară, cum se pregătește furtună pe malurile unui lac? Nouri a-
leargă pe ceri, fulgerele îi brazdează cu săgeți ascuțite sau îi fa-
ce luminoși pe mari întinderi, vîntul îndoae copacii, ale căror
crengi gem lovindu-se una de alta, ori rîdică apa în valuri, păseri
zboară și aripele lor albe strălucesc în razele palide ce se stre-
coară pri'ntre nori... Dar un vînt vine de la Nord: și nici o pi-
cătură de apă n'a căzut, tunetul n'a bubuit, ceriul se luminează,
apa se liniștește și ca și în celelalte zile soarele apune la orizont
în aburi sîngeroși și aurii.

„Asemenea fenomene se petrec adesea în om—miesurate prin

îngustimea cadrului ; — de o dată *semne* de pasiune îl zgudue, simțirile i se înmulțesc sau se întăresc, o gândire puternică îl stăpânește — și pe urmă cea mai mică întâmplare îl face să-și vie în sine, și cu inima pustiiată, își iea îndeletnicirile zilnice. O dramă fără violență s'a petrecut în iel, care poate l'a mișcat până în adîncimile ființei sale, și din care totu-și nu remin alte urme de cît o supunere și mai lipsită de ori-ce împotrivire la monotonia vieței obișnuite...

Această o zice autorii cu scop de a arată că adesea se întâmplă la unii oameni numai niște începuturi de pasiune, dar nu ajung la ceea ce se poate numi pasiune, că ast-feliu înțelege autorii se poate vedea de pe nuvelă; în care un individ bolnăvicios se pare că iubește o femeie, dar de care lucru iel însu-și nu ie sigur, și adesea stă la îndoeala ; se arată oare-cari simptome de iubire, dar pasiunea nu ajunge a se constitui, și ie de ajuns o întâmplare de nemică pentru a face să dispară chiar acele simptome.

Di Fix înse se vede că n'a înțeles nici citația nici n'a cetit nuvela pentru a vedea ce a voit să zică autorii ; și ca să scoată din această citație niște concluzii false schimosește chiar traducerea ; așa traduce *symptomes de passion* prin *fiorii patimei, coeur vidé, prin inimă slobodă*. Și acestea deși s'ar părea greșeli mici pentru o traducere liberă sînt înse mari, de vreme ce schimbă tot înțelesul ce a voit autorii să aiba. De ce n'a cetit Di Fix măcar moto de pe fața următoare „Il n'y a plus de passion veritable au XIX siècle“. (Stendhal) ? Din aceasta încă se vede că autorii de loc n'a voit a zugrăvi o pasiune.

„Ori-ce pasiune în care intră o parteică cît de mică de permanentă nu ie o pasiune adevărată. Acolo intră obiceiul ca factor principal, și patima ieste o zguduire nervoasa momentană.“

Trebuie să fie mare cunoscătoriul al patimelor omenești Di Fix pentru a da asemenea definiții originale, crezute înse bune numai de D-lui.

Nemic nu înșală mai tare pe om de cît rezonămîntul însu-și: Are nevoie să-și ierte sie-și neomeniile ce face și pe dată își formează o teorie întregă, își cată îndreptări, dovezi, marturi și toate îi ies bine la capăt, judecata îi dă dreptate fiind că toate se petrec în crierii lui. Sînt rari oamenii cari să-și vadă singuri greșelele și să fie judecatori aspri cu iei înși-și.

Pentru a nu nedreptăți pe Di Fix, să vedem ce felii se înțelege pasiunea în vorbirea de toate zilele și ce felii în știință. In limba noastră, a profanilor, nu înșamnă o dorință momentană, un capriciu de un ceas, ci o cerință puternică a întregii noastre firii, fără care adesea nu am putea trăi, pentru care sîntem în stare a face cele mai mari jertfe și care patimă adesea ține toată viața.

Cine nu a auzit zicându-se : cutare are patima beției ori a jocului de cărți, și pentru patimi nu iese chiar vorba-că „numai sapa și lopata le lecuște“? Ori, nu zicem cutare iubește cu pasiune, va se zică cu îndărătnicie, calcă ori-ce piedecă, nu are înaintea de cît pasiunea la care ține și care se ține de iel ca o nălucă?

Să vedem acuma ce zice și știința în privința pasiunilor. „Pasiune, adică dorința puternică și *durabilă* stăpînind ca un rege întregul crier.“*)

„Baza pasiunii iese dorința, iar caracteristica dorinței pasionate iese violența și *trăinicicia*.“

D-sa zice că obiceiul nu intră de loc în formarea patimelor, și ieată ce zice și Letourneau : „Un lucru oare-care dacă nu produce impresie neplăcută și dacă ie repetat adesea creează un obicei, o cerință de împlinirea careia ie legată o simțire mai mult sau mai puțin plăcută. În acest chip se nase multe patimi. Une-ori dar mai rar, patima se naște într'un chip cu totul deosebit, adecă de o dată, instantaneu. În acest caz prima impresie ie așa de tare în cît lucrează îndată și nu după zile, septămîni ori luni.“

Fiziologicește chiar, cugetînd nu poate fi alt-feliu ; o pasiune care s'a încarnat, așa zicînd, în noi, care ne-a cuprins toată ființa, face ast-feliu de schimbare în crierii noștri în cît fie-care celula nu poate vibră de cît în sensul acelei pasiuni, și fie-care celula ce înlocuește pe alta împlinește cu sfințenie rolul celei di'ntăiu. Ie stabilit un feliu de echilibru între acea pasiune și lumea din afară, așa că trebue cauze neprevăzute pentru a-l putea strică, și adesea nici nu pot avea ființă ; sînt atîtea exemple de patimi în contra cărora ori ce s'ar încercă a le sfărma nu reușeste. Cîte pasiuni nu bîntue pe oameni și unele atît de dăunătoare pentru individ în cît îl duc cu siguranță la pieire, și totu-și nici aceasta nu le atine calea. Cu atît mai mult în patima iubirei în care crierii au rol foarte puternic. Ieată ce zice tot Letourneau. „În patima iubirei rolul crierilor ie așa de predominant în cît adesea se vede ideea fixă remănînd și predomnind atuncia cînd dorința senzuală care i-a dat naștere ie moartă pentru tot deauna.“

Tot Dl. *Letourneau* citează o bucată a lui *Aretin* care arată cum acesta își varsă focul patimei. „Nu știu, serie iel profesorului de filosofie Barbaro, dacă anii vor lecuî reul groznic ce mi-a lăsat în inimă iubirea ce am avut pentru Perina. Cred că am murit din ziua în care a murit iea, ori mai bine cred că această pestă de iubire nu mă va părăsi nici cînd voi muri. Reul ie în fundul inemei mele și mii de veacuri nu-l vor scoate Doctore însemnat în filosofie, de mai putea învătă uitarea!“ Oare aceasta nu ie pasiune, nu ie permanentă, D le Fix ?

*) Citațiile despre cari nu dăm explicație sînt din *Physiologie des passions* a lui *Ch. Letourneau*,

Nime nu tăgădueste că pot fi pasiuni cari să dureze toată viața, iar altele cari să aibă durată mai scurtă; dar de aice nu urmează că cele di'ntăiu nu sînt pasiuni. Pe cînd acele pe cari le descrie Dl. Fix cu adevărat nu sînt pasiuni, ci niște capriții ale unor naturi cu desăvîrșit stricate. „Toate pasiunile au bază organică, dar această bază poate fi mai mult sau mai puțin solidă, poate fi de năsip ori de granit. De aceea în pasiunile curat cerebrale se întîmplă cîte o dată că o impresie puternică topește din nou, cum am zice, ființa, crierul, destul de tare, în cît dorința pasionată să se stingă pentru vecie. Lovitura de trăsnet poate tot așa de bine fi la nașterea unei pasiuni ca și la stingerea ie!” (Letourneau).

Ce natură destrăbălata, ce lipsă de pudoare și de morală trebuie să mai aibă un Fix și toți acei cărora le plac lucruri de felul acesta? Nu se mulțămesc numai a săvîrși fapte necunviincioase, dăunătoare atît lor, cît și societății, ci încep acuma a le idealiza, a le pune pe hîrtie, cîtînd, se vede, a-și face adepți chiar prin propagandă scrisă, nu se mulțămesc cu cea ce o fac prin viu graiu.

Ascultați cum își mai completează Dl. Fix teoria D-sale despre pasiunea iubirei. „Din potrivă, amorurile *eterne*—ca și amorurile etern-platonice—sînt niște aspirații ale simțurilor celor mai puțin „sublime” cari doare, și pot dori mult timp, o femeu sau un om” (vroea să zică bărbat).

„Aceste patimi sînt îndelunge, sînt *nemuritoare*—pentru că nici nu trăesc.” Ce sofisme! Ce va nemuritoriu și care tot odată nu trăeste!? Dar poate aceasta ie ceea ce numesc unii stil ușor? N'avem ce zice, ie tot așa de ușor ca și amorul D-lui Fix.

„Și tot ce n'are viață poate fi nemuritoriu” Noi zicem că tot ce are viață ie muritoriu, iar ceea ce n'are viață nu ie nici muritoriu nici nemuritoriu. Iear pasiunea fiind o funcție a crierului va perî de sigur îndată ce aceasta nu va mai funcționa.

„Ce ie drept puținii oameni sînt capabili de a simți furtuna împrăstieată de vînt și mulți sînt cei cari se tăvălesc toată viața în plăcerile rîncezi ale dragostei eterne.”

Ce ie drept sfîrșitul a încoronat opera D-lui Fix cu cununa desfrîului și a unei deprăvări sexuale desăvîrșite! Oare multe exemple de dragosti eterne ne poate cită Dl. Fix? Noi, pe cît știm, mai că trebuie să le căutăm cu lumina ziuă în amieaza mare. Din contra acei ce se supun instinctului dobitocesc, acei ce își împlinesc pofta momentană pe care poeticul D. Fix o asemănă cu furtuna împrăstieată de vînt, sînt foarte, foarte numeroși. Noi înțelegem că oamenii cu greu pot trece de la starea de selbătăcie; că în societățile așa zise civilizate găsim felu de felu de nuanțe. Și după cum oamenii a-zî sînt groază de faptele săvîrșite de străbunii lor, tot asemenea într'un viitoriu, poate nu tocmai îndepărtat, vor

simți rușine de promiscuitatea în care trăesc a-zî și pe care o înalta Dl. Fix.

Ori-ce progres, ori-ce pas mai înainte în morala unui popor ie recunoscut mai întâi în teorie și pe urmă pus în practică. Un individ, o nație recunoaște că cutare faptă ie rea, dar nu se poate opri de a o săvîrși, simpte înse rușine și cel puțin cată a se feri de ochii lumii, ori măcar o hulește însu-și; acesta ie un pas, un semn bun, căci se poate speră că, unui asemenea individ ori unei asemenea nații, nu-i va trebui mult până ce să nu mai săvîrșacă fapte urite, dăunătoare sie-și și viitoriului. Nu ie tot așa cu selbatecii ori cu indivizi de-al de Dl. Fix, aceștia n'au ajuns nici măcar în stare a deosebi binele de reu.

Ceea ce mahneste pe omul ce vrea propășirea societății ie aierul de *blasé* ce vroesc a-și da mai toți copilandrii de a-zî: cînd îi vezi cu cît desgust privesc lumea, cum dau a înțelege că iei au trecut prin toate treptele corupției; cum desprețuesc totul, nefăcînd deosebire între iubirea adevărat morala și între cele mai mari mardării sexuale.

Ce părinți de familie, ce cetățeni, ce apărători ai celor asupriți vom putea avea din băieții cari de la 16 ani și-au sleit puterile, și-au tocit simțurile, și-au pierdut cel din urmă pic de energie, tăvîindu-se în noroiul desfrînării? De la acești moșnegi de 16 ani societatea nu poate aștepta nimic.

Că fie-care societate are gangrenele iei nu ne mierăm, dar jurnale politice cari reprezintă o partidă, o sumă destul de mare de oameni, să pue în coloanele lor asemenea necuviinți, fără să se teamă că moralitatea publică va fi lovită, aceasta întrece toate.

Poate sînt multe jurnale pornografice pe lume, dar par' că nu mi-ar veni cred să fi ajuns vre unul așa departe în cît să numească dragostea eternă o plăcere rîncedă.

Sofea Nădejde.

TEORIA LUÎ RÖSLER

Studii asupra stăruinței Romînilor în Dacia Traiană

de

A. D. XENOPOL

Profesor de Istoria Romînilor la Universitatea din Iași

1884.

(urmare)

În cap. VIII vorbește autoriul despre limbă.

În potriua celor ce spun că Romîniî de la nord vorbesc aceea-și limbă ca cei de la sud, Dl. Xenopol susține că: „Daco-Romîniî și Macedo-Romîniî sunt decî două po-
„poare deosebite prin obîrșia lor, care datoresc asemăna-
„rea lor covîrșitoare împrejurărei că se trag din ameste-
„cul acelorași elemente. Pentru Romîniî din Macedonia
„elementul latinesc provine de la coloniile pe care încă re-
„publica romană le trimesese în acea țară, în Epir și în
„Tesalia după reducerea Macedoniei în stare de provincie.
„Latiniî se hultuiră aice pe elementul de baștină, care era
„de viță tracă, Daco-Gețiî formau substratul pe care se
„răsădi floarea romînă. În sfîrșit elementele slave fură
„aduse de poporul Slovenilor, care încă Europa răsări-
„teană diu lanțul Carpaților până în fundul Greciei. Nu
„este decî de nevoe pentru a explica aflarea unui popor
„de viță latină, la sudul Balcanilor, de a'l aduce aice din
„Dacia traiană, cînd obîrșia sa deosebită este atît de u-
„șor de găsit în isvoarele istoriei romane“ (pag. 224).

Tocemai aceste afirmări ale D-luî Xenopol vroim să le vedem cît de întemeiate sînt.

Pentru a putea ajunge la închieri sigure a trebuit să compărăm limba de la noi cu cea din Macedonia în toate privințile și am ajuns la rezultate cu desăvîrșire deosebite de aceste de mai sus. Dl. Xenopol a crezut că ie de ajuns să răstoarne argumentele luî Rösler și ale luî Hunfalvy, datoriea D-sale iera să combată argumentele limbișticeî și prin urmare să-și dea osteneală a se pătrunde

de principiile acestei științi. D-sa desprețuește limbistica, nu o privește ca știință care ar putea duce la rezultate sigure și dacă întrebunțază argumente, în formă, limbistice, pricina iese că i s'a părut că și acestea ar putea sluji ca să-i întărească sistemul D-sale. Fie-ne îngăduit a vorbi limpede: *partea aceasta a lucrării D-lui Xenopol iese cu desăvârșire rea*. Cetitorii se vor putea încredința din cele ce urmează.

Înainte de toate vom compară limba vorbită de Romîni din Macedonia mai ales cu dialectul moldovenesc. Ne rugăm înse să se fie samă că sub acest din urmă nume înțelegem mai ales limba vorbită în țerile cari în veacurile din urmă alcătueau Moldova, anume: în Moldova de astăzi, în Bucovina și în Besarabia. Acest dialect iese foarte bine deosebit de alte graiuri ce se mai află la Romîni din așa numita Dacia Traiană. Știm că acest dialect se mai află și pe aiurea, dar de o cam dată n'avem a vorbi despre respîndirea lui geografică. Ca alt dialect la Romîni din Dacia Traiană vom numi pe cel vorbit în Oltenia și în mare parte a României di'ntre Olt și Milcov precum și până la un punct în Banat și în o parte a Transilvaniei. Se înțelege că în fie-care din aceste două dialecte sînt și deosebiri locale cari caracterizază subdialectele.

Altă observare avem de făcut în privința limbei din Macedonia. Și acolo sînt deosebiri în vorbire, poate chiar dialectale. Cel puțin un lucru iese sigur, adevărat că iese un subdialect de la Crușova deosebit de cel de la Nigjopoli, Bitolia etc...

* * *

Pentru a putea deosebi fenomenele comune la toți Romîni, trebuie să deosebim mai întâiu pe cele ce-s comune tuturor popoarelor romanice. Pentru cercetarea gradului de înrudire și prin urmare pentru a hotări cît a durat viețuirea împreună a Macedo-Romînilor cu Romîni de aici, trebuie să scoatem la lumină acele prefaceri fonetice,

etimologice și sintactice cari le sînt comune fără a fi comune și celorlalte popoare romanice.

Se știe că limba latină populară se întinsese în Dacia Traiană și în peninsula balcanică și că, deși erau oare cari deosebiri locale între limba vorbită în aceste părți și între cea din Galiea, Italia, Spania, Africa, etc., dar, ori cum, pe cîtă vreme nu s'au rupt legăturile lumii romane, unitatea de limbă tot s'a păstrat în deajuns. Mai tîrziu înse în fie-care regiune vorbirea populară a suferit prefaceri speciale și încet încet s'au deosebit dialecte și cu timpul dialectele tot pășind pe calea lor au ajuns a fi limbi tare deosebite.

Trebue să privim că prefaceri ce se aflau încă în latina populară pe acelea ce le aflăm în toate limbele romanice, nu numai de cît în forma lor de acuma, ci poate numai în formele lor primitive.

* * *

Luăm întâiu vocalele, apoi consoanele.

A accentuat a suferit în dialectul moldovenesc următoarele trei prefaceri:

1) *A accentuat urmat de n* (de *nn* nu), *mp*, *mb* s'a prefăcut în *î*;*)

2) *A accentuat urmat de m* s'a prefăcut în *ă* cînd în silaba următoare nu se află e ori *i* ;***).

3) *A accentuat precedat de i* ori *e* și urmat de una din acelea-și vocale s'a prefăcut în *e*.

Asupra legei 1 iese de spus că o întîlnim atît la Romîni de la nordul Dunărei cît și la cei din Macedonia, la Crușova se cunoaște chiar sunetul *î****).

*) Am pus în parantez că *a* acc. urmat de *nn* nu s'a prefăcut în *î*, dovadă cuvîntul *anno* care a dat *anu*, *an* și nu *ină*. Despre chestia aceasta vezi mai pe larg aiurea.

**) Am spus că *a* acc. urmat de *m* nu s'a prefăcut în *ă* de cît cînd nu urma în silaba cealaltă după dînsul *e* sau *i*. Lambrior nu făcuse această restricție. Formele *Mişelame* (Coressi), *Domname* și *Turcame* de la Macedonenii ne-au silit să formulăm legea ca mai sus. Ast-feliu se pot explica formele *mamă*, *aramă*, *scamă* fără a le presupune numai de cît nouă, destule iese înriurirea formelor *mame* (G și D), *arame* (forma corectă din *aeramen*), și *scame*.

***). Vezi „Ascăparea ali Dince“ Cont. an II No. 18 și 19 scrisă de un Crușovean, apoi chiar din cercetări personale ne-am convins de acest fapt.

La alți Romîni din Macedonia *i* a fost înlocuit prin *ă* și anume di'ntru'ntăiū prin înriurirea formelor cu *aurmat* de *n* și neaccentuat. Se zicea mai întăiū : *cîntu*, *cînți*, *cîntă*, *căntămu*, *căntați*, *cîntă* și formele cu *ă*, au făcut să se alcătuească forme nouă cu *ă* în locul celor cu *i*, așa că s'a ajuns la *căntu*, *căntați*, *căntă*, *căntămu*, *căntați*, *căntă*. Dimpotrivă la Crușova și în dialectele de pe la noi formele accentuate au făcut să se înlocuească *căntămu*, *căntați* prin *cîntămu*, *cîntați*.

Chiar dacă nu s'ar fi păstrat *i* în dialectul de la Crușova tot sînt alte dovezi cari ne arată cu siguranță că sunetul acesta s'a produs din *a* și în Macedonia. Vom da întăiū o probă documentală. Într'un seriitoriu bizantin se află numele unui sat *Kimpalongu*, acel sat ieră la sudul Balcanilor și trebuie ca Romîni de pe atunci să fi rostit *cîmpu* cu *i* nu cu *ă* de vreme ce Greul a înlocuit sunetul prin *i*, cum fac toți străinii cu *cîmpul* nostru: se știe că Jidani, Nemții, etc. zic *chîmp*,... Cuvîntul de mai sus ie din anul 1013, deci putem spune cu siguranță că pe la începutul veacului al XI-lea, în acea regiune, sunetul *i* nu fusese înlocuit prin *ă*.

Petru Maior pretindea că iel a cunoscut bătrîni cari rosteau *ă* în loc de *i*; dacă a fost așa nu știm, dar lucrul iese cu puțință. Ar trebui atunci să admitem că au venit de peste Dunărea Romîni cari vorbeau în această privință ca Crușovenii (cum sînt Moldovenii și cei ce vorbesc dialectul din Oltenia, etc.) dar și de cei la cari formele neaccentuate au predominat asupra celor accentuate. Fiind că nu se cunoaște vre un dialect românesc în care să se fi păstrat formele corecte din punct de vedere fonetic: *cîntă*, *cînți*, *cîntă*, *căntămu*, *căntați*, *cîntă*, urmează că roiriile de Romîni ce s'au întins la Nordul Dunărei s'au despărțit de Macedo-Romîni nu numai după prefacerea lui *a* în *i*, dar chiar după ce lucrase analog ea de care am vorbit și a nume în chip deosebit și tot odată urmează că au roit de amîndouă felurile. Iear dacă nu admitem ca adevărat faptul citat de P. Maior (deși nu știu de ce nu

l'am admite) trebuie să zicem că au venit s, re nord numai Romîni de cei cu vorbirea ca la Cruşova. Chiar dacă s'ar dovedi unde-vă în Dacia traiană existenţa unui grai local scutit de aceste fenomene de analogie tot ar trebui să zicem că grupele nordice s'au deslipit de cele sudice după prefacerea lui *a* în *i*.

Maî mult de cît atîta, *i* produs cum am spus maî sus a suferit două prefaceri: în unele condiţii s'a prefăcut în *u* şi în altele în *i* şi anume după acelea-şi legi la noi ca şi la Macedonenî. Aşa: **Î** precedat de **i** s'a prefăcut în **i** şi apoi s'au contras cei doi **i** în unul singur: *crestiano, creştianu, creştianu, creştin*. Această formă iese cunoscută şi la noi şi la Macedonenî. De asemenea: **î** s'a prefăcut în **i** cînd în silaba următoare se află **e** sau **i**: *anemă, înemă, inemă* şi *inimă*. Forma aceasta ie cunoscut atît la noi cît şi la Macedonenî; dar găsim în texturile din veacul al XVI-lea *inemă*, etc. ceea ce dovedeşte că au venit pilcuri de Romîni şi fără această prefacere şi de cele cu dînsa şi că în dialectele de a-zî au ramas învingătoare formele cu *i* prefăcut în *i*. Amîndouă formele se află şi în Macedonia.

Schimbarea cealaltă a lui *i* din *creştianu* şi din *gliindă*, (în *creştianu, creştin, gliindă, glindă, ghindă*) iese maî veche de cît împrăştierea Romînilor. Nicăieri nu se maî află *gliindă*, nici la noi nici în Macedonia.

Despre prefacerea lui **î** în **u** cînd în silaba următoare se află **u** ori **o** putem spune că se află atît la noi cît şi în Macedonia amîndouă formele: *unghiū, ungheriū* se află la noi, *umflu, umplu* şi la Macedonenî. Atît la noi cît şi la dînsii sînt înse şi forme cu *i* păstrat; deci roirea a început tot după producerea acestui fenomen. Dar trebuie să fi venit grupe şi fără această prefacere.

Din cele spuse urmează că ar fi de mare însemnătate de hotărît timpul prefacerei lui *a* în *i*; căci grupe de Romîni de la nord cari să nu fi cunoscut prefacerea lui *a* urmat de *n* în *i* nu se cunosc.

Ce ştim înse în această privinţă? Întăiu, cea maî ve-

che dovadă despre existența lui *i* făcut din *a* urmat de *n*, *mp*, *mb* iese tocmai de la 1013. adecă însu-și cuvîntul Kimpalangu despre care am vorbit mai sus. Sintem deci singuri că la sfîrșitul veacului al zecelea prefacerea iese gata.

Alt punct însemnat iese de am putea ști data începutului prefacerii. Înainte de toate știm că prefacerea s'a început după contactul Romînilor cu Slavii, de vreme ce cuvinte slave (stana, smentana, jupan și stopan) au suferit prefacerea lui *a* în *i*, întocmai ca și elementele latine. Urmează deci că la momentul năvălirii Slavilor în regiunea în care se dezvoltă limba romînă se zicea încă *cane*, *pane*, *canto*, *lane*, etc. că Romîni au stat în legături destul de îndelungate cu Slavii pentru a primi multe cuvinte și apoi a început grupa *a+n* a evoluă spre *in*. Înse data năvălirii Slavilor nu poate fi pusă înainte de veacul al VI-lea și prin urmare prefacerea lui *a* trebuie să fi început cel mai de vreme în veacul al VII-lea dacă nu în al VIII-a. Cum că această prefacere trebuie să fi avut loc în peninsula balcanică se dovedește între altele și prin faptul că acolo se află și remășiți dintr'un dialect care s'a răzlețit înainte de prefacere lui *an* în *in*, dovadă forme precum *canda*, etc.

Grupa *an* a trecut la *in* prin faza *on* nasal și multe de cuvinte slave cu *on* nasal au fost primite în acea vreme de și-au confundat soarta cu cele romîne și din *tonp*, *potong*, *crong*, *izbondon*, etc. s'a făcut *tinp*, *poting*, *cring*, *izbîndă* ca și din *cone*, *pone*, *lonă*, etc. *cine*, *pîne*, *lină*..... Faza aceasta trebuie să fi fost în viață pe vremea aplicării alfabetului chirilic la limba romînă, de vreme ce Ѡ care la Slavi se cetea *on* nasal s'a luat la Romîni pentru *in*, adecă dintr'untăiu s'a luat pentru *on* nasal și mai tîrziu *on* trecînd în *in*, Ѡ a ajuns a fi semnul lui *in* și *i*. Din Ѡ inițial s'a dezvoltat la Romîni Ѡ prin reducerea triunghiului de sus. Teoria lui Miklosich primită și de Lambrior.) (Așă fiind, faza aceasta trebuie să fi durat încă prin veacul al IX-lea și pe la începutul veacu-

lui al X-lea cînd Romîniî vor fi luat literele chirilice. În veacul al X-lea trebuie să se fi îndeplinit și trecerea grupei *on* (facută din *an* ori luată de la Slavî) la *în* de vreme ce la 1013 găsim Kimpalonga.

Prin urmare roirea celor mai vechi grupuri de Romani înspre Nord după cît vedem pînă aici nu poate fi mai veche de cît de prin veacul al X-lea și nemică nu dovedește că n'a fost și mai nouă, de pildă de prin veacul al XI-lea. Căci nu trebuie de uitat că după prefacerea lui *an* în *în* a trebuie să mai treacă timp ca să se prefacă *i* precedat de *i* în *i* și numai după aceasta au început roirile. Cum vom vedea mai departe mai sînt și alte fenomene mai nouă de cît prefacerea lui *an* în *în* carile înse s'au petrecut înainte de despărțirea Romînilor, așa că trebuie să spunem că după 1000 se va fi început împărțirea nu mai înainte. Prin urmare înainte de o mie trebuie să fi fost pe aici Romani de altă origină nu de cei sudici. Acei Romani despre cari vorbește Anonymus și Nestor, precum și cei despre cari se credea din tradiție că au locuit prin Transilvaueia cu 1000 de ani înainte de 1300, sînt de bună samă din urmașii coloniștilor lui Traian sau cel puțin elementul sudic ieră încă foarte neînsemnat la dînșii.

Despre legea a doua trebuie să spunem ieră că ie specific românească și tot odată că ie comună tuturor grupelor de Romîni. Prefacerea o aflăm mai veche de cît a lui *in* a în *i*, de vreme ce nu o întîlnim nici la un cuvînt de origină slavonă, dar poate fi și curat întîmplare că nu au intrat cuvinte cu *a* accentuat urmat de *m*. Această lege ne mai folosește și pentru a dovedi că grupa *uă* a căzut după *a* accentuat după prefacerea lui *am* în *ăm* și tot o dată că această grupă a căzut înainte de despărțirea Romînilor.

Legea a treia nu ieste cunoscută în Macedonia, ori cel puțin ieste puțin cunoscută, dialectul în care s'a produs fiind poate învins de celelalte. După starea lucrurilor de acuma trebuie să zicem că prefacerea aceasta ieste specială Romînilor din Dacia Traiană. Acest fapt se dove-

dește și de pe compărarea cu alte legi de pildă cu a prefacerii lui *e* precedat de labiale în *ă*. Legea prefacerii lui *e* în *ă* în asemenea condiții iese mai veche de cît prefacerea lui *a* în *e* și ne fiind cunoscută această prefacere în Macedonia trebuie să nu fie cunoscută nici *a* lui *a* în *e*,

În privința prefacerii *a* doua trebuie să spunem că nu numai că iese însă-și iese mai veche de cît începutul despărțirii Romînilor; dar tot înaintea de acel început a avut timp *ă* făcut din *a + m* să se prefacă în *e* după *i*, dovadă forma *cliem* de la Macedonenii și *chiam* de la noi, forme cari cer șirul: *clamo, cliamo, cliămo, cliemă* și apoi *chiam*.

Prefacerile lui *a* neaccentuat s'au petrecut după legile următoare:

- 1) **A** neaccentuat final s'a prefăcut în **e**;
- 2) **A** neaccentuat urmat de un **m** final se găsește înlocuit prin **ă**, iar **m** a pierit de tot;
- 3) **A** neaccentuat și neîncepătoriu de cuvînt s'a prefăcut în **ă**;
- 4) **A** începătoriu și neaccentuat urmat de **n, mp, mb**, s'a prefăcut în **î**;
- 5) **A** începătoriu, neaccentuat, format din **e** începătoriu s'a prefăcut în **î**.

Despre prefacerea de la No. 4 avem de spus numai atîta că *a* a avut loc, pe cît se pare o dată ca *a* lui *a* accentuat urmat de *n, mp, mb* și că tot acelea-și faze au fost și aice. Forme ca *îngust, înel, inel* sînt cunoscute și comune nouă și Romînilor din Macedonia. Prefacerea de la No. 5 avem de spus că iese comună tuturor Romînilor. Din forme ca *emperato, en casam* s'au făcut *amperato, an casă* și apoi *împeratu, în casă*. Prefacerea lui *e* în *a* în aceste împrejurări iese special românească și nu întîmplată în latina populară, de vreme ce o întîlnim în Itallienește, în Spaniolește, etc.

Schimbările de la No 1, 2, 3 sînt de asemenea schimbări comune la toți Romîni. Despre schimbarea întăiea dovedesc formele *tempure* din *tempora, oase*, din *osa, stele*

din *stellas*, *stele* din *stella*, *carte* din *carta*, *viespe* din *vespa*, etc. Pentru prefacerea de la No. 2 dau dovadă exemplele: *barbă* din *barbam*, *capră* din *capram*, etc... Amîndouă aceste legi sînt special româneşti şi prefacerile îerau gata la amestecarea Romînilor cu Slavii.

Prefacerea de la No. 3 încă se întilneşte la noi şi la Macedonenii şi prin urmare îeste mai veche de cît despărţirea noastră de dinşii. Am arătat că nu numai din *cantamo* se făcuse *cântămă*, dar chiar din pricina înriuririi formelor cu *a* accentuat se făcuse înlocuirea lui *cântămă* prin *cîntămă* înaintea de despărţire.

E accentuat a suferit următoarele prefaceri la Moldovenii:

1) *E deschis* (corespunzătorii cu *e* scurt din latina clasică) şi *accentuat s'a prefăcut în ie*. Tot ca *e* deschis au fost priviţi şi acei *e* cari îerau urmaţi de două consoane, dacă în latina clasică îerau scurţi din natură.

Această prefacere îe cunoscută în toate limbele romane şi prin urmare nu îe o prefacere specială limbei romîne.

2) *E închis şi accentuat urmat de n şi precedat de labiale* (f, v, p, b, m) *s'a prefăcut în î, dacă în silaba următoare nu se află e ori i*.

Această prefacere se află la toţi Romîni din Dacia Traiană, la Macedonenii înse în texturile cele mai cunoscute lipseşte. Aşa de pildă îei zice *vindu*, *vintu* îear noi *vînd*, *vînt*. Putem înse dovedi că la Macedonenii au existat forme ca ale noastre şi că numai mai tîrziu au fost înlocuite prin formele cu *i* sub înriurirea cuvintelor din aceeaşi familie în cari alte pricini făcuseră pe *e* să treacă în *i*. De pildă forma *cuvîntu* a fost în locuită prin *cuvintu* sub înriurirea pluralului *cuvinte*, etc. Cum că îeste aşă urmează din faptul că la Bitolia se zice *fănu* coresponzătorii cu al nostru *fin*. Forma *fănu*, mai vechi *finu*, s'a păstrat din pricină că lipseau cuvinte înrudite, îeră *cuvînt* fără familie.

3) *E închis şi accentuat s'a prefăcut în i cînd îeră ur-*

mat de n, mp, mb. Această prefacere iese mai nouă de cât cea de la No. 2, căci de am presupune-o mai veche atunci din *fenu, vendă, venă* s'ar fi făcut *finu, vindă, vină* și apoi ar trebui să admitem că *i* în aceste condiții a trecut în *i*. Nu putem însă admite asemenea ipoteză, căci cuvintele *vin* (vinum), *spin* (spino) ne dovedesc că *i* în condițiile acestea nu se prefacă în *i* și prin urmare n'ar fi putut trece nici în *finu, vindă, vină*, etc. Ne vedem deci siliți să admitem că prefacerea lui *e* în *i* (după legea de la No. 2) ie un fenomen care a început înainte de prefacerea lui *e* în *i*.

Schimbară aceasta No. 3 ie astăzi cunoscută la toți Românii: la Macedonenii și la Români de aici. Acuma nu se cunosc urme de faza când *en* nu se prefăcuse încă. În texturi vechi înse întâlnim printre forme cari dovedesc existența prefacerii chiar de prin veacul al XV-lea (*Limbă dulce* în loc de *Lembă dulce* într'un hrisov în Moldova de la anul 1442), întâlnim zic și forme ca *mente, mene, tene, sene, cuvente, mormente*, etc. Aceste forme după noi arată că a venit un roi de Români de peste Dunărea înainte de a se fi prefăcut acolo *en* în *in* și că mai târziu limba celor veniți în urmă după prefacerea lui *en* în *in* a învins dialectul mai arhaic al celor vechi. Prin veacul al XVI-lea tot vor fi mai fost amândouă formele în luptă la unele cuvinte. Se poate foarte bine ca în dialectul mai vechiu să nu fi fost nici *e* nici *i* ci un sunet mijlociu și ca rostirea aceasta să se fi păstrat un timp alături cu cea nouă, adică *i* curat.

Prefacerea lui *e* în *ie* iese gata la sosirea Slavilor, de aceea nu s'a aplicat la elemente slavone; celelalte două (No. 2 și 3) s'au întâmplat după amestecarea cu Slavii dovadă *sfint, sfinți* din *sfent, sfenți*, etc.

4) **E accentuat s'a prefăcut în ea** dacă în silaba următoare se afla **ă** ori **e**. Această prefacere o întâlnim în dialectele cunoscute în Dacia Traiană și la Macedonenii. Acuma în Dacia Traiană prin lucrarea legii că *a* precedat de *e* și urmat de *e* se prefacă în *e*, diftongul *ea* s'a

prefăcut în *ee* și apoi acești doi *e* s'au contras în unul singur. Deși astăzi nu mai întâlnim forme ca *leage*, *ieaste*, *peaste*, etc.; totu-și se poate dovedi că și în limba noastră au fost mai de mult forme ca cele citate. Prin urmare deosebirea ce se vede acum între românește și macedonește în această privință iese fapt nou. Cum că și noi am avut forme ca *leage*, *ieaste* se dovedește prin infinitivele de la a II-a conjugare *a avea*, *a putea*, carile numai din *aveare*, *puteare*, se pot explica. Tot acela-și fapt ni-l adevăresc formele muntenești *șapte*, *șarpe*, *șade*, forme cari numai din *șapte*, *șearpe*, *șade*, pot fi explicate. Apoi forme ca *luceafăr* din *luceferu* încă trebuie explicate presupunând șirul: *luceferu*, *luceafăru* și nu *lucefăru*, *luceafăru*; căci, cum vom vedea, prefacerea lui *e* în *ea* iese mai veche de cât a lui *e* după labiale în *ă*.

Prefacerea lui *e* în *ea* iese mai nouă de cât a lui *e* în *i* dovadă formele *plenă*, *arenă*, *venă*, etc. carile în loc de a trece în *pleană*, *areană*, *veană* (cum s'ar fi întâmplat dacă prefacerea lui *e* în *ea* ar fi început mai întâiu) au trecut în *plină*, *arină*, *vină*. Apoi cuvinte străine ca *Ilenă*, etc. au intrat prea târziu pentru a trece în *Ilină*, dar la vreme pentru a se preface în *Ileană*.

5) **E accentuat precedat de labiale s'a prefăcut în ă, dacă în silaba următoare nu se zflă e sau i:** *fetu*, *fătu*; *peru*, *păru*; *meru*, *măru*, etc. Prefacerea aceasta se face după aceea-și lege și la *e* neaccentuat *sufăru*—*sufără*, *sufăru*—*sufără*, *împărată*—*împărată*; *jumătate*—*jumătate*; etc.

Prefacerea iese mai nouă de cât a lui *e* în *ea*, dovadă aducem faptul că formele *feță*, *mesă*, etc.; nu s'au prefăcut în *fătă*, *măsă* ci în *feată*, *measă*, etc.: fiind *e* într'însele iera în condiții de a se preface în *ea* ori în *ă*, firește că a trebuit să sufere acea prefacere care a început mai de timpuriu. Tot așa urmează din prefacerea formelor *feată*, *measă*, etc. în *fată*, *masă*, etc. În adevăr această prefacere a fost pricinuită de trecerea lui *e* în *ă* și de căderea aceluia *ă* înaintea lui *a*; *făată*, *fată*; *măasă*, *masă*; etc... deci trebuie să admitem că la momentul când a început *e* a

trece în *ă* ierau în limbă formele *feată*, *measă*, etc. adică avuse loc schimbarea lui *e* în *ea*.

Prefacerea aceasta ie înse mai veche de cît schimbarea lui *a* între *i* și *e* în *e*. Dovadă *luceafăr*, *geamăn*.... Aceste forme se explică din *luceferu*, *gemenu*, etc. Nu putem admite că *e* de după *f*, *m*, a trecut în *ă* și apoi *e* din silaba precedentă sub înriurirea lui *ă* făcut din *e*, în *ea*; căci cum am dovedit prefacerea lui *e* în *ea* iese mai veche de cît a lui *e* în *ă* după labiale. Într'un document de la Roman Vodă din anul 1392 (Arh. Ist. t. I p. I pag. 18) găsim *Neatedul* făcut din *netedu* și în multe de la Alexandru cel Bun (veacul al XV-lea) *jumetate*; deci prefacerea lui *e* în *ea* avuse loc în acel dialect la începutul veacului al XV-lea pe cînd a lui *e* (accentuat și neaccentuat) după labiale înca nu.

Prefacerea lui *e* după labiale în *ă* nu se cunoaște la Macedonenii, la Romîni din Dacia Traiană se cunoaște astăzi pe cît știm la toți. Totu-și documente numeroase din Moldova de pe la începutul veacului al XIV-le ne dovedesc că ieră pe atunci cel puțin în Moldova un dialect fără asemenea prefacere, adică asemănătoriu cu cel Macedonesc. Iată și documentele în chestie:

Un document de la 1409 scris în Suceava în care găsim **ЖУМЕТАТЕ** între boierii citați;

Unul de la 1419 tot din Suceava pomeneste de **Жоуржа Жоуметатевича**, deci fiul lui **Жоуметате**;

Unul de la 1428 scris la Bistrița cuprinde cuvintele **Жоуржа Жометатева**;

Unul de 1429, scris la Suceava, cuprinde cuvintele **Жоуржа Жметатевича**;

În sfîrșit un document cu data din 1435 de la frații Iliea și Ștefan, scris în Suceava, cuprinde cuvintele **Шефола Жоумзтатевича**.

Într'un document de la 1438, Suceava, găsim *Jumetate* și la 1442 tot la Suceava *Jumătatică*.

(Va urmă).

I. Nădejde.

E R A T A L A No. 5.

La pag.	164	rînd.	13	Hîu!... <i>în loc de</i> Hîu!...
„	165	„	12	Mi-ai scris să țin lucrul ascuns. <i>în loc de</i> Nu ai scris să țin lucrul ascuns?...
„	166	„	28	Rari sînt ființele, cari... <i>în loc de</i> Rari sînt ființele, carile...
„	168	„	3	Am auzit zece... <i>în loc de</i> am auzit zeu...
„	171	„	8	Căci am văzut ieș bine că de ținut... <i>în loc de</i> căci am văzut ieș că de ținut...
„	171	„	14	Cînd poate singură îi vei fi spus... <i>în loc de</i> Cînd poate singură vei fi spus.
„	172	„	7	Știi ce le învățați...? <i>în loc de</i> Știm ce le învățați?
„	„	„	36	...Nu-î cîștiga o frîntă para <i>în loc de</i> .. nu-î cîștiga nici o frîntă para.
„	175	„	2	...Și dragostea cu care cauți de iel, ai videa dragostea ta desprețuită... <i>în loc de</i> și dragostea ta desprețuită..
„	175	„	12	Uit'te, <i>în loc de</i> Uită-te.
„	176	„	10	Vezi cît sufăr, cît sufăr de suferința... <i>în loc de</i> Vezi cît sufăr de suferința...
„	177	„	10	Uit'te. <i>în loc de</i> Uită-te.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Inștiințare.

Începînd cu acest număr redacția părții literare a revistei „Contemporanul” este încredințată colaboratorului nostru V. G. Morțun:

Redacția.

Cătră domniî abonați.

Numerele 10, 11 și 12 cu carile se sfîrșește semestrul 1-ii al anuluî al IV-lea vor ieși împreună, cît se va putea de curînd. **Rugăm cu stăruință pe acei dintre domniî abonați cari se află în întîrziere cu plata să se grăbească cu achitarea abonamentelor.**

Redacția.